

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Justina Kaušylaitė

Sociologijos ir kriminologijos studijų programa

Magistro darbas

Korupcijos prevencijos ir kontrolės problemos Lietuvoje

Vadovė: Dr. Jolanta Aleknevičienė

Vilnius 2009

TURINYS

Santrauka	3
Summary	4
Įvadas.....	5
I. Korupcijos reiškinio suvokimas ir vertinimas.....	8
I.1. Ekspertų diskursas	8
I.1.1. Ekspertinio žinojimo ypatybės.....	8
I.1.2. Korupcijos fenomeno vertinimo įvairovė	9
I.1.3. Nusikaltimo apibrėžimo problema.....	11
I.1.4. „Baltųjų apykaklių“ nusikaltimai – požiūris kitu kampu.....	13
I.2. „Gera informuotų piliečių“ diskursas korupcijos, jos prevencijos bei kontrolės Lietuvoje atžvilgiu.....	15
I.2.1. Diskurso ypatybės.....	15
I.2.2. Korupcijos prevencijos ir kontrolės vertinimas	16
I.3. „Žmonių iš gatvės“ diskursas korupcijos Lietuvoje atžvilgiu.....	20
I.3.1. „Žmonių iš gatvės“ žinojimo ypatybės	20
I.3.2. Korupcijos suvokimas viešajame diskurse Lietuvoje.....	21
II. Korupcijos prevencijos ir kontrolės įgyvendinimo problemos Lietuvoje.....	36
II.1. Šiuolaikinės ir posocialistinės Lietuvos visuomenės bruožų aptarimas	36
II.2. Kritinis požiūris į prevencinę veiklą.....	38
II.3. Korupcijos prevencijos prielaidos Lietuvoje	40
II.4. Empirinis tyrimas	42
II.4.1. Tyrimo metodika	42
II.4.2. Interviu analizė	43
<i>I blokas. Korupcijos problemos aktualumas ir pagrindinės jos mažinimo ir prevencijos įgyvendinimo problemos Lietuvoje</i>	<i>43</i>
<i>II blokas. Lietuvos visuomenės nepakantumo korupcijai vertinimas</i>	<i>49</i>
<i>III blokas. Lietuvos valstybės sektoriaus politikos, vykdomos korupcijos prevencijos atžvilgiu, vertinimas.....</i>	<i>52</i>
IV. Išvados.....	67
Literatūra:	69
Priedai.....	72

Korupcijos prevencijos ir kontrolės problemos Lietuvoje

Santrauka

Nepaisant to, jog korupcija yra nuo senų laikų visuomenei būdingas reiškinys, šiuolaikinės demokratinės valstybės jam skiria ypatingai daug dėmesio, dedant pastangas korupcijos prevencijai ir kontrolei. Tuo yra susirūpinusios ne tik pačios valstybės, bet ir tarptautinės organizacijos, tokios kaip Pasaulio Bankas, Jungtinių Tautų Organizacija ir kt. Tačiau net ir esant minėtoms korupcijos mažinimo iniciatyvoms, šis reiškinys tebėra laikomas viena aktualesnių problemų. Tai skatina klausti ir domėtis, kas turi įtakos tokiai situacijai, kuri būdinga ir Lietuvai.

Siekiant išsiaiškinti korupcijos prevencijos ir kontrolės problemas Lietuvoje, šiame darbe buvo skiriamos dvi pagrindinės dalys: 1) korupcijos suvokimo, vertinimo skirtinguose lygmenyse (skirtinguose žinojimo diskursuose) analizė, remiantis sociologo ir filosofo Alfredo Schutzo pateiktais idealiaisiais žinojimo tipais, 2) korupcijos ir jos kontrolės bei prevencijos situacijos Lietuvoje vertinimas.

Pirmoje darbo dalyje naudota teorinės medžiagos, dokumentų apžvalga ir analizė bei antrinių duomenų analizė. Antroje darbo dalyje daugiausiai dėmesio skirta empirinio tyrimo, t.y. interviu su ekspertais rezultatų analizei. Interviu buvo atliekami su specialistais, tyrinėjančiais korupcijos reiškinį, susijusiais su korupcijos mažinimo bei jos prevencijos veikla ir atstovaujančiais šiuos sektorius: akademinį, nevyriausybinių ir valstybinių.

Požiūris į korupciją ir jos mažinimą bei prevenciją skirtinguose diskursuose paaikškėjo esąs prieštaringas: „ekspertai“ kelia klausimą tiek apie nusikaltimo apibrėžimą, t.y. galią jį nustatyti ir nurodo iš to kylantį poreikį dekonstruoti esamą sistemą, kritiškai peržiūrint jos funkcionavimą, tiek apie nusikaltimų prevenciją ir gilinasi į galimybes paaikškinti, kas turi įtakos jiems pasireikšti; „gerai informuoti piliečiai“ pateikia griežtai neigiamą požiūrį į korupciją ir skelbia jai „kovą“; tuo tarpu „žmonės iš gatvės“ yra suinteresuoti asmeninės naudos siekimu, todėl vertindami korupciją vadovaujasi dvigubais standartais. Tokia situacija apsunkina vieningo, sisteminio požiūrio į korupcijos problemos Lietuvoje sprendimą atsiradimą.

Apibendrinant empirinio tyrimo (interviu su ekspertais) duomenis pastebėta, jog akcentuojama minėta kompleksiško požiūrio į korupcijos problemos sprendimą Lietuvoje stoka, kurią lydi politinės valios stoka, Lietuvos visuomenės pilietinis nebrandumas ir kt. problemos.

The Problems of the Prevention and Control of the Corruption in Lithuania

Summary

Although the phenomenon of the corruption is a common feature of any society, contemporary democratic states pay a lot of attention to it and put efforts on its control and prevention. This is the matter not only of the states, but also a topic or even a target of various transnational organizations such as the World Bank or the United Nations Organization etc. Still the corruption persists and is considered as the priority problem of the contemporary democratic states. Lithuania has the same situation about it.

In order to find and better understand the problems of the prevention and control of the corruption in Lithuania, this work was divided into two parts: 1) the analyses of the perception of the corruption in different discourses of knowledge (this model is borrowed from the sociologist and philosopher A. Schutz), 2) the evaluation of the situation of the control and prevention of corruption in Lithuania.

The first part of the work continues of the analyses of the critical criminologists' insights about crime, power etc., the review and analyses of legal documents and secondary data of the research "Lietuvos korupcijos žemėlapis"(2001 – 2008). The second part of the work is mostly devoted to the analyses of the empirical data gathered from the interview with experts who represent these sectors: academic, non-governmental and governmental.

The attitude towards the corruption in different discourses revealed contradictory: "the experts" are raising the questions about the definition of crime and the power to define it and also are trying to explain the factors which have an impact on the crime emergency; "the well informed citizens" propose only one and negative attitude towards the corruption and declare the fight against it; "people in the street" are mostly concerned about their own benefit, so their attitude towards the corruption is ambiguous. Situation like this brings the difficulty to ensure the systematic attitude towards the corruption prevention in all sectors of the society.

To summarize the data of the empirical research it is noticed that the experts interviewed emphasize the problem of the complex and systematic attitude towards the solution of the corruption problem in Lithuania which was already mentioned. This idea is supported also by problems such like the lack of the political will and civic verdancy.

Ivadas

Korupcija šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse pripažįstama nusikalstama veika (išskyrus tam tikras įteisintas jos formas) ir oficialiai laikomasi nuomonės, jog ji daro žalą visapusiškam visuomenės vystymuisi (tai pabrėžia tarptautinės organizacijos, tokios kaip Pasaulio Bankas, Jungtinių Tautų Organizacija, Europos Sąjunga ir kt.) Remiantis mokslinėmis žiniomis, vykdomi moksliniai tyrimai bei pateikiamos teorinės išvalgos apie vadinamuosius „galingųjų nusikaltimus“, kuriami baudžiamieji įstatymai. Vadovaujantis politiniais interesais, susijusiais su korupcijos reiškiniu ir veiksmais jo atžvilgiu, kuriamos prevencijos ir jos mažinimui skirtos programos. Lietuvos Respublikos teisiniuose dokumentuose, jų projektuose, Seimo posėdžių stenogramose „korupcijos prevencija“ minima nuo LR Nepriklausomybės atkūrimo.

Nepaisant visų šių pastangų korupcija visuomenėse yra paplitęs ir sudėtingas dėl savo latentškumo, specifiškumo, pvz., sprendžiant, kas yra auka, o kas nusikaltėlis (vertinant per korupcijos kaip nusikaltimo prizmę) reiškiny, įvardijamas kaip viena aktualesnių problemų. Kyla klausimas, kodėl įvairiose srityse aukšto išsivystymo lygio pasiekusios šiuolaikinės demokratinės valstybės negali pažaboti korupcijos. Surasti vieno ir universalaus atsakymo, žinoma, tikėtis neverta, tačiau, analizuojant problemą konkrečios valstybės kontekste, galima arčiau prieiti prie rūpimo atsakymo. Minėto klausimo aktualumą Lietuvoje akivaizdžiai paremia sociologinių tyrimų duomenys (pvz., gyventojų kyšininkavimo patirties rodikliai¹) bei valdžios teikiamas prioritetinis korupcijos mažinimui. Lietuvos Respublikos teisiniuose dokumentuose dažnai yra naudojamas neaiškus ir neapibrėžto turinio žodžių junginys „kova su korupcija“.

Analizuojant korupcijos prevencijos ir kontrolės problemas klausimą Lietuvoje, šiame darbe skiriamos dvi pagrindinės dalys: 1) korupcijos suvokimo, vertinimo skirtinguose lygmenyse (skirtinguose žinojimo diskursuose) analizė, remiantis sociologo ir filosofo Alfredo Schutzo pateiktais idealiaisiais žinojimo tipais, 2) korupcijos ir jos kontrolės bei prevencijos situacijos Lietuvoje vertinimas.

Korupcijos kaip reiškinio vertinimui pasirinkta A. Schutzo žinojimo diskursų perspektyva, padedanti atskleisti ir geriau suprasti skirtingų žinojimo apie korupciją lygmenų ypatumus. Anot

¹ Lietuvos korupcijos žemėlapis 2008. Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/new/images/lkz2008_prezentacijafinal.pdf

A. Schutzo, eilinis asmuo (pasaulio veikėjas) yra biografiškai determinuotoje situacijoje, kurioje jis veikia atsižvelgdamas į jį supančią aplinką, t.y. jis iš tos aplinkos ir tarpusavio sąveikos su kitais pasirenka tam tikrus elementus, kurie konkrečiu jo buvimo metu ir sąlygomis jam yra svarbūs (Wilson 2002). Žinios, kuriomis žmonės disponuoja, jų pasirinkimas priklauso nuo žmonių praktinės patirties (egzistuoja socialinis žinių pasiskirstymas) ir tai iliustruojama išskiriant tris idealiuosius tipus: „žmonių iš gatvės“, „piliečių, kurie siekia būti gerai informuoti“ ir „ekspertų“ (ten pat).

Žymiausi korupcijos tema Lietuvoje parengti akademiniai darbai: R. Ališauskienė, A. Dobryninas, L. Žilinskienė, 2005, „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2001 – 2004“, taip pat S. Vaitiekus, 2002, „Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga“. Išversta S. Rose-Ackerman knyga „Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma“ (2006). Parengta bei yra rengiama disertacijų korupcijos tema, kurių autoriai – I. Gavelytė, J. Piliponytė, A. Raudonienė. Kiti tyrinėjantys ir rašantys šia tema sociologai ir kitų sričių specialistai – V. Gaidys, A. Gutauskas, R. Juozapavičius, V. Justickis, R. Kuodis, I. Makaraitytė, I. Michailovič, P. Ragauskas, J. Palidaskaitė, K. Zaborskas ir kt.

Darbo tikslas: identifikuoti ir išanalizuoti korupcijos prevencijos ir kontrolės pagrindines problemas Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti žinojimo apie korupcijos ir jos prevencijos suvokimo bei vertinimo skirtumus skirtinguose diskursuose: ekspertų, „gerai informuotų piliečių“ ir „žmonių iš gatvės“:
 - a) Atlikti ekspertinio žinojimo apie korupciją ir jos prevenciją teorinės medžiagos analizę;
 - b) Pateikti „gerai informuotų piliečių“ žinojimo apie korupciją diskurso Lietuvoje iliustraciją, apžvelgiant pagrindinius kovos su korupcija ir jos prevencija susijusius teisinius Lietuvos Respublikos dokumentus;
 - c) Atlikti „Lietuvos korupcijos žemėlapiu“ tyrimų nuo 2001 m. iki 2008 m. antrinių duomenų analizę, įvertinant „žmonių iš gatvės“, t.y. gyventojų korupcijos suvokimą ir vertinimą;
2. Aptarti korupcijos prevencijos problemas Lietuvoje:
 - a) Apžvelgti šiuolaikinės ir posocialistinės Lietuvos visuomenės ypatumus;
 - b) Pateikti kritinį požiūrį į prevencinę veiklą;

- c) Aptarti korupcijos prevencijos prielaidas Lietuvoje;
- d) Atlikti interviu su ekspertais apie korupcijos prevencijos problemas analizę.

Darbo metodai:

1. Teorinės literatūros apžvalga ir analizė;
2. Antrinių duomenų analizė, remiantis 2001 m. – 2008 m. tyrimo „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ duomenimis;
3. Pagrindinių Lietuvos Respublikos teisinių dokumentų, susijusių su kova su korupcija ir jos prevencija, apžvalga ir analizė;
4. Savarankiškai atlikto kokybinio tyrimo (interviu su ekspertais) duomenų analizė.

Darbo tezės:

- Skirtinguose diskursuose žinojimas apie korupciją, t.y. reiškinių suvokimas ir vertinimas, yra prieštaringas, todėl sudaro kliūtis vieningai antikorupcinei veiklai;
- Korupcijos mažinimo ir jos prevencijos įgyvendinimo problemos Lietuvoje susijusios su vieningo sisteminio požiūrio į korupcijos prevenciją trūkumu ir iš to kylančiu valdžios vykdomos antikorupcinės veiklos deklaratyvumu, politinės valios stoka, kuriuos papildo visuomenės pilietinis nebrandumas bei paplitęs korupcijos toleravimas, kuriam atsirasti yra palanki socialistinio valdymo patirtis bei problemos viešajame administravime.

Pirmoje darbo dalyje detalizuojami A. Shutzo išskirtų diskursų žinojimo ypatumai ir skirtumai, pasitelkiant korupcijos reiškinių atvejį. Ekspertų diskursui prilyginamos akademinės bendruomenės mokslinės teorinės išvalgos, „gerai informuotų piliečių“ diskursui – politikos atstovų pozicija, „žmonių iš gatvės“ diskursui – visuomenės nuomonės korupcijos tema tyrimų duomenys, t.y. „Lietuvos korupcijos žemėlapių“ tyrimų 2001 – 2008 m. duomenys.

Antroje darbo dalyje aptariamas Lietuvos istorinis kontekstas, t.y. socialistinio režimo patirtis, kuri Lietuvos situaciją išskiria iš daugelio kitų pasaulio valstybių bei atliekama interviu su ekspertais analizė.

Trečioje dalyje pateikiamos bendros darbo išvados.

I. Korupcijos reiškinio suvokimas ir vertinimas

I.1. Ekspertų diskursas

I.1.1. Ekspertinio žinojimo ypatybės

Tam tikro fenomeno vertinimas yra tiesiogiai priklausomas nuo žinojimo apie jį ypatumų. Fenomenologas A. Schutzas išskiria tris idealiuosius žinojimo (žinių) tipus arba žinojimo lygmenis, kurie sąlygoja skirtingą dalykų vertinimą: 1) „ekspertų“, 2) „gerai informuotų piliečių“ ir 3) „žmonių iš gatvės“ (1964). Kiekvienas iš šių diskursų yra ypatingas savo specifika, t.y. turimų žinių apie dalykus gilumu, išsamumu, sudėtingumu, tikslumu ir kt. Aptariant kiekvieną iš diskursų, toliau bus atskleistas korupcijos reiškinio vertinimas skirtingų žinojimo diskursų rėmuose.

Ekspertinės žinios yra apribotos konkrečios ir gana siauros specifinės srities, tačiau šis žinojimas yra gilus, aiškus, pagrįstas, nesiremia spėjimais ar prielaidomis (Schutz 1964). Kalbant apie korupciją ekspertų diskurso aspektu, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į sąvokos apibrėžimą ir paties apibrėžimo problemas, kadangi tai – episteminio žinojimo diskursas, kuriame siekiama aiškaus reiškinio apibrėžimo, paaiškinimo. Kadangi korupcija nagrinėjama tiek kaip socialinis reiškinys, turintis įvairių apibrėžimų, tiek siauriau apibrėžiamas kaip nusikalstama veika, todėl ir ekspertinis žinojimas čia yra ne vienos srities. Kitaip tariant, episteminį žinojimą apie korupciją teikia tiek baudžiamoji justicija, tiek akademinė bendruomenė, tiek įvairios nepolitinės tarptautinės organizacijos.

Pasitelkiant kritinės kriminologijos teorinę prieigą kaip pagrindinį ekspertinį korupcijos fenomeno aiškinimą siekiama parodyti kritinį požiūrį į analizuojamą reiškinį. Pridedamoji kritinės kriminologijos vertė slypi tame, jog ji parodo, kaip tam tikros specifinės visuomenės problemos tampa (yra vadinamos) nusikaltimais (per *mass media*, politiką, įstatymų leidybą), kaip moraliniai klausimai apie „gera“ ir „bloga“ atitinka socialines „galios“ ir „bejėgiškumo“ kategorijas (Swaaningen 1997, p. 194). Taip pat kritinė kriminologija atkreipia dėmesį į reikšmingesnius nusikaltimus, tokius kaip „baltųjų apykaklių“ nusikaltimus ir siekia pokyčių

baudžiamą teisingumo sistemoje (Hulsman 2003, p. 311). Kita vertus, kalbant apie korupcijos reiškinį ir turint omenyje jo kompleksiskumą, negalima apeiti požiūrių į jį įvairovės.

I.1.2. Korupcijos fenomeno vertinimo įvairovė

Korupcija kaip socialinis reiškinys įvairiais laikotarpiais buvo ir iki šiol yra vertinama skirtingai: nuo amoralaus deviacinio poelgio ankstyvuosiuose korupcijos aiškinimuose iki racionalaus pasirinkimo, nešančio ekonominę naudą, ar net integralaus visuomenės reiškinio (Piliponytė 2006). Šie aiškinimai dažniausiai remiasi moraliniu arba funkciniu korupcijos reiškinio vertinimu kalbant apie jo esmę. Vertinant „korupcijos“ sąvokos apibrėžimo galimybes taip pat vadovaujamosi dviem pagrindiniais požiūriais: pirma, korupcija yra kompleksiškas, sunkiai apčiuopiamas reiškinys, kurio ypatumus lemia konkreti visuomenė ir kultūra; antru požiūriu teigiama, jog korupcija kaip tokia gali būti objektyviai apibrėžiama nepaisant kultūrinių ypatumų (Palidauskaitė ir Raudonienė 2004).

Kalbėjimo apie galingųjų arba „baltųjų apykaklių“ nusikaltimus (kuriems priskiriama ir korupcija) pradininku laikytinas didelį įnašą tokių nusikaltimų aiškinimui davęs JAV sociologas E. H. Sutherlandas (1883-1950) pasižymi griežta pozicija šio reiškinio vertinimo klausimu. Ji atsiskleidžia jo pateikiamame „baltųjų apykaklių“ nusikaltimų apibrėžime, kur vartojama būtent ne „deviacijos“, o „nusikaltimo“ sąvoka („baltųjų apykaklių“ nusikaltimai tai „nusikaltimai, padaryti gerbiamo ir aukštą socialinę padėtį užimančio asmens, naudojantis einamomis pareigomis“ (Braithwaite 1985, p.3)). Taip pat E. H. Sutherlandas tvirtina, jog veiksmai, jei tik jie yra aprašyti įstatyme kaip socialiai žalingi ir už juos numatoma bausmė, turi būti vadinami nusikaltimais, o ne nusižengimais (Hagan 1986, p.434).

Globalizacijos, eurointegracijos procesų kontekste korupcijos problemai skiriama daug dėmesio (koncentruojamasi ties korupcijos apibrėžimo, priežasčių ir pasekmių, diagnostikos bei kontrolės tyrinėjimais) (Piliponytė 2006), akcentuojant jos žalą ekonomikai, politikai, visuomeniniams santykiams ir kitoms sritims. Tai pabrėžia įvairios tarptautinės organizacijos, kurių tikslas (ar vienas iš jų) yra korupcijos prevencija ir nepakantumo šiam reiškiniui skatinimas. Jų „korupcijos“ apibrėžimams būdinga nuostata, jog korupcija gali būti objektyviai apibrėžiama ir iš esmės yra vertintina kaip neigiamas reiškinys, sukeliantis šiuos neigiamus

padarinius, kuriuos bendrai būtų galima nusakyti taip: ekonomikos srityje – nacionalinio turto eikvojimas, pinigų srautus nukreipiant į brangius ir mažiau reikalingus projektus nei sutelkiant jėgas į socialines aktualijas, laisvos rinkos mechanizmo veikimo trukdymas, konkurencijos iškraipymas ir investicijų sumažinimas; politikoje korupcija yra įstatymo vykdymo ir demokratijos vystymosi kliūtis; socialinių santykių aspektu korupcija yra bene žalingiausia, kadangi griaua visuomenės narių pasitikėjimą visa politine sistema, visuomenės institutais ir dėl to kylanti apatija bei nusivylimas lemia silpnos civilinės visuomenės formavimąsi (Sutherland 19410, Shapiro 1990, Rose-Ackerman 2002, „Transparency International“² ir kt.).

„Transparency International“ korupciją apibrėžia kaip piktnaudžiavimą patikėta galia siekiant asmeninės naudos (*angl.: corruption is operationally defined as the misuse of entrusted power for private gain*²)

Pasaulio bankas korupcinę veiklą apibūdina kaip siūlymą, davimą, gavimą ar prašymą vertingo dalyko, siekiant paveikti tarnautoją (valdininką) sudarant ar vykdant sandorius (*angl.: the offering, giving, receiving, or soliciting of any thing of value to influence the action of a public official in the procurement process or in contract execution.*³).

Oxfordo žodyne „korupcija“ apibrėžiama kaip integralumo iškraipymas arba griovimas kyšininkavimu ar atsiskaitymu paslaugomis einant viešąsias pareigas (*angl.: perversion or destruction of integrity in the discharge of public duties by bribery or favor*³).

Nors kai kurie autoriai palaiko funkcinį korupcijos vertinimą, tačiau šis reiškinys paprastai laikomas neigiamu dėl savo pasekmių, išvardytų aukščiau, o korupcinio pobūdžio veikas skatinama kriminalizuoti. Šiuo atveju atsiduriama specifinėje situacijoje, kuomet plačiai visuomenėse paplitęs reiškinys oficialiai yra nepriimtinas kaip norma ir dedamos didelės pastangos bei ištekliai jam užkardyti.

Pastaroji sąvoka („užkardyti“) kaip ir, pvz., „kova“ su nusikalstamumu, yra baudžiamojo teisingumo sistemos produktai. Ši sistema yra neatskiriama visuomenės gyvenimo dalis, į kurios diskreciją atiduota teisė spręsti, koks visuomenės narių elgesys bus apibrėžiamas kaip nusikaltimas, kas ir kaip už jį bus baudžiamas. Kadangi ši sistema yra valstybės politikos (t.y. grupių interesų kompromisų) dalis, kritinės kriminologijos atstovų dėmesys skiriamas dekonstruoti jos veikimo mechanizmams.

² http://www.transparency.org/news_room/faq/corruption_faq

³ Cit pg. <http://www.adb.org/Documents/Policies/Anticorruption/anticorrupt300.asp?p=policies> (Asian Development Bank)

I.1.3. Nusikaltimo apibrėžimo problema

Kritinė kriminologija (nepaisant to, jog išskiriamos net kelios geografinės jos erdvės pagal atsiradimą bei vystymąsi (Gavėnaitė A. 2007)) pasižymi esminiu požymiu: dėmesio perkėlimu nuo nusikaltėlio (pažeidėjo) į baudžiamosios justicijos veiklos nekvestionavimo situaciją ir jos naudojamą „nusikaltimo“ sąvoką, o būtent – jos konstravimo aspektą.

Kairioji (arba realistinė) kriminologija, susiformavusi anglosaksiškoje Europos dalyje, sukritikavo nusikaltimų lygį (ši rodiklį kaip objektyvų), parodė prasižengusįjį (arba nusikaltėlį) kitu, t.y. veikiančios baudžiamosios justicijos sistemos aukos aspektu, save pastatė į bendruomenės gynėjos vaidmenį, siekdama atkreipti dėmesį į valstybės, policijos, teisingumo sistemos kišimosi represinį (engiantį) pobūdį (Young 1994). Anot J.Youngo, ši kriminologijos atšaka iškilo kaip atsakas į pažeidžiamų visuomenės grupių engimą. Teigiama, jog kriminalinė justicija egzistuoja kaip savarankiška sistema („nepriklausomas veikėjas“), pati sukelianti ir formuojanti problemas. Ši sistema įvardija nusikaltimo priežastis, kurios, kaip teigia šios krypties kritinės kriminologijos atstovai, tėra fantazija, kadangi nusikaltimas pats savaime neturi atitikties socialiniame gyvenime ir yra ne kas kitas kaip sutartinis kriminalinėje justicijoje gimęs elementas (Young 1994).

Nusikaltimo apibrėžimas turėtų apimti keturis esminius elementus (nusikaltimo formą, socialinį jo kontekstą, nusižengėlį ir auką), kad nebūtų dalinis kaip yra dabartinėje kriminologijoje, anot J. Youngo (1994). Kalbant apie nusikaltimą, anot Youngo, turi būti skiriamos šios diados: nusikaltėlio – aukos ir veiksmo (formali kontrolė) – reakcijos (neformali socialinė kontrolė). Nusikaltimų lygis priklauso nuo šių keturių elementų ir jų pokyčių, todėl praktiškai neįmanoma paaiškinti nusikaltimų lygio „iš tikrųjų“, neapimant jų visų (ten pat).

Nusikaltimo(-u) socialinis kontekstas reiškia visų išvardytų elementų tarpusavio sąveiką ir kiekvieną iš tų elementų atskirai platesniame socialiniame kontekste, t.y., pvz., tai kas laikoma deviacija vertinti ne tik iš formalios kontrolės pozicijų, bet į paaiškinimą įtraukti ir auką bei neformalią socialinę kontrolę, įvertinti istorinį aspektą (kontekstą) (Young (2)). Ir tuomet, bandant apibrėžti nusikaltimą, į jo paaiškinimą turi būti įtraukiami šie aspektai: nusikaltimo

priežastis, moralinis kontekstas, nusikaltimo atskleidimas, atsakas į pažeidėjo veiksmus, atsakas į aukos situaciją (ten pat).

J.Youngas kritikuoja esamus nusikaltimų aiškinimus dėl siekio įvardyti tiesiogines jų priežastis, pamirštant apie nusikaltimo kontekstą, įvairių veiksnių sąveikos, kuri atveda prie nusikalstamo elgesio, todėl visiškai netikslu, anot jo, siekti įvardyti tam tikras tiesiogines, betarpiškas nusikaltimus sukeliančias priežastis (pvz.: jei šiandien aš bedarbis, dar nereiškia, kad rytoj padarysiu nusikaltimą) (Young (2)). Klaida yra tai, kad neatsižvelgiama arba pamirštama, jog sprendimų (pvz., daryti nusikaltimą) priėmimui reikia laiko, o jų alternatyvoms – dar daugiau laiko. Jei tai suprantame, tuomet turėtų būti gana aišku ir tai, jog tiesioginio priežastinio ryšio akcentavimas atrodo pervertintas, neadekvatus, net absurdiškas (ten pat).

Taip pat JAV kritinės kriminologijos atstovas R.Quinney teigia, jog „nusikaltimo“ sąvoka yra konstruojama politiniame lygmenyje, kad tarnautų politiniams tikslams, o įstatymas sukuriamas galingųjų, kad tarnautų būtent jų interesams, atitinkamai baudžiamojo teisingumo sistema yra engimo įrankis, padedantis išsaugoti galingųjų *status quo* (Thomas 2009).

Kritinės kriminologijos išskirtinis bruožas – galios santykių pasiskirstymo visuomenėje ir tokio pasiskirstymo pasekmių akcentavimas, kalbant apie nusikaltimo sąvokos apibrėžimą ir nusikaltimų kontrolę. Vienas ryškiausių JAV kritinės kriminologijos atstovų, šios idėjos šalininkų – R.Quinney jau savo ankstyvesniuose darbuose kėlė klausimą, kodėl, pvz., gatvės nusikaltimai ir „baltųjų apykaklių“ nusikaltimai sulaukia skirtingos formalios kontrolės reakcijos (2001).

Dėstydamas savo socialinės nusikaltimų tikrovės teoriją, Quinney paaiškina keturis esminius elementus, kuriais remiasi: ontologija, epistemologija, priežastingumu ir teorijos konstravimu. Juos apibendrinant galima teigti, jog pagrindinis išėities taškas šio autoriaus teorijoje – fenomenologija, socialinio pasaulio konstravimas. Quinney teigia, jog nėra tokių objektyviai egzistuojančių socialinių faktų, kurie būtų pažinūs žmogui. Kitaip tariant, žmogus viską suvokia tik subjektyviai, todėl negalima tikėti jokių objektyviu egzistavimu – tiek reiškinių, tiek sąvokų (2001, p. 4 – 5).

Kalbėdamas apie visuomenės sambūvį, R.Quinney pažymi galią kaip vieną svarbiausių aspektų (jis kalba apie visuomenę per konflikto prizmę) (2001). Anot jo, galia yra esminis socialinės organizacijos požymis ir kiekvienoje visuomenėje egzistuoja diferencinis pozicijų

paskirstymas galios ir valdžios aspektu (2001, p. 11). Galios turėjimas leidžia vienoms grupėms ar individams apriboti kitų grupių ar individų elgesį, galia naudojama galingųjų propaguojamų vertybių įtvirtinimui visuomenėje (ten pat). Galia ir vertybių paskirstymas taip pat yra esminiai formuojant viešąją politiką (angl.: policy) (Quinney R. 2001, p.11). Tam tikros visuomenės grupės, turinčios bendrus interesus, taip susivienija, kad gali daryti įtaką politikai (angl.: policies), kuri veikia visus visuomenės narius (ten pat). Tokios grupės siekia dalyvauti sprendimų priėmimo naudodamos savo galią ir siekdamos, kad būtų atstovaujami jų interesai, taigi šios interesų grupės dalyvaudamos sprendimų priėmimo procese neišvengiamai kontroliuoja ir visos visuomenės gyvenimą (ten pat). Pagrindinis R. Quinney akcentas, kalbant apie visuomenę, yra interesų grupių svarba (reikšmė) formuojant viešąją politiką, kuri formuojama taip, kad atspindėtų galią turinčiųjų interesus (2001). Galios įtvirtinimas pasireiškia per įstatymų leidybą, t.y. jais tam tikrų grupių interesai yra įtvirtinami, o kitų – ignoruojami ar net neigiami (2001). Įstatymas laikomas specifiniu visuomenės kontrolės įrankiu.

Į ontologinės nusikaltimų realybės nebuvimą apeliuoja ir L. H. C. Hulsmanas (2003), kuris remia konstruojamos socialinės realybės idėją. „Nusikaltimas“, anot L. H. C. Hulsmano, yra tik etiketė, kurią sistema klijuoja selektyviai atrinktoms socialinėms problemoms (Gavėnaitė A. 2007, p.58). „Nusikaltimas“ nėra objektas, o baudžiamojo teisingumo sistemos produktas (Hulsman 2003, p. 312). Kriminalizacija yra vienas iš būdų konstruoti socialinę realybę (ten pat). Klausimą, kas tą realybę konstruoja ir koku būdu, vienas pirmųjų kėlė E. H. Sutherlandas, pradėjęs kalbėti apie „baltųjų apykaklių“ nusikaltimus. Jo išvalgų apie korupcijos ir kitus „galingųjų“ nusikaltimus aptarimas pateikiamas tolesniame skyriuje.

1.1.4. „Baltųjų apykaklių“ nusikaltimai – požiūris kitu kampu

Kaip minėta, anksčiau kriminologijoje akcentuotas visuomenėje nustatytų normų pažeidėjas, o nusikaltimas dažniausiai buvo priskirtinas žemesnių klasių atstovams. Įprastai buvo siekiama atskleisti ir paaiškinti nekonvencinio elgesio prielaidas, pasitelkiant įvairias dezorganizacinį elgesį nusakančias kriminologijos teorijas. E. H. Sutherlando darbai „baltųjų apykaklių“ nusikaltimų tema reiškia esminį požiūrio į nusikaltėlį ir nusikaltimą lūžį, kurio pasekmė ta, jog

atkreiptas dėmesys į didelę materialinę ir kitokio tipo žalą visuomenei darančią veiklą, kurioje dalyvauja iki tol įprasto nusikaltėlio apibūdinimo neatitinkantys visuomenės nariai. Anot E.H.Sutherlando, įprasta nusikaltimo sąvoka ir jos aiškinimas (siejant nusikaltimus su psichopatijos, sociopatijos ir skurdo elementais) yra klaidinanti ir netiksli, kadangi yra išvedama iš šališkai formuojamos „nusikaltėlių“ imties, neįtraukiant į ją aukštą socialinį statusą užimančių asmenų (1940, p. 5). Kitaip tariant, autorius pradeda kalbėti apie „galingųjų“ (turtingų, auštą socialinį statusą užimančių asmenų) nusikaltimus.

Šiuo atveju taip pat svarbu paminėti galios aspektą, kurį E. H. Sutherlandas išvėlgė įtvirtintą įstatymuose, o tiksliau - nusikaltimų, daromų žemesnės socialinės klasės atstovų ir „baltųjų apykaklių“, aiškinimosi ypatumuose, pasireiškiančiuose administraciniu šių grupių atstovų nusikaltimų tyrimo atskyrimu (1940). Svarbus skirtumas yra tas, jog žemesniųjų socialinės klasės atstovų nusikaltimus tiria policija, baudžiamieji teismai, prokurorai, o galingieji turi reikalų su administraciniais, civiliniais teismais, jų veiklą tikrina inspektoriai ir įvairios komisijos (1940, p. 9). Dėl šios priežasties, anot E. H. Sutherlando, patys „baltosioms apykaklėms“ priskirtini nusikaltėliai ir plačioji visuomenė nėra linkę pastarųjų nusikaltimų traktuoti nusikaltimais (ten pat). Maža to, aukštesnė socialinė klasė turi didesnės įtakos formuojant jai palankią įstatymų bazę nei žemesnioji socialinė klasė (ten pat).

Kalbant apie „baltųjų apykaklių“ nusikaltimus, svarbu atkreipti dėmesį į žalos dydį, kuris, anot E. H. Sutherlando, kur kas labiau pranoksta tą, kuri padaro, pvz., įsilaužiantys į parduotuvę nusikaltėliai (1940, p. 4). Tačiau tai tik materialioji pusė. Kitas ir, Sutherlando teigimu, daug rimtesnis šio tipo nusikaltimų aspektas – žala socialiniams santykiams (1940, p. 5, Shapiro 1990). Anot jo, „baltųjų apykaklių“ nusikaltimai pažeidžia visuomeninių santykių pasitikėjimą ir kuria nepasitikėjimą, o tai savo ruožtu sukelia socialinės moralės nuosmukį ir socialinę dezorganizaciją (ten pat). Kitų tipų nusikaltimai turi žymiai mažesnės įtakos socialinių santykių ir institutų išbalansavimui lyginant su šio tipo nusikaltimais (ten pat).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta šiame „Ekspertų diskurso“ skyriuje, galima daryti išvadą, jog, viena vertus, nėra vienareikšmiško korupcijos reiškinių vertinimo. Kritinės kriminologijos krypties atstovai kvestionuoja valdžios *status quo*, baudžiamojo teisingumo sistemos selektyvumą ir palankumą turintiems galios visuomenės nariams, kuriems tokia situacija sukuria palankias sąlygas daryti nusikaltimus ir išlikti nebaudžiamais, tačiau tai tik vienas iš galimų

požiūrių. Kita vertus, aptarti „galingųjų“ nusikaltimų, tarp kurių yra ir korupcija, padariniai akivaizdžiai veda prie neigiamo reiškinio vertinimo, kuris šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse vyrauja ir „gerai informuotų piliečių“ diskurse.

1.2. „Gerai informuotų piliečių“ diskursas korupcijos, jos prevencijos bei kontrolės Lietuvoje atžvilgiu

1.2.1. Diskurso ypatybės

Antrasis idealusis žinojimo tipas yra „gerai informuotų piliečių“ (tikslėnis atitikmuo – „piliečių, kurie siekia būti gerai informuoti“ (Schutz 1964, p. 122) žinojimas, žinių gilumo požiūriu esantis tarp ekspertinio ir „žmonių iš gatvės“ žinojimo.

Šio diskurso atstovas nepretenduoja į ekspertines žinias, tačiau taip pat nepasikliauja iracionaliomis, neaiškiomis žiniomis, teiginiais arba, kitaip tariant, buvimas „gerai informuotu piliečiu“ – tai pagrįstos informacijos turėjimas (ten pat). „Gerai informuotas pilietis“ pats turi iširti, nuspręsti ir pasirinkti, kurios sritys jam yra aktualios bei surinkti kiek įmanoma daugiau informacijos apie tų žinių šaltinius, kilmę (Schutz 1964, p. 131). Sričių aktualumą lemia turimi interesai. Jo padėtis kitokia tuo, jog jis nėra apribotas siauros srities kaip ekspertas, kurio žinojimas yra išsamus, gilus, ar kaip „žmogus iš gatvės“, kuris apskritai yra indiferentiškas žinių tinkamumo, pagrįstumo klausimu (ten pat). Taip pat pabrėžiama, jog „gerai informuotu piliečiu“ (kaip ir ekspertu) įmanoma būti tik jei tave tokiu pripažįsta visuomenė, t.y. tik tokiu atveju įgytas prestižas dėl pripažinimo sąlygoja ir kitokią nuomonės svarumą (Schutz 1964, p.134).

Analizuojant korupcijos reiškinį ir jo supratimą bei vertinimą, „gerai informuotų piliečių“ atitikmuo – valstybės tarnautojai, politikai. Jie - deleguoti visuomenės atstovai, savo rankose turintys galią priimti sprendimus. Korupcijos reiškinio (problemos) atžvilgiu šiame diskurse išreikštas viešas (oficialus) interesas skelbia *kovą* su korupcija, yra pateikiamas vienareikšmis korupcijos kaip nusikaltimo vertinimas, kuris atsispindi įstatymuose, korupcijos prevencijos ir kontrolės programose.

I.2.2. Korupcijos prevencijos ir kontrolės vertinimas

Korupcija šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje yra laikoma viena opiausių problemų ir vystymosi stabdžių. Apie tai galima spręsti iš toliau pateiktų pagrindinių su korupcijos prevencija susijusių teisinių dokumentų. Viename jų įrašyta, jog korupcija paveldima kaip „sunki našta ir visuomenę slegiančios neišspręstos problemos bei socialinės negerovės, kurios reikalauš Vyriausybės efektyvios veiklos tiek artimiausiu, tiek ir vidutinės trukmės laikotarpiu“ (Nutarimas dėl LR Vyriausybės programos 2008 m. gruodžio 9 d., Nr. XI-52). Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje taip pat pažymima, jog „nusikaltimų valstybės tarnybai ir korupcinių nusikaltimų skaičius nėra didelis (1995–2001 m. užregistruota 1530 nusikaltimų valstybės tarnybai, iš jų 388 kyšio ėmimo atvejai), tačiau vertinant didelę korupcijos latentškumą bei atsižvelgiant į atliktų tyrimų šioje srityje rezultatus šie nusikaltimai kelia didelę susirūpinimą“. Taip pat „korupcija kelia grėsmę valstybės valdymo pagrindams ir ją diskredituoja. Griaunamas pasitikėjimas viešuoju administravimu, teisine sistema, stabdoma ūkio plėtra, todėl korupcijos prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine kryptimi“ (ten pat).

Toliau pateikiamos išnašos iš šių teisinių su korupcijos prevencija susijusių dokumentų: 1) Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (2003 m. kovo 20 d., Nr. IX-1383), 2) Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas (2002 m. gegužės 28 d., nr. IX-904), 3) Nutarimas dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ pakeitimo (2008 m. gruodžio 19 d., nr. XP-3302(2), projektas priimtas nuo 2009-05-14).

NACIONALINĖ NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS PROGRAMA (2003 m. kovo 20 d., Nr. IX-1383):

Pagrindinės programoje vartojamos sąvokos:

nusikaltimų prevencija – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis;

nusikaltimų kontrolė – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama mažinti nusikalstamumą ir neleisti viršyti socialiai priimtino lygmens aktyviais teisėsaugos institucijų

veiksmams ir teisinio baudžiamojo poveikio priemonėmis, taip pat aktyviomis administracinėmis, ekonominėmis, socialinėmis, kitokio pobūdžio priemonėmis.

<...> *Prioritetinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptys:*

53. Atsižvelgiant į kriminogeninę padėtį Lietuvoje ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politiką bei principus, išskiriamos **prioritetinės** nusikaltimų prevencijos ir kontrolės **kryptys**:

- 1) smurtinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė;
- 2) turtinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė;
- 3) nusikaltimų, daromų viešosiose vietose, prevencija ir kontrolė;
- 4) organizuoto nusikalstamumo prevencija ir kontrolė;
- 5) prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė;
- 6) nelegalios migracijos prevencija ir kontrolė;
- 7) nelegalios prekybos ginklais prevencija ir kontrolė;
- 8) **korupcijos prevencija ir kontrolė**;
- 9) ekonominių ir finansinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė;
- 10) nusikaltimų, susijusių su narkotikais, prevencija ir kontrolė;
- 11) vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencija ir kontrolė.

Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje nurodyta, jog prevencija ir kontrolė yra poveikio nusikalstamumui priemonės, kurios naudojamos išskirtose prioritetinėse kryptyse, tarp kurių – ir korupcijos prevencija ir kontrolė. Visos prioritetinės nusikalstamų veikų prevencijos ir kontrolės numatytos sritys atspindi šiuolaikinės Lietuvos situacijos aktualijas, kurias į sąrašą įtraukia valdžios atstovai, apie jas informuodami visuomenę bei organizuodami veiklą šioje (nusikaltimų prevencijos ir kontrolės) kryptyje.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KORUPCIJOS PREVENCIJOS ĮSTATYMAS (2002 m. gegužės 28 d., Nr. IX-904)

Pagrindinės Įstatymo sąvokos:

1. *Korupcijos prevencija – korupcijos priežasčių, sąlygų atskleidimas ir šalinimas sudarant bei įgyvendinant atitinkamų priemonių sistemą, taip pat poveikis asmenims siekiant atgrasinti nuo korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų darymo.*

2. *Korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos – kyšininkavimas, tarpininko kyšininkavimas, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudos: piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas, piktnaudžiavimas oficialiais įgaliojimais, dokumentų ar matavimo priemonių suklastojimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas, tarnybos paslapties atskleidimas, komercinės paslapties atskleidimas, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą ar kitos nusikalstamos veikos, kai tokių veikų padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nuslėpti ar užmaskuoti kyšininkavimą ar papirkimą.*

<...> Korupcijos prevencijos tikslai ir uždaviniai:

1. *Korupcijos prevencija siekiama, kad korupcija kuo mažiau trukdytų plėtoti ekonomiką, demokratiją, kurti socialinę gerovę, stiprinti nacionalinį saugumą, didinti viešųjų paslaugų teikimo kokybę.*

2. *Pagrindiniai korupcijos prevencijos uždaviniai yra šie:*

1) *atskleisti korupcijos priežastis, sąlygas ir jas šalinti;*

2) *atgrasinti asmenis nuo korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų darymo;*

3) *užtikrinti realų ir veiksmingą korupcijos prevencijos teisinį reguliavimą;*

4) *teisinėmis, organizacinėmis, ekonominėmis ir socialinėmis priemonėmis sukurti tinkamą ir veiksmingą korupcijos prevencijos organizavimo, įgyvendinimo, priežiūros ir kontrolės mechanizmą;*

5) *įtraukti į korupcijos prevenciją gyventojus, visuomenines organizacijas;*

6) *skatinti skaidrų ir atvirą viešųjų paslaugų teikimą.*

Matoma, jog korupcijos prevencijos įstatymas nepateikia vieno korupcijos apibrėžimo, o išvardija įvairias korupcinio pobūdžio veikas. Viena vertus, tai, kad egzistuoja per 300 korupcijos apibrėžimų (Vaitiekus 2002, Raudonienė ir Palidauskaitė 2004) rodo esant sudėtinga vienareikšmiškai ir tiksliai nusakyti šį reiškinį. Kita vertus, vieno aiškaus korupcijos apibrėžimo nebuvimas sąlygoja įvairias problemas vartojant šį terminą, o ypač kalbant apie *korupcijos būklę, pokyčius, antikorupcinius veiksmus* ir pan. LR Seimo nutarime „Dėl LR Nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ (2002 m. sausio 17 d., Nr.IX-711) nurodyta, jog „būtina

parengti aiškų ir tikslų teisinį korupcijos apibrėžimą, apimančių ir privatų sektorių. Tiksliai paaiškintą sąvoką būtų lengviau taikyti teisėkūroje, viešojo administravimo institucijų praktikoje, ją geriau suvoktų visuomenė, lengviau būtų deramai taikyti antikorupcinius įstatymus“.

Numatyti šio dokumento tikslai išreiškia gana agresyvią poziciją korupcijos prevencijos ir kontrolės klausimu. Suponuojamas visiško korupcijos nusikaltimų kontroliavimo situacijos galimumo vaizdas.

NUTARIMAS DĖL SEIMO NUTARIMO „DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS NACIONALINĖS KOVOS SU KORUPCIJA PROGRAMOS PATVIRTINIMO“ PAKEITIMO (2008 m. gruodžio 19 d., XP-3302(2); projektas priimtas nuo 2009-05-14)

I. Bendrosios nuostatos

1. Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos (toliau – Programa) paskirtis – užtikrinti ilgalaikę, veiksmingą ir kryptingą korupcijos kontrolės ir prevencijos sistemą Lietuvos Respublikoje.

2. Programoje vartojamos sąvokos:

1) Korupcija – bet koks valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens elgesys, neatitinkantis jiems suteiktų įgaliojimų ar nustatytų elgesio standartų, ar tokio elgesio skatinimas siekiant naudos sau ar kitiems asmenims ir taip pakenkiant asmenų ir valstybės interesams.

2) Korupcinio pobūdžio teisės pažeidimai – korupcinio pobūdžio nusikalstama veika ir jai tapatūs pagal pobūdį, tačiau mažiau pavojingi teisės pažeidimai, už kuriuos numatyta administracinė, drausminė ar kitokia teisinė atsakomybė.

<...> 4. Programa įgyvendinama pagal Programos priede pateiktą Programos įgyvendinimo priemonių planą (toliau – Priemonių planas). Programos priemonės nuosekliai siejamos su socialinių, ekonominių, valstybės valdymo problemų sprendimu ir visuomenės apsauga nuo esamų ir atsirandančių korupcijos šaltinių, kartu ginant visuotinai pripažįstamas žmogaus teises ir laisves bei viešąjį interesą.

<...> 40. Programos tikslai:

1) korupcijos prevencijos srityje – šalinti teisėkūros bei teisinio reglamentavimo spragas ir nenuoseklumą, mažinti viešojo administravimo procedūrų ir priimamų sprendimų neskaidrumą bei neefektyvumą, kurti profesionalią, stabilią, veiksmingą valstybės tarnybą, modernizuojant žmogiškųjų išteklių valdymą joje, taip pat šalinti kitus korupcinio pobūdžio veiksnius,

trukdančius plėtoti ekonomiką, demokratiją, kurti socialinę gerovę, stiprinti nacionalinį saugumą, didinti administracinių ir viešųjų paslaugų teikimo kokybę;

2) korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų tyrimo srityje – užtikrinti greitą ir išsamų korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų atskleidimą ir tyrimą, garantuojant pažeidėjo atsakomybės neišvengiamumą;

3) visuomenės antikorupcinio švietimo srityje – supažindinti Lietuvos gyventojus su korupcijos keliamu pavojumi, skatinti juos nesitaikstyti su korupcija, aktyviai su ja kovoti.

Naujausioje (2008 m. gruodžio 19 d., Nr. XP-3302(2)) Nacionalinės kovos su korupcija programoje yra pateiktas korupcijos apibrėžimas – kaip ir daugelyje kitų apibrėžimų siejamas su patikėtos galios naudojimu asmeninei naudai gauti.

Šios programos paskirtis, tikslai ir uždaviniai nurodo į ilgalaikę perspektyvą, kuria kompleksiškesnio ir išsamesnio, tačiau griežto ir aiškiai išreikšto nepakantumo korupcijos reiškiniui plano vizija, išlieka „kovos“ sąvoka.

Apibendrinant pateiktus teisinius dokumentus pastebima, jog Lietuvos valdžia aiškiai ir vienareikšmiškai deklaruoja netoleranciją šiam reiškiniui, korupciją laiko ne šiaip nepageidautina, bet apibrėžia kaip kenksmingą, visuomenei pavojingą ir draudžiamą, t.y. nusikalstamą veiką ir išreiškia „kovos“ su korupcija poziciją.

1.3. „Žmonių iš gatvės“ diskursas korupcijos Lietuvoje atžvilgiu

1.3.1. „Žmonių iš gatvės“ žinojimo ypatybės

Viešasis diskursas arba „žmonių iš gatvės“ žinojimas yra kasdienis žinojimas, nereikalaujantis gilių, išsamių žinių apie reiškinius ar veiklos būdus, kurie priimami nebūtinai juos gerai suprantant, išmanant, čia vertinama kasdienė patirtis arba įprasti „receptai“, nusakantys, kaip pasiekti tipišku rezultatų įprastose (tipiškose) situacijose su įprastomis priemonėmis (Schutz 1964, p.122). Siekdamas praktinių tikslų „žmogus iš gatvės“ vadovaujasi

savo jausmais, nuotaikomis, potraukiais, kurie lemia tam tikrus objektyviai nepatikrinamus įsitikinimus ir požiūrius, egzistuojančius tol, kol tai nepradedą prieštarauti asmeninės laimės siekiui (ten pat).

Taip pat, kalbant apie šio diskurso ypatumus, svarbus elementas yra viešoji nuomonė, kuri šiuolaikinėje visuomenėje turi didelę reikšmę ir yra ypač sietina su masinio vartojimo reiškiniu. Visuomenės nuomonės tyrimai atliekami siekiant įvertinti ir tam tikrus korupcijos situacijos aspektus Lietuvoje.

Paaiškėjus esminiams aplinkos, reiškinių suvokimo ir vertinimo principams skirtingų diskursų atstovų, numanoma, jog korupcijos suvokimas čia bus kitoks, nei egzistuoja ekspertų ar „gerai informuotų piliečių“ diskurse. Aiškiai išreikšto asmeninės laimės prioriteto ir vadovavimosi stereotipinio, konkrečioms situacijoms būdingo elgesio modeliais derinys sąlygoja kitokią žiūrą. Ją iliustruoja toliau pateikiami Lietuvos korupcijos žemėlapių nuo 2001 m. iki 2008 m. (viso - šeši tyrimai) duomenys.

1.3.2. Korupcijos suvokimas viešajame diskurse Lietuvoje

Nevyriausybinių organizacijų „Transparency International“ Lietuvos skyrius (toliau TILS) nuo įkūrimo 2000 m. Lietuvoje atlieka korupcijos tyrimus ir analizę. Žymiausias žinomas TILS tyrimas – nuo 2001 m. Lietuvos mastu sudaromas „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ (LKŽ). Taip pat žinomas korupcijos suvokimo indeksas (KSI), atliekamas pasauliniu mastu, koordinuojamas „Transparency International“ sekretoriato, esančio Vokietijoje. Iki šiol yra atlikti šie korupcijos suvokimą, jos praktiką bei antikorpacinį potencialą visuomenėje apibūdinantys korupcijos žemėlapių tyrimai Lietuvoje: 2001 m., 2002 m., 2004 m., 2005 m., 2007 m. bei 2008 m.⁴ Nors TILS nėra vienintelė ar pirma organizacija, atliekanti tokio tipo tyrimus visos Lietuvos mastu, tačiau reikia pastebėti, jog kiti tyrimai laikytini fragmentiškais, neskirtais korupcijos reiškinio tyrinėjimui Lietuvoje (Ališauskienė, Dobryninas, Žilinskienė, 2005). Taigi toliau aptarsime LKŽ duomenis.

⁴ 2001 m. - 2004 m. LKŽ tyrimus TILS užsakymu atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“; 2005 m., 2007 m. - STT užsakymu atliko visuomenės nuomonės tyrimų kompanija „TNS Gallup“. Tyrimo partneris – TILS. 2008 m. LKŽ tyrimą organizavo ir vykdė TILS dalyvaujant viešosios nuomonės tyrimų kompanijoms „RAIT“ (valstybės ir savivaldybių tarnautojų apklausa), „Vilmorus“ (gyventojų apklausa) ir „Viseo“ (įmonių vadovų apklausa).

Visiems „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ tyrimams būdinga vieninga struktūra, t.y. ją sudaro nuostatos, susijusios su korupcija, kyšininkavimo (kaip pagrindinės korupcijos suvokimo formos) patirtis bei antikorupcinis visuomenės potencialas. Korupcijos vertinimą, (kyšininkavimo) paplitimą ir antikorupcinio potencialo monitoringą atliko: 1) tyrimuose 2001 – 2004 m. – bendroji Didžiosios Britanijos ir Lietuvos visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“, 2) 2005 m. ir 2007 m. – kompanija „TNS Gallup“ (pasaulinė rinkos tyrimų ir verslo konsultacijų grupė), 3) 2008 m. - „Transparency International“ Lietuvos skyrius dalyvaujant viešosios nuomonės tyrimų kompanijoms „RAIT“, „Vilmorus“ ir „Viseo“. Šiuose tyrimuose dalyvavo Lietuvos gyventojai bei įmonių vadovai, o paskutiniame 2008 m. atliktame LKŽ – ir valstybės bei savivaldybių tarnautojai. Lentelėje Nr.1 pateikti duomenys apie apklausų 2001-2008 m. dalyvių skaičius.

1 lentelė. Respondentų skaičius „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ tyrimuose

	2001 m.	2002 m.	2004 m.	2005 m.	2007 m.	2008 m.
Gyventojai (N)	2028 (2 bangos: I-oji banga – 1025; II-oji banga – 1003)	1012	1015	1009	1002	1050
Įmonių vadovai (N)	1005	1017	1047	519	512	500
Valstybės ir savivaldybių tarnautojai (N)	-	-	-	-	-	509

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2001 – 2004, 2005, 2007, 2008

Korupcijos kaip problemos rimtumas bei aktualumas. Pradedant analizuoti visuomenės požiūrį į korupcijos kaip problemos rimtumą, dėmesį atkreipia įmonių vadovų nuomonės pakitimai 2005 m. – 2007 m. (2 lentelė): 2005 m. korupciją labai rimta problema įvardijo 51 % įmonių vadovų, o 2007 m. – 34 % (bendrai sudėjus labai rimta ir pakankamai rimta problema 2005 m. korupciją laikė 87 % verslininkų, 2007 m. – 65 %); per minėtą laikotarpį dvigubai padaugėjo verslininkų, korupciją laikančių neypatingai rimta problema, t.y. nuo 9 % 2005 m. iki 18 % 2007 m.; taip pat 2007 m. 13 % verslininkų korupcijos visai nelaikė problema (tuo tarpu 2005 m. tokių atsakymų buvo iki 2 %). Gyventojų nuomonė šiuo laikotarpiu taip stipriai nekito: korupcijos kaip problemos rimtumas vertintas panašiai 2005 m. ir 2007 m. (labai rimta ir pakankamai rimta problema – 2005 m. – 90 %, 2007 m. – 92 %).

Vertinant korupcijos kaip problemos aktualumą, gauti tokie duomenys: 2008 m. LKŽ duomenimis korupcija bendrame Lietuvos socialinių problemų kontekste, gyventojų nuomone, užėmė III vietą, verslininkų – IV vietą, o valstybės ir savivaldybių tarnautojų – I vietą; 2007 m. korupcijos problema pagal aktualumą tiek gyventojų, tiek įmonių vadovų vertinimu buvo V vietoje; 2005 m. gyventojai korupcijos problemai skyrė III vietą, įmonių vadovai – II vietą.

2 lentelė. Korupcijos problemos Lietuvoje rimtumo vertinimas

	2005 m.		2007 m.	
	Labai rimta problema	Pakankamai rimta problema	Labai rimta problema	Pakankamai rimta problema
Gyventojai (%)	60	30	64	28
Įmonių vadovai (%)	51	36	34	31

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis: 2005, 2007“

Korupcijos masto Lietuvoje vertinimas. Vertinant korupcijos masto pakitimus per paskutinius 12 mėn., respondentų nuomonė 2001 m. – 2008 m. pasiskirstė, kaip parodyta 3 lentelėje. 2001 m. – 2004 m. periodu pastebimas gana tolygus respondentų abiejose grupėse nuomonių pasiskirstymas korupcijos masto klausimu: didžioji dauguma manė, jog korupcijos mastai padidėjo (šios nuomonės daugiau laikėsi gyventojai) ar nepakito (didžiausia dalis taip pasisakiusių – įmonių vadovai). Tačiau nuo 2005 m. žymiai pakito respondentų, manančių, jog korupcijos mastai „labai padidėjo“, dalis (taip pat abiejose grupėse): 2005 m. taip pasisakė pusė respondentų Lietuvos gyventojų grupėje, įmonių vadovų dalis nuo 2004 m. iki 2005 m. išaugo 2,5 karto (t.y. nuo 15 % iki 38 %). 2007 m. ir 2008 m. (lyginant su 2005 m.) duomenys atspindi respondentų nuomonę apie korupcijos masto „atvėsimą“, t.y. tiek gyventojų, o ypač įmonių vadovų mažesnė dalis manė, jog korupcijos mastai „labai padidėjo“ ar „padidėjo“. 2007 m., 2008 m. abiejose šiose respondentų grupėse labai padaugėjo manančių, jog korupcijos mastas nepakito.

Kitas aspektas, atkreipiantis dėmesį, yra tas, jog Lietuvos gyventojų, neturinčių nuomonės apie korupcijos masto pakitimus Lietuvoje, dalis nuo 2001 m. iki 2007 m. nuolat mažėjo, o didžiausias skirtumas („nežinančiųjų, neapsisprendusių“ dalies sumažėjimas) matomas nuo 2004 m. iki 2005 m.

Valstybės ir savivaldybių tarnautojų nuomonių pasiskirstymas 2008 m. korupcijos masto Lietuvoje pokyčių klausimu užima tarpinę poziciją tarp Lietuvos gyventojų ir įmonių vadovų

nuomonių pasiskirstymo: tarp jų yra mažiausia visose trijose respondentų grupėse dalis manančių, kad korupcijos mastai labai išaugo (14 %), apie ketvirtadalis mano, kad mastai šiek tiek padidėjo ir didžioji dalis (42 %) – kad nepakito.

3 lentelė. Korupcijos masto ir dinamikos Lietuvoje vertinimas

	2001	2002	2004	2005	2007	2008
Gyventojai (%)						
Labai padidėjo	26	30	26	50	42	41
Šiek tiek padidėjo	27	24	28	28	30	25
Nepakito	20	24	21	13	17	25
Šiek tiek sumažėjo	5	6	7	4	7	3
Labai sumažėjo	1	0	0	0	1	0
Nežino, neatsakė	22	15	19	4	4	6
Įmonių vadovai (%)						
Labai padidėjo	25	21	15	38	28	17
Šiek tiek padidėjo	27	28	26	30	27	18
Nepakito	32	34	37	20	26	39
Šiek tiek sumažėjo	14	15	19	7	12	10
Labai sumažėjo	1	1	2	0	1	0
Nežino, neatsakė	1	2	1	5	6	16
Valstybės ir savivaldybių tarnautojai (%)						
Labai padidėjo	-	-	-	-	-	14
Šiek tiek padidėjo	-	-	-	-	-	27
Nepakito	-	-	-	-	-	42
Šiek tiek sumažėjo	-	-	-	-	-	9
Labai sumažėjo	-	-	-	-	-	1
Nežino, neatsakė	-	-	-	-	-	7

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2001 – 2004, 2005, 2007, 2008

Informacijos šaltiniai. Požiūrio į mus supančią aplinką bei reiškinius formavimuisi įtakos turi gaunama informacija iš įvairių kanalų. Atliekant korupcijos paplitimo Lietuvoje monitoringą 2001 m. – 2007 m. gyventojų bei įmonių vadovų buvo teiraujamasi apie informacijos šaltinius, iš kurių gaunama informacija jiems atrodo patikimiausia, sprendžiant apie korupcijos mastą Lietuvoje. Taigi (žr. 4 lentelė) žvelgiant į atsakymus apie patikimiausių informacijos šaltinių ketvertuką, aiškiai matyti televizijos įtakos didėjimas tiek gyventojų, tiek įmonių vadovų nuomonės formavimuisi: gyventojų, pasitikinčių televizija kaip informacijos šaltiniu, leidžiančiu susidaryti patikimiausią nuomonę apie korupcijos mastą Lietuvoje, skaičius nuo 2001 m. iki 2007 m. išaugo nuo 27 % iki 47 %; įmonių vadovų skaičius atitinkamai pakito nuo 16 % iki 29%. Tik paskutiniaisiais, 2008 m. pastebimas pasitikėjimo televizija sumažėjimas. Gyventojams labiausiai pasitikint televizija (nors nuo 2005 m. iki 2007 m. pastebimas nežymus pasitikėjimo

sumažėjimas šiuo informacijos šaltiniu tiek tarp visų gyventojų, tiek tarp įmonių vadovų), pasitikėjimo respublikine spauda 2001 m. – 2007 m. rodikliai beveik nuolat mažėjo. Pastebėtina, jog verslininkai dažniau yra linkę pasitikėti asmenine patirtimi nei Lietuvos gyventojai, tačiau nuo 2001 m. iki 2007 m. verslininkų, nurodžiusių, jog pasitiki asmenine patirtimi, sumažėjo nuo 31 % iki 23 %. Draugų ir pažįstamų patirtimi pasitikintys 2005 m. ir 2007 m. nurodė apie dešimtadalis įmonių vadovų (12 %), o 2008 m. šis procentas išaugo iki pusės, t.y. 52 %. Gyventojai taip pat 2008 m. draugų ir pažįstamų patirtį nurodė kaip reikšmingesnę, susidarant patikimą nuomonę apie korupcijos situaciją: 2005 m. – 9 %, 2007 m. – 10 %, 2008 m. – 22 %.

4 lentelė. Pagrindiniai informacijos šaltiniai, leidžiantys susidaryti patikimiausią nuomonę apie korupcijos mastą Lietuvoje

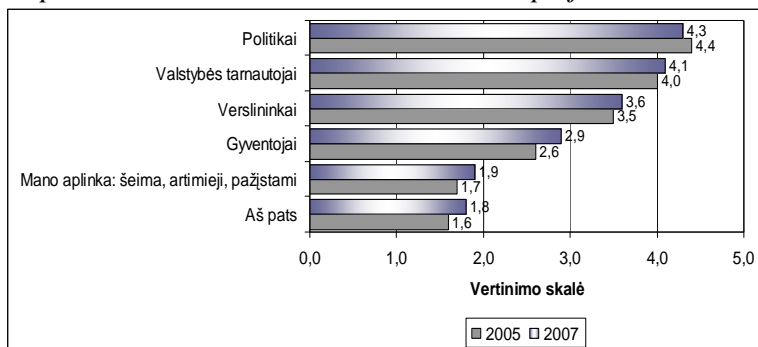
	2001	2002	2004	2005	2007	2008
Gyventojai (%)						
Televizija	27	33	42	50	47	35
Respublikinė spauda	22	16	18	12	9	9
Asmeninė patirtis	23	16	18	11	12	22
Draugų, pažįstamų patirtis	18	24	32	9	10	22
Įmonių vadovai (%)						
Televizija	16	20	22	32	29	19
Respublikinė spauda	27	24	14	17	12	9
Asmeninė patirtis	31	24	27	21	23	22
Draugų, pažįstamų patirtis	22	21	23	12	12	52

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2001 – 2004, 2005, 2007, 2008

Atsakomybė už kyšininkavimą. Iš atliktų ir čia aptariamų 2001 – 2007 m. korupcijos tyrimų Lietuvoje duomenų pastebima bendra respondentų atsakymų tendencija: atsakomybės dėl korupcijos paplitimo nuo savo pečių perkėlimas kitiems visuomenės nariams arba „aš“ („aš“ ir „mes“ – mano aplinka: šeima, artimieji, pažįstami) priešpastatymas „jiems“ (politikams ir valstybės tarnautojams). Tai atsispindi klausimo „kas kaltas dėl esamo korupcijos masto?“ atsakymų rezultatuose (1.1 ir 1.2 paveikslai). Tiek Lietuvos gyventojų, tiek verslo įmonių vadovų nuomone, kalčiausi dėl korupcijos egzistavimo yra politikai bei kiti valstybės tarnautojai: skalėje nuo 1 („visiškai nekalti“) iki 5 („labai kalti“) politikams priskirto balo vidurkis 2005 m. buvo 4,4 (gyventojai) ir 4,3 (verslininkai), o 2007 m. – 4,3 (gyventojai) ir 4,4 (verslininkai). Tuo tarpu „mano paties“ ir „mano aplinkos“ (ne)kaltumas 2005 m. įvertintas 1,6 (gyventojai) ir 1,9 (verslininkai) balo, o 2007 m. – 1,8 (gyventojai) ir 1,8 (verslininkai) (1 pav.). Nepaisant to, jog daugiau nei pusė gyventojų ir verslininkų 2005 m. ir 2007 m. atsakomybę dėl kyšininkavimo

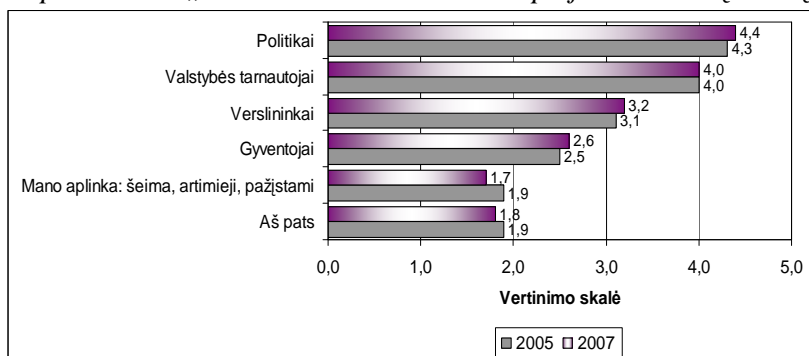
priskyrė abiemis šalims, tokia nuomonė susiformavo neseniai – dar 2004 m. gyventojų nuomonės rezultatai rodo, jog abiemis šalims atsakomybę priskyrė mažiau nei trečdalis apklaustųjų (žr. 5.1 ir 5.2 lentelės). Paskutiniaisiais metais išreikštai nuomonei dėl abiejų šalių atsakomybės kyšininkaujant pasiekus persvarą, vis dar aiškiai matomas dažnas atsakomybės priskyrimas imančiajam kyši ir tai dar kartą patvirtina jau išreikštą mintį apie atsakomybės už savo veiksmus perkėlimą „kitiems“, t.y. mažai su „aš“ susijusiems žmonėms, aplinkai, aplinkybėms.

1.1 paveikslas. „Kas kaltas dėl esamo korupcijos masto?“. Gyventojų atsakymai

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2005, 2007

1.2 paveikslas. „Kas kaltas dėl esamo korupcijos masto?“. Įmonių vadovų atsakymai

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2005, 2007

5.1 lentelė. Atsakomybės priskyrimas kyšininkavimo atveju

	2004	2005	2007
Gyventojai (%)			
Duodančiam	6	7	4
Imančiam	51	37	34
Abiems	27	54	59
Nežino/neatsakė	7	3	3
Priklauso nuo aplinkybių	11	-	-

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2001 – 2004, 2005, 2007

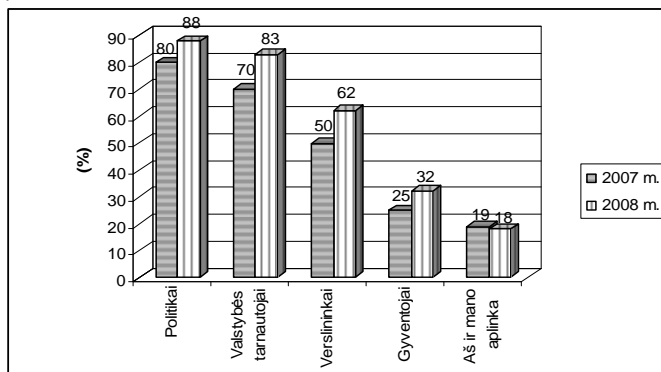
5.2 lentelė. Atsakomybės priskyrimas kyšininkavimo atveju

	2005	2007
Įmonių vadovai (%)		
Duodančiam	3	3
Imančiam	43	34
Abiems	51	60
Nežino/neatsakė	2	3

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2005, 2007

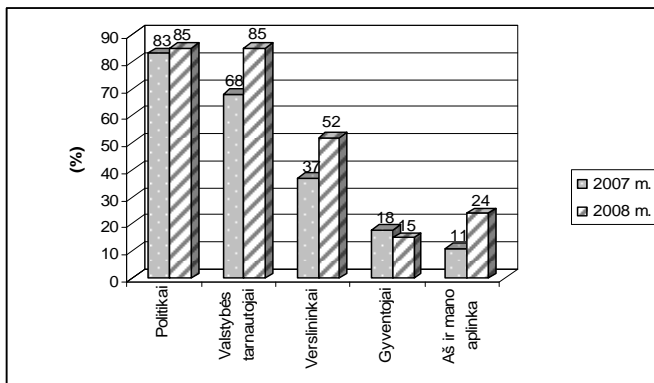
Lyginant 2008 m. ir 2007 m. LKŽ duomenis galima pastebėti, jog išskirtų grupių (politikų, valstybės tarnautojų, verslininkų, gyventojų, aš ir mano aplinkos) eiliškumas pagal didžiausios atsakomybės (kaltės) vertinimą 2008 m. nesikeitė (išliko kaip pavaizduota paveiksluose 1.1 ir 1.2). Išsiskiria naujai į tyrimą įtrauktos valstybės ir savivaldybių tarnautojų grupės nuomonė, pagal kurią eiliškumas (nuo kalčiausių/labiausiai atsakingų iki mažiausiai kaltų/atsakingų) išsidėsto kaip pavaizduota 2.3 paveiksle, kur aiškiai matomas skirtumas vertinant tarnautojų atsakomybę/kaltę šiose trijose grupėse (paveikslai: 2.1, 2.2, 2.3: „Kiek politikai, valstybės tarnautojai, verslininkai, gyventojai ar Jūs pats esate atsakingi/kalti dėl esančio korupcijos masto? Skalė nuo 1 iki 5, kur 1 – „labai kalti“, 5 – „visiškai nekalti“; diagramose pateikiamos reikšmės 1+2).

2.1 paveikslas. Didžiausios atsakomybės priskyrimas dėl korupcijos masto. Gyventojų atsakymai

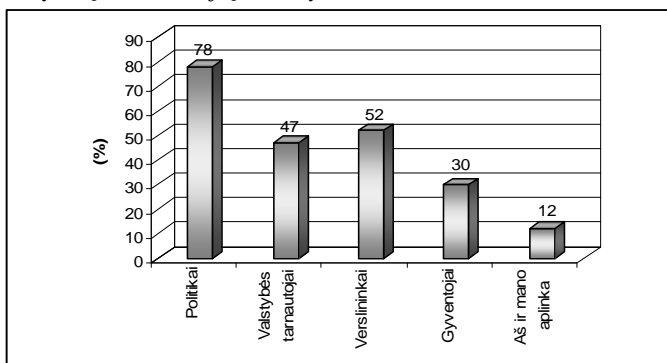
Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2008

2.2 paveikslas. Didžiausios atsakomybės priskyrimas dėl korupcijos masto. Įmonių vadovų atsakymai

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2008

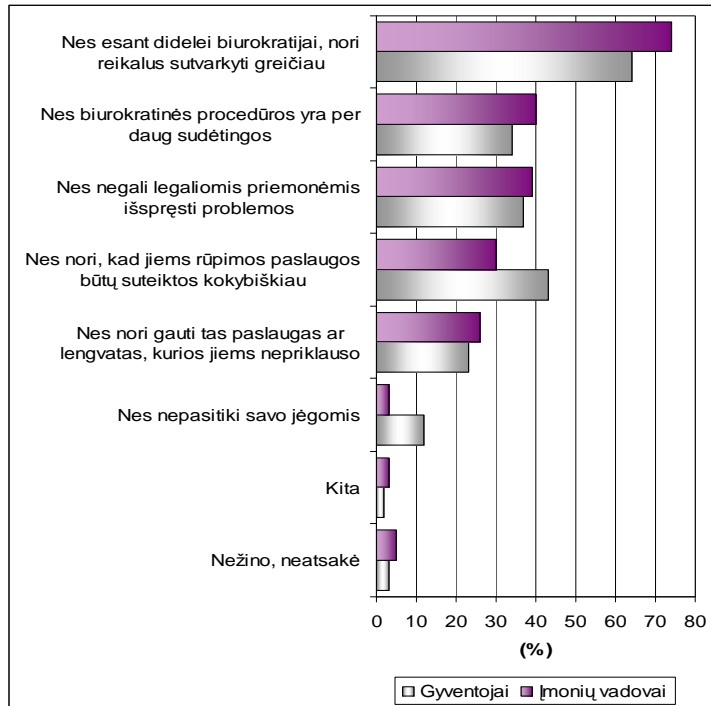
2.3 paveikslas. Didžiausios atsakomybės priskyrimas dėl korupcijos masto. Valstybės ir savivaldybių tarnautojų atsakymai

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2008

Kyšininkavimo priežastys. Respondentai, paklausti, kodėl žmonės duoda kyšius ir naudojami pažintimis, norėdami sutvarkyti reikalus valstybės institucijose, dažniausiai sutiko su šiomis priežastimis: nes, esant didelei biurokratijai, nori reikalus sutvarkyti greičiau (gyventojų – 64 %, įmonių vadovų – 74 %), nes nori, kad jiems rūpimos paslaugos būtų suteiktos kokybiškai (gyv. – 43 %, įm. vad. – 30 %), nes negali legaliomis priemonėmis išspręsti problemos (gyv. – 37 %, įm. vad. – 39 %), nes biurokratinės procedūros yra per daug sudėtingos (gyv. – 34 %, įm. vad. – 40%) (žr. 3.1 paveikslas). Matoma, jog kalbėdami apie korupcijos priežastis, įmonių vadovai labiau nei gyventojai akcentavo laiko taupymo, biurokratinio aparato sudėtingumo aspektus, o gyventojams aktualiau nei verslininkams – kokybiškesnis paslaugos suteikimas bei nepasitikėjimas savo jėgomis tvarkant tam tikrus reikalus valstybės institucijose.

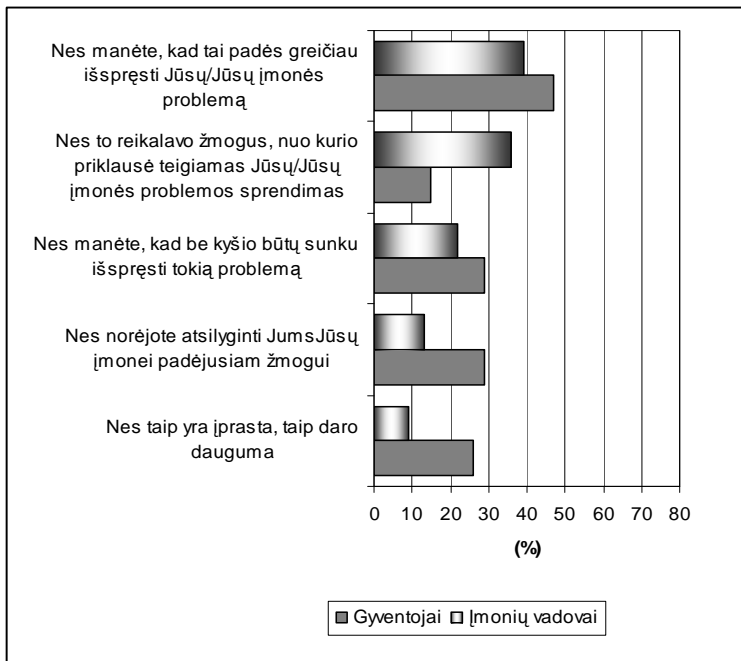
3.1 paveikslas. Kyšininkavimo priežastys

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2007

Palyginimui pateikiamas ir 2008 m. LKŽ kyšio davimą skatinančių priežasčių pasiskirstymas (pateikiamų variantų, t.y. priežasčių formuluočių skirtingumas – skirtingų LKŽ rengėjų instrumento rengimas) (3.2 paveikslas). Matoma (2008 m.), jog daugiausiai gyventojų ir įmonių vadovų kaip vieną pagrindinių kyšio davimą skatinančių priežasčių nurodė laiko taupymą, tačiau taip pat pastebima, jog, lyginant su 2007 m., šią priežastį nurodė beveik dvigubai mažesnė įmonių vadovų dalis (sumažėjo nuo 74 % iki 39 %) ir apie penktadaliu mažiau gyventojų (sumažėjo nuo 64 % iki 47 %). Pastebėtina, jog daug didesnė dalis įmonių vadovų nei gyventojų nurodė, kad kyšio iš jų buvo reikalaujama (įmonių vadovai – 36 %, gyventojai – 15%). Gyventojai dažniau nei verslininkai (2008 m.) nurodė, kad kyšio davimą skatina manymas, jog be to problema nebus išspręsta, jog taip daro visi arba duoti kyšį skatina noras atsilyginti padėjusiam problemą sutvarkyti asmeniui.

3.2 paveikslas. Kyšininkavimo priežastys

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2008

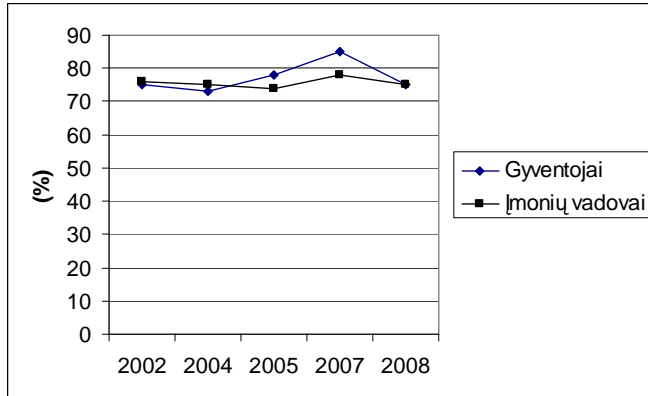
„Ar padeda?“ Nors didžioji dauguma įmonių vadovų bei gyventojų, kaip rodo ankstesni LKŽ, korupciją įvardija labai rimta ir rimta problema, tačiau tuo pat metu didžioji dauguma apklaustųjų 2002 m. – 2008 m. periodu tvirtina, jog kyšio davimas padeda spręsti problemas ir yra pasiryžę jį duoti. Atsakymų „korupcija padeda spręsti problemas“ nuo 2002 m. iki 2007 m. padaugėjo, o nuo 2007 m. iki 2008 m. taip manančių abiejose grupėse kiek sumažėjo. (6 lentelė ir 4 paveikslas; nurodytoje lentelėje ir paveiksle pateikiama klausimo „Ar kyšio davimas padeda spręsti problemas?“ atsakymų „taip“ dinamika ir pasiskirstymas).

6 lentelė. „Ar kyšio davimas padeda spręsti problemas?“ (Atsakymų „taip“ pasiskirstymas)

	2002	2004	2005	2007	2008
Gyventojai (%)	75	73	78	85	75
Įmonių vadovai (%)	76	75	74	78	75
Valstybės ir savivaldybių tarnautojai (%)	-	-	-	-	68

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2001 – 2004, 2005, 2007, 2008

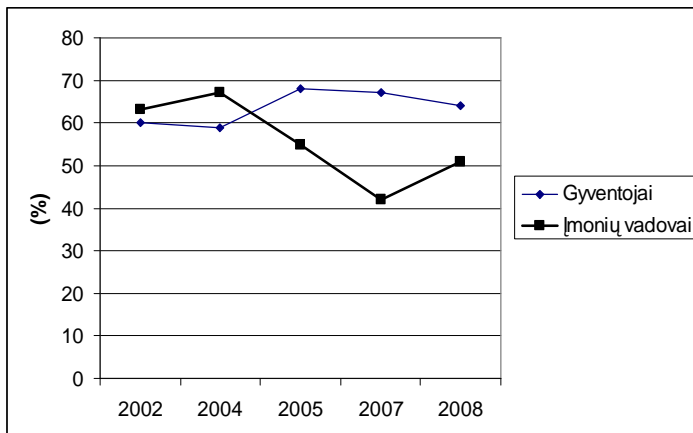
4 paveikslas. „Ar kyšio davimas padeda spręsti problemas?“ (Atsakymų „taip“ pasiskirstymas)

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2007, 2008

Kyšio davimas. Kadangi tokia didelė dalis tiek Lietuvos gyventojų, tiek įmonių vadovų teigia, jog, jų manymu, kyšis padeda spręsti problemas (nuo 2002 m. iki 2008 m. LKŽ duomenimis taip teigia maždaug vienodai – apie tris ketvirtadalius tiek gyventojų, tiek įmonių vadovų), buvo teirujamasi, ar jie patys duotų kyšį. Paaiškėjo, jog didelė gyventojų dalis gana drąsiai pripažino, jog kyšį duotų (paskutinių 2005 m. - 2008 m. tyrimų duomenimis – apie du trečdaliai apklaustųjų šioje grupėje). Kalbant apie įmonių vadovų pozicijas taip pat pasakytina, jog duoti kyšį 2002 m. ir 2004 m. LKŽ duomenimis būtų sutikę tiek pat (apie du trečdaliai) įmonių vadovų. Vėliau šis skaičius sumažėjo ir kito atitinkamai: 2005 m. – 60 %, 2007 m. – 42% ir 2008 m. – 51 % (5 pav.: „Ar duotumėte kyšį?“).

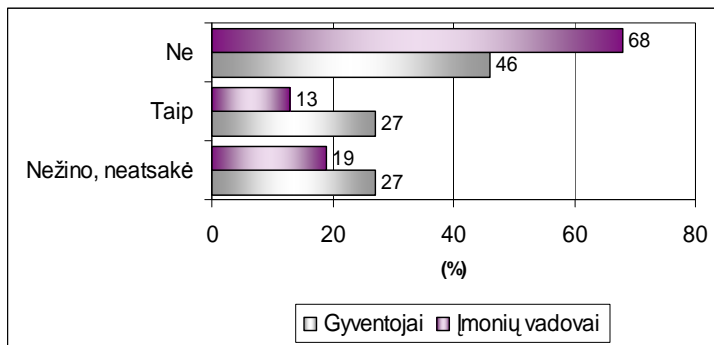
5 paveikslas. „Ar duotumėte kyšį?“ (Atsakymų „taip“ pasiskirstymas)

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2001 – 2004, 2005, 2007, 2008

Kyšio ėmimas. Svarstydami hipotetinę kyšio ėmimo situaciją respondentai buvo žymiai santūresni. Štai, pvz., 2007 m. tyrimo duomenimis 27 % gyventojų bei 13 % įmonių vadovų atsakė, jog imtų siūlomą kyšį. Atitinkamai 46 % gyventojų ir 68 % įmonių vadovų atsakė, jog kyšio neimtų. Tokia situacija iš dalies gali būti siejama su respondentų pasisakymu apie atsakomybės našta (žr. 5.1 ir 5.2 lentelės): nors apie pusę respondentų abiejose grupėse priskyrė atsakomybę abiem šalims (tiek imančiam, tiek duodančiam kyšį), tačiau likusi dalis respondentų atsakomybę žymiai dažniau priskyrė imančiam, nei duodančiam kyšį. Tačiau apskritai žvelgiant, sutikusiųjų imti kyšį dalis 2004 m. – 2007 m. tyrimų duomenimis yra gana didelė.

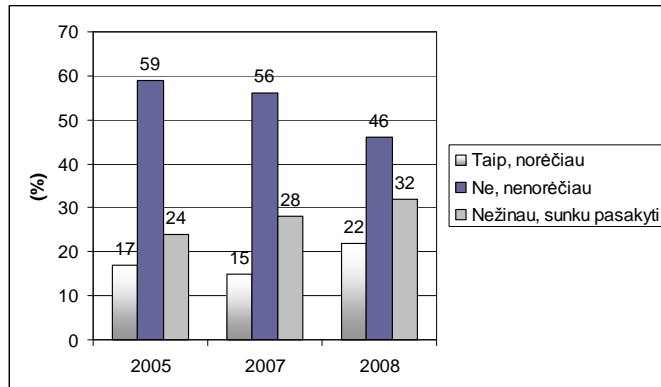
6 paveikslas. „Ar imtumėte kyšį?“

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2007

Antikorupcinis potencialas. Siekiant išsiaiškinti Lietuvos gyventojų antikorupcinį potencialą, vienas iš užduodamų klausimų buvo „Ar norėtumėte dalyvauti antikorupcinėje veikloje?“. „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ tyrimų (2005 –2008) duomenys rodo, jog gyventojų, norinčių dalyvauti antikorupcinėje veikloje, procentas nuo 2005 m. iki 2008 m. padidėjo, tačiau nežymiai (2005 m. – 17 %, 2008 m. – 22 %). Pasisakiusių, jog nenorėtų dalyvauti šioje veikloje nuo 2005 m. iki 2008 m. sumažėjo daugiau nei dešimtadaliu (2005 m. – 59 %, 2008 – 46 %).

7 paveikslas. „Ar norėtumėte dalyvauti antikorupcinėje veikloje?“. Gyventojai

Šaltinis: „Lietuvos korupcijos žemėlapis“: 2008

Apibendrinimas

Lietuvos gyventojų, įmonių vadovų bei valstybės ir savivaldybių tarnautojų nuomone, korupcija kaip socialinė problema yra rimta bei aktuali: pagal aktualumą jai skiriamos V – II vietos (nuo 2005m.). Paskutinio atlikto korupcijos suvokimo, vertinimo monitoringo Lietuvoje 2008 m. duomenimis valstybės bei savivaldybių tarnautojai laiko šią problemą pačia aktualiausia Lietuvoje.

Kalbant apie LKŽ duomenis korupcijos masto Lietuvoje klausimu, pastebima, jog 2001 m. – 2004 m. jis vertintas gana tolygiai tiek gyventojų, tiek įmonių vadovų grupėse: apie pusę Lietuvos gyventojų manė korupcijos mastą esant „labai padidėjus“ ar „šiek tiek padidėjus“ ir apie penktadalis gyventojų manė, kad korupcijos mastas nepakito; apie trečdalis įmonių vadovų teigė korupcijos mastą esant nepakitusį, apie pusę jų 2001 – 2002 m. manė, kad korupcijos mastai išaugo. Išsiskiria 2005 m. LKŽ duomenys, kuomet žymiai didesnė Lietuvos gyventojų bei įmonių vadovų dalis nei ankstesniais metais teigė, jog korupcijos mastas išaugo bei žymiai sumažėjo gyventojų, neturėjusių nuomonės šiuo klausimu, dalis. 2008 m. manančių, kad korupcijos mastai Lietuvoje padidėjo pasisakė du trečdaliai gyventojų ir apie trečdalis įmonių vadovų (taip pasisakiusių pastarųjų nuo 2005 m. sumažėjo penktadaliu).

Sprendami apie korupcijos mastą Lietuvoje, tiek gyventojai, tiek įmonių vadovai nurodė labiausiai pasitikintys televizija, kurios populiarumas nuo 2001 m. iki – 2005 m. pastebimai augo ir nežymiai sumažėjęs buvo 2007 m. Gyventojų dalis, labiausiai pasitikinti televizija, 2008 m.

yra daugiau nei pusė ir tai reiškia neabejotiną įtaką jų nuomonės formavimui apie korupcijos situaciją Lietuvoje (Aleksnevičienė 2009). Antrą patikimiausio informacijos šaltinio vietą 2001 m. – 2007 m. apklausų duomenimis Lietuvos gyventojų grupėje užima draugų, pažįstamų patirtis, o įmonių vadovų grupėje – asmeninė (tiesioginė) patirtis, kurios įtaka, susidarant nuomonę apie korupcijos situaciją Lietuvoje, 2008 m. išaugo. Trečią vietą 2001 m. – 2007 m. gyventojų grupėje dalijasi respublikinė spauda bei asmeninė patirtis, o verslininkai nurodė respublikinę spaudą, ketvirtoje vietoje palikdami draugų ir pažįstamų patirtį. Kadangi labiausiai pasitikima televizija bei asmenine arba aplinkinių patirtimi, galima daryti prielaidą, jog visuomenės nuomonei apie korupcijos situaciją Lietuvoje įtakos turi pasirodžiusių televizijoje pranešimų kiekis ir pobūdis.

Apklausų duomenys rodo, jog dar 2004 m. pusė Lietuvos gyventojų atsakomybę už kyšininkavimą priskyrė kyši imančiajam. 2005 m. – 2007 m. situacija pasikeitė – daugiau nei pusė gyventojų bei įmonių vadovų atsakomybę už kyšininkavimą priskyrė abiemis šalims (tiek imančiam, tiek duodančiam kyši), tačiau vis dar daugiau nei trečdalis gyventojų ir įmonių vadovų 2007 m. atsakomybę priskyrė tik duodančiajam kyši. Taip pat dėl korupcijos labiausiai atsakingais/kaltais laikomi politikai, valstybės tarnautojai ir verslininkai, mažiausiai kalta „mano aplinka ir aš“.

Atsakydami į klausimą, kokios priežastys skatina duoti kyšius ar naudotis pažintimis tvarkant reikalus valstybės institucijose, įmonių vadovai labiau nei gyventojai akcentavo laiko taupymo, biurokratinio aparato sudėtingumo aspektus bei tai, kad kyšio iš jų buvo reikalaujama. Gyventojai kaip dažniausiai skatinančias priežastis duoti kyši kaip ir įmonių vadovai nurodė laiko taupymo sumetimus, taip pat apie trečdalis sutiko, jog kyšininkauti skatina manymas, esą visi taip daro arba be to neišsiversi tam tikroje situacijoje. Gyventojai dažniau nei įmonių vadovai nurodė kokybiškesnio paslaugos suteikimo bei nepasitikėjimo savo jėgomis tvarkant tam tikrus reikalus valstybės institucijose motyvus. Iš to galima spręsti, jog gyventojai linkę pasiduoti bendram mitui, jog korupcija yra neišvengiama mūsų gyvenimo dalis, net jei ji vertintina neigiamai. Išreikštas bejėgiškumo jausmas neskatina noro ką nors keisti.

Nuo 2002 m. iki 2008 m. didžioji dauguma - apie trys ketvirtadaliai tiek Lietuvos gyventojų, tiek įmonių vadovų teigė esą kyšiai padeda spręsti problemas. Su tuo sutinka (2008 m.) ir apie du trečdaliai valstybės ir savivaldybių tarnautojų.

Iki 2004 m. apie du trečdaliai Lietuvos gyventojų ir įmonių vadovų teigė, jog sutiktų duoti kyšį. Nuo 2005 m. taip pasisakančių gyventojų dalis dar padidėjo ir 2008 m. siekia virš 60%, o verslininkų – iki 2007 m. mažėjo, tačiau 2008 m. duomenimis vėl siekia 50 %.

Kadangi didelė dalis respondentų mano, jog atsakomybė dėl kyšininkavimo tenka tik vienai, t.y. duodančiajai kyšį, šaliai, t.y. kyšį imti yra labiau neigiamai vertintinas poelgis nei kyšį duoti, todėl atitinkamai žymiai mažesnė respondentų dalis teigė kyšį imtų nei jį duotų.

Taigi kalbant apie korupcijos vertinimą viešajame diskurse, pastebimas situacijos dviprasmiškumas: korupcija laikoma rimta ir aktuali socialine problema, kurios mastas šalyje, daugumos gyventojų nuomone, auga ir po truputį ryškėja didesnis žmonių noras dalyvauti antikorupcinėje veikloje. Kita vertus, kyšio davimas (kaip viena iš labiausiai žinomų korupcijos formų) pateisinamas įvairiomis priežastimis, tarp kurių ir gana plačiai paplitusi nuomonė, jog taip elgiasi visi, taip yra įprasta, nekalbant jau apie tai, jog tai „padeda“ spręsti problemas. Vadinasi, oficialiai tarsi pritariama korupcijos kaip negatyvaus reiškinio vertinimui, tačiau, remdamasis kasdiene patirtimi (žiniasklaidos teikiama informacija arba pažįstamų bei sava patirtimi), „žmogus iš gatvės“ priima sau palankius spindimus, atsižvelgdamas į tai, kas jam naudinga, neįvertinant platesnio korupcijos problemos konteksto, nesigilinant, kaip ir kiek tai veikia bendrą visuomenės gerovę.

II. Korupcijos prevencijos ir kontrolės įgyvendinimo problemos Lietuvoje

II.1. Šiuolaikinės ir posocialistinės Lietuvos visuomenės bruožų aptarimas

Nors korupcija yra senas reiškinys ir būdingas visoms kultūroms ir žemynams, jai palankias sąlygas sukuria vartotojiškumo egzistavimas. Vartotojiškos visuomenės atsiradimą skatina globaliai plintanti masinė kultūra (Raudonienė ir Palidauskaitė 2004, p.58). Šiuolaikinė visuomenė per masinės komunikacijos priemones, propaguojančias masinės kultūros produktus, perima ne tik vartotojiško elgesio, bet ir mąstymo modelį (t.y. motyvus) (ten pat). Pastarasis elementas yra svarbesnis už pirmąjį, kadangi korupcija pirmiausia yra etinė, o tik paskui teisinė, administracinė problema (Raudonienė ir Palidauskaitė 2004, p.57) (dėl šios priežasties, kurią nurodo ir kiti autoriai bei tyrime dalyvavę ekspertai, šiam korupcijos problemos aspektui bus skiriama daugiau dėmesio). Individui, veikiamam masinės kultūros, iškyla vertybinė krizė, kurios sprendimas – pasireiškianti korupcinė veikla – žymi pragmatinių individualių tikslų iškėlimą virš bendruomenės tikslų (ten pat). Valstybės tarnyboje, kurią einantysis turėtų tarnauti jį (tiesiogiai ar netiesiogiai) delegavusiai bendruomenei, minėtas vartotojiškumas ir individualizmas pasireiškia patikėtos galios piktnaudžiavimu asmeninės gerovės vardan.

Vertybių krizė itin būdinga jaunoms demokratinėms visuomenėms, kurios patiria ne tik politinius, socialinius, ekonominius pokyčius, bet ir vertybių kaitą, kuomet perimamos Vakarų visuomenėms būdingos vertybės, jų nekvestionuojant (Raudonienė ir Palidauskaitė 2004, p.59). Taip pat charakteringa yra tai, kad tokios visuomenės neturi nusistovėjusių normų valstybės tarnybos atžvilgiu, todėl tarnautojai yra santykinai laisvi interpretuoti savo veiklos normatyvinius aspektus (ten pat). Lietuvos atveji esant tokį pažymi taip pat ir tyrime dalyvavę ekspertai.

Lietuva kaip ir kitos Vidurio ir Rytų Europos valstybės patyrė transformaciją, kurios metu vyko esminiai pokyčiai politinėje (galios persikirstymas pereinant iš autoritarinio į demokratinį valdymą), ekonominėje (planinę ekonomiką keičia rinkos ekonomika) ir socialinėje-vertybinėje sferoje (vertybių kaita, įsigalint materialinėms vertybėms) (Piliponytė 2006, p.71). Socialistiniu

laikotarpiu individų konformizmas tapo išgyvenimo sąlyga dėl egzistuojančios ideologinės visuomenės sričių kontrolės (Raudonienė ir Palidauskaitė 2004). Šiuo atveju itin svarbu tai, jog dėl sistemos primetimo suvokimo „formavosi savanaudiškas ir nihilistinis požiūris į visuomenės ir valstybės nuosavybę, teisės ir moralės normas“, o valstybės apgaudinėjimas nebuvo laikomas dideliu nusižengimu (Raudonienė ir Palidauskaitė 2004, p.61).

Posocialistinėse šalyse korupcija yra didesnio masto nei tose, kur demokratinis valdymas turi tradicijas (Grigas 2003). Kadangi Lietuva turi tokią patirtį, „socialinė destrukcija“, pasireiškianti elgesyje ir sąmonėje, apima visas visuomenės struktūras (ten pat). Lietuviams būdinga „korupcinė sąmonė“, kurią skatina tam tikri veiksniai (politinis favoritizmas, nepotizmas, klienteliškumas) ir tai rodo visuomenės pilietinį nebrandumą (Grigas 2003, p.28).

Lietuvos visuomenei be „korupcinės sąmonės“ sindromo R.Grigas taip pat „diagnozuoja“ ir deformuotą individualizmą, servilizmą, priešinimosi sindromą, valstybinio bei nacionalinio patriotizmo stygių, emocionalumo perteklių ir dezadaptaciją (2003). Šių „diagnozių“ aptarime galima aptikti ir „Lietuvos korupcijos žemėlapią“ tyrimų duomenų atgarsius, kalbant apie kyšininkavimo priežastis.

A. Valionis pažymi, jog konformizmas, savanaudiškumas nugali atsiradus trumpalaikiams interesams, net jei moraliniai įsitikinimai prieštarauja korupciniam elgesiui (Raudonienė ir Palidauskaitė 2004, p.63). Pastebima, jog „elgimosi kaip visi“ (t.y. duoti kyšį tam tikrose situacijose) priežastį nurodo apie ketvirtadalis Lietuvos gyventojų 2008 m. „Lietuvos korupcijos žemėlapią“ duomenimis (3.2 paveikslas). „Lietuvis, skirtingai nuo kitų Europos šalių gyventojų, yra labiau linkęs susitaikyti su korupcija, kaip nebeišvengiama ir neįveikiama blogybe“ (Grigas 2003, p.28).

Papildant korupcijos ir moralės santykio aptarimą, paminėtinos Rose-Ackerman, „Pasaulio banko“ ir „Transparency International“ specialistės, išvalgos. Ji skiria pasitikėjimo, reputacijos, abipusio išsipareigojimo aspektus (2001), charakteringus korupcinei veiklai. Anot jos, pasitikėjimas ir korumpuotų asmenų tarpusavio priklausomybė sudaro sąlygas korupcijai gyvuoti (2001, p. 261). Šie elementai, kaip autorė parodo, yra svarbūs ne tik priimtiniams, konvenciniams visuomenės narių santykiams, tačiau ir nusikalstama pripažintoje veikloje (šiuo atveju – korupcinėje veikloje). Reputacija yra svarbi, anot Rose-Ackerman, viena vertus, siekiant ir toliau būti išrinktu visuomenės atstovu į norimą postą, kita vertus, palaikant korupcinius ryšius, todėl dažniausiai korupcine veikla tarpusavyje yra susiję gerai pažįstami asmenys (2001).

Abipusiai įsipareigojimai (Grigas (2003) vadina klienteliškumu) tarsi suriša korumpuotus asmenis ir teikia prielaidas tolesnei korupcinei veiklai (2001).

Lietuvos situacija unikali tuo, jog jos visuomenė patyrė labai skirtingų valdymo modelių poveikį, turėjusį įtakos visoms gyvenimo sritims. Tai tarsi eksperimento modelis, kur, taikant skirtingas poveikio priemones, stebimas rezultatas. Galime daryti išvadą, jog kiekviena poveikio priemonė (skirtingas valdymo modelis bei globaliu mastu vykstantys šiuolaikiniai visuomenės pokyčiai) adaptacijos procese priverstė išmokti atitinkamo elgesio, kuris, priemonėms pasikeitus, kinta ir pats, tačiau išsaugoma taip pat tai, kas buvo išmokta anksčiau. Visas šis aptariamos problemos – korupcijos – kontekstas skatina jos sudėtingumo, kompleksiško suvokimą. Atsižvelgiant į tai, jog korupcija yra nekonvencinis (nusikalstamas) elgesys ir šiuolaikinės valstybės skiria ypatingą dėmesį korupcijos prevencijai, svarbu aptarti pačios prevencijos esmę, jos paskirtį.

II.2. Kritinis požiūris į prevencinę veiklą

Pateikdamas plačią ir siaurąją prasme naudojamą nusikaltimų prevencijos sampratą, J. Bluvšteinas siūlo tokį galutinį apibrėžimą: „nusikaltimų prevencija – ypatinga valdymo rūšis, kurios tikslas – užtikrinti svarbiausių socialinių vertybių apsaugą. Jos esmė – nusikaltimų priežasčių ir sąlygų išaiškinimas bei šalinimas sudarant atitinkamų priemonių sistemą, taip pat poveikis asmenims, linkusiems daryti nusikaltimus“ (1994, p.154). Skiriamos dvi teisės normų reguliuojamos visuomeninių santykių grupės nusikaltimų prevencijos sferoje: 1) santykiai tarp nusikaltimų prevencijos subjektų, 2) santykiai tarp nusikaltimų prevencijos subjekto ir kito subjekto (juridinio, fizinio asmens), kuris nebūdamas nusikaltimų prevencijos subjektu gali užkirsti kelią nusikaltimams, arba asmens, kuriam siekiama daryti prevencinį poveikį (Bluvšteinas 1994, p.155). Pateiktoje nusikaltimų prevencijos sampratoje ir prevencijoje reikšmingų subjektų santykių apybraižoje randamas atgarsis kritinės kriminologijos atstovų idėjose, kuriomis remiamasi šiame darbe kaip priemone kritiškai įvertinti valdančią sistemą ir kuriose išskirtini du svarbūs aspektai arba poreikiai, įgyvendinant nusikaltimų prevenciją.

Pirmasis poreikis - esamos nusikaltimų kontrolės sistemos peržiūra. Kalbant apie nusikaltimų kontrolę šiuolaikinėje visuomenėje (globalizacijos, rizikos visuomenėje), teigiama,

jog vienas iš charakteringų postmodernios visuomenės bruožų yra tai, jog ji sukelia tokias situacijas, kuriose linija tarp juodo (bloga) ir balto (gera) vis labiau trina ir tampa neryški, neaiški (Ferenc 2007, p.17). Tam tikri visuomenės nariai, pastato save įvairiose pozicijose (kartais - už visuomenės ribų, kartais – daugumos pozicijoje, kartais – valdančiosios mažumos) ir dalis jų veda tinkama linkme, o dalis – klaidina savo pasekėjus. Juos charakterizuoja bendras bruožas – tikėjimas, jog tik jie žino ir elgiasi teisingai. Kritiškai keliami klausimai: „kas iš tiesų kontroliuoja?“ ir „kokiais būdais valstybė galėtų atlikti jai priskirtą kontrolės funkciją?“. Tam reikalinga peržiūrėti pačią nusikaltimų prevencijos sistemą (Ferenc 2007).

Kitas poreikis – kompleksiško požiūrio poreikis nusikaltimų ir jų priežasčių analizėje. Desperatiškai klausdami „kas veikia?“ mažinant nusikaltimus, mes toliau ieškome tiesioginių nusikaltimų priežasčių ir sąlygų ir pamirštame, kad iš esmės jos tėra fantazijos (Young (2)). Pasigendama platesnio konteksto analizuojant problemą, ieškoma staigių ir efektyvių būdų, kaip pašalinti nepageidaujamas elgesio apraiškas (ten pat). Tačiau tos elgesio apraiškos yra prisitaikymas egzistuojančiomis sąlygomis, kurios veikia visuomenės narius kompleksiškai. Nusikaltimų prevencijoje svarbu stiprinti visuomeniškumo pagrindus, socialinius institutus, tokius kaip šeima, ir gyvenimo gerovę (kad ir kaip abstrakčiai tai skambėtų!), kurie užkirstų kelią nusikaltimams (Young (2)). Keliamas privačių bei visuomeninių santykių harmonizavimo klausimas (Ferenc 2007). Jo teigimu, įsigali požiūris, jog santykiai visuomenėje gali būti kaičiami tokiais santykiais, kurie gali daryti teigiamą įtaką nusikaltimų kontrolei (ten pat). Apskritai šiandien reikalinga paradigmos permaina, kuria vadovaujantis, reikėtų apibrėžti skirtingas rizikas (rizikos šaltinius) šiuolaikinėje visuomenėje ir taikyti skirtingas priemones užkertant joms kelią. (Ferenc 2007, p.30).

Šiuolaikinis prevencijos mokslas siūlo naujausias mokslines prevencinių projektų (programų) rengimo ir jų veiksmingumo vertinimo metodikas ir taip nustato rėmus, kurie reikalingi išsaugoti kuo objektyvesnį, kompleksišką žvilgsnį į sprendžiamą problemą, įgalina grįžtamojo ryšio analizę bei leidžia apčiuopti silpnąsias prevencinių programų vietas. Kiek tai pritaikoma ir kas turi tam įtakos, kad, šiuo atveju konkrečios problemos, t.y. korupcijos prevencija neduoda norimo rezultato, yra klausimai, kurie analizuojami tolesniuose darbo skyriuose.

II.3. Korupcijos prevencijos prielaidos Lietuvoje

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, jog šiuo skyreliu nėra siekiama pateikti atsakymų ar pasiūlymų, „ką reikia daryti“ sprendžiant korupcijos prevencijos problemas Lietuvoje. Čia minimos prevencijos prielaidos atliepia tyrimo su ekspertais duomenis (atitinka esminiai paminėti probleminiai dalykai) taip pat yra nuorodų į „Lietuvos korupcijos žemėlapią“ tyrimų duomenis, todėl verta aptarti tas korupcijos prevencijos prielaidas, kurios, atsižvelgiant į Lietuvos socialistinio valdymo patirtį ir šiuolaikinės visuomenės pokyčius, aptariamoms A. Raudonienės ir J. Palidaukaitės prevencijos prielaidų analizėje (2004) ir kurios taip pat paremiamos kitų autorių idėjų kaip svarbios prevencinėje veikloje.

Galimi požiūriai į korupcijos prevenciją skiriami šie: asmeninis, institucinis ir sisteminis (Raudonienė ir Palidaukaitė 2004). Kalbant apie korupcijos prevenciją šalies mastu, ko gero tinkamiausias – sisteminis požiūris, kadangi pagal jį „korupcija vertinama kaip sudėtingas socialinis reiškiny, atsirandantis dėl daugelio sąveikų, todėl kovai su šiuo reiškiniu siūloma daugybė terapinių priemonių“ (Raudonienė ir Palidaukaitė 2004, p.65). Sisteminio, kompleksiško požiūrio poreikį į korupcijos situacijos keitimą išreiškia taip pat aukščiau minėti autoriai bei šio darbo tyrime dalyvavę ekspertai. Paminėtina ir tai, jog naujojoje 2009 m. – 2010 m. Lietuvos Nacionalinės kovos su korupcija programoje taip pat siekiama parodyti kompleksiską žvilgsnį į korupcijos prevenciją, t.y. skiriamos trys bendros prioritetinės veiklos kryptys: korupcijos prevencija, korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų tyrimas bei visuomenės antikorupcinis švietimas.

Analizuodamos antikorupcinės kultūros prielaidas Lietuvoje, atsižvelgiant į šalies kontekstą, A. Raudonienė ir J. Palidaukaitė (2004) skiria šiuos pagrindinius blokus antikorupcinės kultūros kūrimo procese: 1) pilietinės visuomenės kūrimas, 2) antikorupcinis švietimas ir pranešėjų apie korupcijos atvejus apsauga, 3) visuomenės aktyvus dalyvavimas viešojo valdymo (tarnautojų veiklos) stebėsenos ir kontrolės procese. Pastarosios autorių išvalgos čia išskirtos dėl šių pagrindinių priežasčių: 1) pačių autorių jos yra pateikiamos atsižvelgiant į Lietuvos kontekstą, o konkrečios šalies situacijos individualumo įvertinimo reikšmę diegiant įvairias reformas pažymi ir kiti autoriai (pvz., Rose-Ackerman 2006), 2) jų reikšmingumą paremia atlikto tyrimo (interviu su korupcijos prevencijos veikloje dalyvaujančiais asmenimis bei asmenimis, kuriems ši sritis yra mokslinio domėjimosi objektas) duomenys, kurių analizė pateikiama kitame darbo skyriuje.

Pilietinė visuomenė reiškia tam tikrą brandumo laipsnį, kurį lydi atitinkami požymiai: pagarba ir privačiai, ir asmeninei nuosavybei, politiniam autoritetui, sąmoningas ir aktyvus dalyvavimas visuomeniniame ir politiniame gyvenime, efektyvus visuomenės valdymo ir jos gyvenimo procesų suvokimas, išugdytas atsakomybės pojūtis, orientacija į ateitį, tolerancija, bendradarbiavimas, pagarba kitiems visuomenės nariams (Raudonienė ir Palidauskaitė 2004, p.68). Perfrazuojant R. Grigą, galima teigti, jog brandžios pilietinės visuomenės egzistavimas mažina atskirtį tarp valstybės ir administracijos, tarp valstybės ir gyventojų, tuo palengvinamas ne tik vidinių problemų sprendimas, bet ir integravimasis tarptautinėse bendrijose, organizacijose (pvz., Europos Sąjungoje) (Grigas 2003, p. 29). (Atskirties, stratifikacijos problema, būdinga posocialistinei visuomenei, minima ir J. Piliponytės disertacijoje (2006), kur teigiama, jog kyšio socialinė funkcija skiriasi nuo jam prilygintino „blato“ socialinės funkcijos ir iliustruoja perėjimą nuo socialinių prie ekonominių santykių visuomenėje, kuris pablogino neturtingųjų situaciją (2006, p.79).)

Antikorupcinis švietimas visuomenei reikalingas, viena vertus, dėl to, jog būtų įsisavintas suvokimas apie šios socialinės problemos žalą, jos padarinius ir būtų sudarytos prielaidos elgesio motyvacijos keitimui, perėjimui nuo korupcijos akcentavimo, tuščio eskalavimo viešojoje erdvėje prie realaus elgesio keitimosi. Visuomenės švietimas – toliaregiška priemonė, orientuota į ilgalaikes permainas, t.y. ne tik į dabarties situacijos keitimą, bet ir antikorupcinės kultūros pamato kūrimą ateičiai. Čia paminėtinas *mass media*⁵ vaidmuo, kuris antikorupcinės kultūros kūrimo procese yra reikšmingas dėl šiuolaikinei žinių ir informacijos visuomenei būdingo nuolatinio poreikio ja remtis, pasitikėti (tai iliustruoja Lietuvos korupcijos žemėlapių tyrimai 2001m. – 2007 m.: 4 lentelė). Atsižvelgiant į tai, šis agentas turėtų būti įpareigojamas būti socialiai atsakingu, kadangi turi tam tikros galios, prisidedamas prie visuomenės nuomonės formavimo.

Aktyvus visuomenės dalyvavimas valstybės tarnautojų veiklos kontrolėje yra gretima kryptis antikorupcinio švietimo veiklai (Raudonienė ir Palidauskaitė 2004, p. 74). Valstybės įstaigų veiklos skaidrumas yra dalis efektyvaus valstybės valdymo, kuris, pasak vieno iš tyrime dalyvavusių ekspertų, yra ar bent turėtų būti aukštesnis tikslas nei korupcijos mažinimas pats savaime (PRIEDAS: V interviu).

⁵ *Mass media* terminas šiuo atveju naudojamas vietoje *žiniasklaidos* dėl to, jog apima visas tris – 1) žinių atrankos, 2) apdorojimo ir 3) sklaidos – vidinės ideologijos elementus, yra platesnis.

Aptartų korupcijos prevencijos prielaidų svarba akivaizdi siekiant efektyvumo: tiek pažabojant korupciją, tiek valstybės valdyme apskritai. Toliau gilinantis į silpnąsias prevencinės veiklos, nukreiptos į korupcijos problemos sprendimą Lietuvoje, vietas buvo atlikti interviu su ekspertais (kaip minėta, t.y. asmenys, kurių profesinė veikla susijusi su korupcijos prevencija arba tai yra jų mokslinio domėjimosi objektas). Analizuojant šio tyrimo metu gautus duomenis aukščiau aptartos prielaidos yra papildomos kitomis išvalgomis, kurių vertingumas slypi praktinės veiklos patirtyje.

II.4. Empirinis tyrimas

II.4.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas

- Atskleisti ir apibendrinti ekspertų nuomonę apie korupcijos prevencijos ir kontrolės problemas Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai

- Pateikti ekspertų nuomonę apie korupcijos problemos aktualumą Lietuvoje.
- Išskirti pagrindines, ekspertų vertinimu, korupcijos prevencijos ir kontrolės įgyvendinimo problemas Lietuvoje.
- Pateikti Lietuvos visuomenės nepakantumo korupcijai vertinimą.
- Pateikti ekspertų vertinimą Lietuvos valdžios vykdomos „kovos“ su korupcija ir jos prevencijos atžvilgiu.

Tyrimo tezės

- Ekspertų vertinimu, korupcijos problema, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis Lietuvoje, yra aktuali.

- Pagrindinės korupcijos prevencijos ir kontrolės įgyvendinimo problemos, anot ekspertų, sietinos tiek su korupcijos prevencijos subjektų valstybiniame sektoriuje veikla, tiek su Lietuvos visuomene.
- Lietuvos valdžios vykdomas korupcijos mažinimas ir jos prevencija vertintina kaip nepakankamai veiksminga.

Tyrimo metodas

- Struktūruotas interviu pagal iš anksto parengtas klausimyno gaires

Tikslinė grupė ir respondentų atranka

- Tyrimo tikslinė grupė – ekspertai, t.y. asmenys, kurių veiklos arba mokslinio domėjimosi sritis yra susijusi su korupcijos reiškiniu tyrimu, prevencija: tai dėstytojai, universitetuose dėstantys su korupcija ir jos prevencija susijusius dalykus, rašantys publikacijas šia tema (akademinės visuomenės atstovai), „Transparency International“ Lietuvos skyriaus (nevyriausybinių sektoriaus) atstovai: valdybos nariai, ėję ar einantys vadovaujančias pareigas, Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnyboje dirbantys ar dirbę asmenys, einantys ar anksčiau ėję vadovaujančias pareigas (valstybinio sektoriaus atstovai).

Atlikta dešimt interviu.

II.4.2. Interviu analizė

I blokas. Korupcijos problemos aktualumas ir pagrindinės jos mažinimo ir prevencijos įgyvendinimo problemos Lietuvoje

Korupcijos problemos vertinimas kitų socialinių problemų kontekste Lietuvoje

Vertinant korupciją kaip socialinę problemą kitų socialinių problemų kontekste Lietuvoje, pabrėžiamas jos rimtumas. Korupcijos aktualumas paremiamas Lietuvos korupcijos žemėlapių

tyrimų (toliau LKŽ) duomenimis, korupcijos suvokimo indekso (toliau KSI) nesikeitimu (paskutinių metų duomenimis – pablogėjimu) eilę metų. Svarbus aptariamos problemos aspektas – jos visuotinumas, t.y. visos visuomenės, o ne tam tikros jos dalies masto problema. Korupcijos reiškinio kompleksiskumas ir tuo pačiu rimtumas slypi ir tame, jog ji pati yra kitų problemų priežastis bei kliūtis, trukdanti pasiekti efektyvaus valstybės valdymo tikslo.

Kita vertus, Lietuvos valstybei šiais metais žymint įstojimo į Europos sąjungą penkmetį ir nuo tada aktyviai rodžius pastangas sumažinti korupciją, norėtusi kalbėti apie realius pokyčius šios problemos mažinimo srityje ir ne vien garsiai kalbėti apie jos grėsmes, tačiau ir tai, kas iki šiol buvo nuveikta bei davė teigiamų poslinkių.

„Rimta problema, kadangi gula ant visų visuomenės narių pečių, yra ilgalaikė (ne kelių metų trukmės).“, II

„Mano giliu įsitikinimu, išskyrus šiandien susiklosčiusią ekonominę situaciją, atlyginimų mažėjimą, bedarbystę, kurie yra vieni iš prioritetinių problemų, tai ši yra antroj vietoj, manyčiau, korupcijos problema Lietuvoj.“, III

„Labai aktuali. Viena aktualesnių, taip būtų galima sakyti. Nes daugelis kitų socialinių problemų kyla, kad yra didelė korupcija.“, VI

„Aš, kaip TILS atstovas, būčiau linkęs kalbėti apie ypatingą šios problemos rimtumą, nes manau, kad didesnis korupcijos pasireiškimas mūsų visuomenėje sąlygoja daug kitų problemų. Ir iš tiesų mes kalbame apie neefektyviai veikiančią visą mechanizmą [valstybės valdymą].“, V

Pagrindinės korupcijos mažinimo, prevencijos bei jos prevencijos įgyvendinimo problemos

Išskirtas ekspertų korupcijos prevencijos ir kontrolės Lietuvoje pagrindines problemas galima iš esmės sugrupuoti į tris blokus pagal adresatą arba veikėją: 1) valdžios (politikų), 2) prevenciją vykdančiųjų subjektų, 3) visos visuomenės atžvilgiu įvardytos problemos.

Esminė problema, susijusi su valdžia ir jos diskrecija, yra, anot ekspertų, ta, jog pasigendama korupcijos mažinimo ir jos prevencijos Lietuvoje konstruktyvios strategijos (aiškos, vientisos, su joje numatytų smulkesnių veiklos krypčių integravimu, harmonizavimu), aiškiai suformuluojant kas, už ką atsakingas, ką norima išspręsti, kokiais konkrečiais būdais to siekiama

ir ko tikimasi bei kaip tai bus patikrinama. Apibendrinant ekspertų nuomonę šiuo klausimu, galima teigti, kad iškeliamas fragmentiškumo esamos korupcijos situacijos šalyje keitimo atžvilgiu problema. Kitos, iš šios pagrindinės problemos kylančios kliūtys įvardijamos šios: tai politinės valios stoka priimti reikalingus sprendimus bei juos realiai įgyvendinti (trūksta tam tikrų teisės aktų, kurie yra priimti ir veikia kai kuriose užsienio valstybėse ir gali padėti kontroliuoti korupciją tam tikruose sektoriuose), įstatymų, prevencijos programų dirbtinumas, deklaratyvumas, juos tiesiog „nuleidžiant iš viršaus“ tam, kad tai, ko oficialiai reikalaujama, būtų pažymėta kaip „atlikta“, realios situacijos neįvertinimas dėl materialinių bei žmogiškųjų išteklių pajėgumo, skatinantis abejingumą žemesniuose valdymo lygmenyse. Taip pat nurodomas nesusikalbėjimas tarp įstatymus deleguojančios valdžios ir prevenciją vykdančių subjektų, t.y. dialogo visuose valdžios lygmenyse bei tarp valdžios ir visuomenės bei kitų socialinių partnerių trūkumas.

„Ir - nebuvimas valstybės aiškios politikos. Turėtų būti aiški strategija valstybės mastu su aiškia priemonėmis.“, X

„Yra prevencijos įstatymas, bet pasigendu pačios strategijos. Daug punktų prirašyta tame įstatyme ir Vyriausybės programoje, bet nėra strategijos.“, IV

„Vadinasi, pirma, nebandoma veikti konstruktyviai remiantis matavimais. Antra, trūksta įvairių antikorupcinio veikimo sričių integravimo.“, VII

„Jei sistemingai būtų daroma, galbūt keistųsi.<...> Tai yra sisteminė problema ir ją reikia spręsti sistemiškai.“, VI

„Bendriausia korupcijos priemonių įgyvendinimo problema yra, drįsčiau teigti, mūsų parlamento politinės valios stoka priimti reikiamus sprendimus. Tai – pirmas dalykas. Antras dalykas – turėt politinę valią, kad jie būtų įgyvendinti.“, III

„Be abejo, dar dėl pilietinės visuomenės aktyvumo, šiek tiek trikdo ir trukdo tai, kad iki šios dienos neturim pareiškėjo, pranešusio apie korupcines nusikalstamas veikas, apsaugos nuo administracinio susidorojimo įstatymo, kurį turi eilė Vakarų valstybių.“; „Antras dalykas, kuris irgi nebuvo priimtas Seime, o buvo tik atskiros nuomonės (kuris galėtų padėti mažinti korupciją), tai priimti įstatymą dėl aukštųjų valstybės tarnautojų, pareigūnų ar politikų turto pagrįstumo įrodymo.“, IX

„Pažiūrėjus, pvz., kas dabar buvo padaryta su viešaisiais pirkimais, tai turėtų būti priemonė, bet pagal tai, kaip viskas buvo padaryta, panašu, kad buvo daugiau noras tik „pliusiuką“ pasidėt.“, X

„Nėra to grįžtamojo ryšio, kad ne tik „paukščiuką“ užsidėt, bet iš tikro noras susitvarkyt pas save sistemoj.“, VIII

„Manau, kad labai daug kas neturi noro kažką daryt.“, V

„Egzistuoja takoskyra tarp įstatymą (programas) kuriančių ir juos vykdančių, trūksta dialogo, susikalbėjimo, noro susikalbėti, aiškumo pripažįstant, kad problema – visuotinė, o ne kažkurios visuomenės dalies.“, II

Vykdančiajam korupcijos prevenciją lygmeniui, anot ekspertų, aktualu yra finansavimo, žmogiškųjų išteklių, kompetencijos, kvalifikacijos stoka, per maža operatyvinio darbo patirtis, įgyvendinimo pasyvumas, bei motyvacijos mažėjimas, kuomet realūs ar potencialūs pažeidėjai, kaltinami dėl korupcinių nusikalstamų veikų, yra išteisinami ar nubaudžiami per švelnias bausmėmis. Pastaroji problema sietina ne su visuomenėje egzistuojančiu poreikiu „griežtai bausti“ teisės pažeidėjus, o su asmenimis, kurie dalyvauja operatyvinėje veikloje sulaikant potencialius pažeidėjus, kitaip tariant, yra „iš arti“ susipažinę su konkrečiu galimo arba ir esamo pažeidimo atveju, kuris išsprendžiamas įtariamą naudai, pvz., nesant pakankamiems įrodymams.

„Valstybės įstaigos [į NKKP parengimą ir vykdymą] žiūri kaip į papildomą funkciją, kuriai neskiriama nei pinigų, nei žmogiškųjų resursų nėra pakankamai. Antra problema – kompetencijos trūkumas, kalbant apie valstybines įstaigas. Taip pat, kalbant apie STT, tai pajėgumai, kurie yra labai riboti.“, I

„Pati STT <...> paprasčiausiai neaprėpia fiziškai visų sričių, todėl šokinėja nuo vienos vietos į kitą, sunku kontroliuoti korupciją. Kita problema - pačių darbuotojų, dirbančių STT, nedidelė operatyvinio darbo patirtis. <...> Taip pat galbūt jiems kvalifikacijos trūksta.“; „Kuomet jie atiduoda bylą ikiteisminiam tyrimui ir tą asmenį, įtariamą kyšininkavimu, išteisina arba mažą bausmę paskiria, jie nusivilia ir tas numušą iniciatyvą.“, IV

„Kita problema – įgyvendinimo pasyvumas.“, VI

Bendros visai Lietuvos visuomenei būdingos problemos yra siejamos su jos pilietiniu nebrandumu, mentaliteto pažeidimu dėl socialistinio režimo įtakos ir su tuo susijusiu dvigubų standartų korupcijos reiškinių atžvilgiu taikymu, t.y. vertybine problema, per žemu pragyvenimo lygiu ir ekonominiu šalies išsivystymu bei bendromis tyrimuose išryškėjančiomis pesimistinių, nepasitenkinimą išreiškiančių nuotaikų tendencijomis.

„<...> buvo smarkiai pažeistas visuomenės mentalitetas.“; „Todėl, pirmoj eilėj mes turėtume auginti, brandinti ir skatinti aktyvią pilietinę visuomenę, nesitaikstančią su korupcijos apraiškom, netoleruojančią jokių korupcinių veiklų.“; „Tam reikalingas aukštesnis ekonomikos išsivystymas, ženkliai aukštesnis pragyvenimo lygis.“, IX

„Čia taip pat yra gili vertybinė problema, kuomet negerbiamas kitas žmogus <...>. Taip pat dvigubų standartų taikymas visuomenėje, t.y. korupcija vertinama kaip blogas, neigiamas reiškinys, tačiau jei man reikia – duosiu kyšį ir nesijausiu kaltas.“; [Taip pat problema yra] „įstatymo negerbimas, nebijojimas ir nusivylimas iš esmės daug kuo Lietuvoje – gyvenimu, esama ekonomine situacija, politinėmis partijomis ir t.t.“, II

Nevienareikšmiškai vertinamas informacijos teikimas, susijęs su visuomenės korupcijos suvokimo problema. Viena vertus, vidurinio bei aukštojo švietimo institucijose tarp mokomų, dėstomų dalykų yra įtrauktas ir kalbėjimas apie korupcijos problemą. Kita vertus, minimi tyrimų duomenys (išskiriant korupciją kaip neigiamą reiškinį ir aktualią visuomenei problemą, tačiau tuo pat metu ir nurodomą kaip daugeliui priimtina tam tikrų problemų sprendimo būdą) vertintini kaip nepakankamas išmanymas, švietimo stoka apie korupciją ir jos padarinius.

„Mokyklose jau apie korupciją šnekama, universitetuose taip pat šnekame, turime specialias programas [universitetuose], taip pat turime administracijos darbuotojų (valdininkų) kvalifikacijos kėlimo kursus, centrus...“, VIII

[Yra] „tam tikrų teigiamų pokyčių: žmonės daugiau kalba apie tai, jie sutinka, kad tai nėra tabu.“, V

Tačiau:

„Gyventojai ne visada suvokia, kad davimas, pvz., kelio policijai pinigų yra korupcija.“, X

„Trečia [problema] – visuomenės suvokimo [apie korupciją] trūkumas.“, VI

„Taip yra dėl per mažai vykstančio atviro kalbėjimo šia tema.“, II

Visuomenės požiūriui į korupciją kaip svarbus nurodomas jos lyderių, autoritetų tinkamas (antikorupcinio elgesio) pavyzdys, kuris skatintų permąstyti ir savo veiksmus. Tuo tarpu egzistuojant situacijai, kuomet autoritetais laikytini asmenys yra korumpuoti ir visuomenė apie tai žino, jų pavyzdys tampa savotišku kitų korumpuotų asmenų elgesio pateisinimu prieš save ir kitus.

„Žmonės supranta taip, kad jei lyderiai, kurie turėtų rodyti pavyzdį, ramiai išeina iš vienos ar kitos situacijos, ar čia jau yra tokia didelė nuodėmė ir ar mes patys negalim to daryti? Čia yra auksinė aksioma: kai esi „didelis“, turi elgtis pavyzdžingai, nes esi matomas, esi tautos veidas.“, V

Kalbant apie realaus korupcijos situacijos Lietuvoje nesikeitimą, pasakytina, jog prevencinė veikla yra orientuota į ateitį ir, kaip pažymi ir ekspertai, jos rezultatų negalima tikėtis greitai. Kita vertus, su laiko aspektu susiję ir tai, jog Lietuva patyrė staigius politinius, ekonominius, socialinius pokyčius per trumpą laiką ir nespėjo įgyti tiek patirties kaip kitos ilgalaikės demokratijos santvarkos šalys, kitaip tariant, nebuvo kada mokytis iš savo klaidų.

„Dėl to, kad prevencinės priemonės greito rezultato neduoda. <...> Vienareikšmiškai atsakau – tam reikia daugiau laiko.“, VIII

„Be abejo, kaip dabar manoma, kad pavojingiausia, kuo gali susirgt politikai, teisėsaugos pareigūnai ir visuomenė, tai nuomonė, kad korupciją galima greit sumažinti ar išnaikinti. Tai ilgalaikis procesas, tam reikalingas ne vienas ir ne du dešimtmečiai, kai mes pasieksime tą lygį, kaip kai kurių Skandinavijos valstybių.“, IX

„Lietuva turi labai mažą patirtį ir nesupranta, kas turi eiti. <...> Jei nesilaikai mąstymo „laimėkim kartu“, tada bandai visus apgaudinėt <...> ir tau reikia nugyvent tikrai pakankamai daug, kad tu suprastum, kad vis dėlto nereikėjo taip daryti. Tos praktinės išminties mes tiesiog neturėjom laiko paragauti.“, VII

II blokas. Lietuvos visuomenės nepakantumo korupcijai vertinimas

Visuomenės pasirengimas korupcijos prevencijai vertinamas nevienareikšmiškai. Tam turi įtakos nors ir nežymūs, tačiau paskutiniame (2008 m.) „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ tyrime užfiksuoti tam tikrų rodiklių teigiami pokyčiai, kurie sukelia diskusijas darant išvadas apie ilgalaikes tendencijas. Taip pat jau kurį laiką atliekamas šviečiamasis antikorupcinis darbas, vykdomos akcijos.

Pastebint teigiamus dalykus (remiantis LKŽ 2008 m. duomenimis), pažymimas Lietuvos piliečių išreikštas didesnis noras įsitraukti į antikorupcinę veiklą, teigiamas vertinimas ir požiūris į pranešusius asmenis apie galimas korupcines nusikalstamas veikas.

„Lyginant su tuo, ką turėjom anksčiau, tai be abejonės yra daug gerų iniciatyvų ir akcijų, kurios akivaizdžiai rodo, kad žmonės yra supratę, bent dalis visuomenės.“, IV

„Žiūrint į LKŽ, žmonės atrodo yra labiau linkę įsitraukti į antikorupcinę veiklą. Pvz., mus [TILS] nustebino ir tai, kad požiūris į pranešėjus apie korupciją yra teigiamas. Į juos žiūrima kaip į žmones, kurie yra pilietiškai atsakingi ir aktyvūs.“, V

„Pažiūrėkit, ką mes darom: mokyklose jau apie korupciją šnekama, universitetuose taip pat šnekame, turime specialias programas [universitetuose], taip pat turime administracijos darbuotojų (valdininkų) kvalifikacijos kėlimo kursus, centrus.“; „Visur apie tai šnekam ir galvoju, kad visuomenė netgi labai pasiruošus. Palyginus su kitom šalim, kur net dauguma visuomenės nesupranta, kad tai yra kyšis, o mano, kad tai paprasčiausia padėka, „patepimas“, kad greičiau viskas vyktų.“, VIII

„Po truputėlį, kad ir nelabai žymiai, bet visuomenės mentalitetas keičiasi į gerąją pusę.“; „Įtaką daro, be abejo, šviečiamoji antikorupcinė veikla, vykdoma LR Vyriausybės ir kitų institucijų pagal NKKP (Nacionalinė kovos su korupcija programa), na ir tai, kad žmonės, pabuvę užsienio valstybėse, gaudami informacijos mato, kad galima gyvent esant ženkliai mažesnei korupcijai.“, IX

Vis dėlto, nors pastebimi teigiami kai kurių rodiklių pokyčiai, jie neturėtų būti sureikšminami, kadangi pasikeitimai labai nežymūs, o kai kurie rodikliai pakitę į neigiamą pusę (pvz., korupcijos suvokimo indeksas 2008 m. Lietuvoje pasikeitė į neigiamą pusę: 2007 m. – 4,8 balo; 2008 m. –

4,6 balo⁶; tačiau šis pakitimas yra neženklus ir mažai reikšmingas). Išskirtus visuomenės nepakantumo korupcijai ir pasirengimo jos prevencijai trūkumus, galima apibendrinti kaip išorinius, susijusius su valdžios aparato veikimo problemomis, pačios, kaip minėta aukščiau, vieningos ir aiškios strategijos nebuvimu, bei vidinius arba moralinius veiksnius, t.y. kalbama apie vertybių visuomenėje pasikeitimą, jos sumaterialėjimą, bendruomeniškumo, tarpusavio pagarbos trūkumą ir kt.

Išoriniai veiksniai, nurodyti kaip trukdantys visuomenės pasirengimui priimti korupcijos mažinimo bei prevencijos nuostatas ir jomis vadovautis, įvardyti šie: valstybės strategijos nebuvimas, biurokratijos trukdžiai, t.y. „vieno langelio“ principo neveikimas (tai padeda palaikyti palankios korupcijai terpės egzistavimą ir šios sąlygos nėra šalinamos), metodiško švietimo stoka ir su tuo susijęs nesuvokimas, kokie korupcijos padariniai, pavyzdžio iš valdžios atstovų nebuvimas, t.y. nematymas jų elgesio pokyčių.

„Trūksta kalbėjimo, švietimo, kuris galėtų paveikti žmogų ir jis bent susimąstytų.“, II

„Daug yra tokių biurokratinių dalykų, kur kiekvienas žmogaus žingsnis yra sureguliuotas ir tas „vieno langelio“ principas daugeliu atvejų neveikia ir tam, kad žmogus įgyvendintų kažkokį tikslą, jis turi pereiti daugybę valdininkų kabinetų.“; „Sąlygos, kurios egzistuoja dabar Lietuvoj, sukuria palankią terpę korupcijai. Tos priežastys nešalinamos.“; „Be abejo ir pačios institucijos, politikai rodo, kaip negalima elgtis, bet patys taip elgiasi.“, IV

„Su labai aiškiu švietimu. Jei matytų, kad valdžioje kažkas keičiasi, tai ir patys gal ne taip elgtųsi.“, VI

„Visuomenė elgiasi kaip valdžia, aš galvoju. Arba atvirkščiai – valdžia elgiasi kaip visuomenė. Kadangi valdžia kai kuriuos atvejus praleidžia pro pirštus ir neskiria pakankamai dėmesio, tai lygiai taip pat ir visuomenė, nematydama tų tokių aiškių, tikslingų pastangų, elgiasi taip pat.“, X

„Trūksta kažkokios kitokios bendruomenės ir alternatyvos ryškios vizijos, nesiūloma vertybių alternatyva. Nematau jokių tokių ryškių veiksnių, kurie galėtų įtakoti situaciją.“, VII

„Pasekmių žmonės nemato korupcijos iš karto.“, I

⁶ http://www.transparency.lt/new/images/ti_ksi_2008_galutine.pdf

Svarbu ir tai, jog apskritai žmonių nepasitenkinimas gyvenimu Lietuvoje yra susijęs su jų, jų darbo, profesionaliai atliekamo bet kurioje srityje neįvertinimu arba nepakankamu įvertinimu. Tai turi įtakos apsisprendimui išvykti į užsienį. Tačiau tų, kurie lieka, nepasitenkinimas pasireiškia valdžios, įstatymo negerbimu ir prisideda prie korupcijos egzistavimo.

„Taip pat lemia lietuvių nepasitenkinimas įvairiais gyvenimo aspektais, iš kurių ne tik materialinis darbo atlyginimas yra svarbu. Čia tik tokia prielaida. Niekas nepasikeistų, jei dabar pakeltų atlyginimą. Yra gilesnė problema – žmogaus negerbimas, profesijos negerbimas. Net ne profesijos, o žmogaus, kuris bet kokioje srityje atlieka savo darbą profesionaliai. <...> Žmogus, rinkdamasis profesiją visada puikiai apskaičiuoja, ką jis už tai gaus. Ir jei jis su tokiu pačiu išsilavinimu užsienyje yra pripažintas ir gali gauti žymiai daugiau, tuomet čia jaučiasi neįvertintas. Kyla nuoskauda, kuri skatina nusivylimą valdžia ir tarsi duoda leidimą sau elgtis ne pagal įstatymą.“, II

Moraliniai (vidiniai) veiksniai, lėtinantys korupcijos prevencijos įgyvendinimą įvardyti šie:

„Tai – pats požiūris į korupciją. Jie nejaučia, kad čia kažką padarė, nes tai yra naudinga – tiek tam pačiam valstybės tarnautojui, tiek tam pačiam nusikaltimą darančiam asmeniui.“, I

„<...> Tiesiog žmonių, drįsčiau teigti, pasidavimas materialiniams dalykams, visuomenės sumaterialėjimas, prarandant bet kokias pilietiškumo apraiškas, jau nekalbant apie dorovines, moralines vertybes.“, III

„Patys žmonės suinteresuoti nieko nedaryt. Tas toks neveiklumas byloja apie tai, kad žmonės nenori naujovių, iniciatyvų ir vienas būdas, kuris palengvintų situacijos sprendimą, yra kyšio davimas, yra toks mentalitetas visuomenės, jis dominuoja.“, IV

Be to:

„Korupcija yra veika, naudinga abiems asmenims.“, IX

„Vidinio integralumo, tikėjimo savimi labai trūksta. <...> Dar kita vertybė, kurios labai trūksta yra mąstymo „laimėkim kartu“ stoka, krikščioniško mąstymo, bendruomeniškumo stoka. Tai yra labai svarbi priežastis.“, VII

III blokas. Lietuvos valstybės sektoriaus politikos, vykdomos korupcijos prevencijos atžvilgiu, vertinimas

Vykdomo korupcijos mažinimo Lietuvoje veiksmingumo/deklaratyvumo vertinimas

Vertinant Lietuvoje vykdomo korupcijos mažinimo veiksmingumą, pirmiausia pabrėžiama, jog iš tiesų sunku vienareikšmiškai jį vertinti dėl tam tikrų priežasčių, pvz., pasigendama (kaip jau ne kartą minėta) aiškios strategijos ar pagaliau rodiklių, kriterijų, pagal kuriuos būtų galima pasakyti, kiek tam tikrų antikorupcinių priemonių įgyvendinimas buvo veiksmingas.

„Turim teisės aktų gerų – ir BK, ir BPK, kurie žada mums daug gerų dalykų padaryti kovojant su korupcija, tačiau tokios strateginės krypties nesimato nei iš Vyriausybės pusės, nei iš atskirų ministerijų, kur palengvintų tą korupcijos kontrolę.“, IV

„Kita vertus, o kokie kriterijai? Nusistatym sau normalius kriterijus, tada žinosim, kaip tai buvo įgyvendinta.“, VIII

Kita vertus, atsižvelgiant į tai, jog Lietuva turi specialią instituciją, t.y. Specialiųjų tyrimų tarnybą, kurios misija⁷ – mažinti korupciją, keliančią grėsmę žmogaus teisėms ir laisvėms, teisinės valstybės principams, ekonomikos plėtrai. Tokių tarnybų užsienio valstybėse nėra daug (žr. interviu nr.5). Pati tokia iniciatyva yra sveikintina ir tai galėtų būti žingsnis efektyvesnė korupcijos prevencijos link. Tačiau šis faktas pats savaime vis dėlto neparodo (arba neįrodo) valstybės vykdomos antikorupcinės veiklos veiksmingumo: reikalingas būdas patikrinti, ar ir kiek tokios institucijos veikimas yra veiksmingas, įvertinant jai skiriamas lėšas.

„Kai pas mus yra atskira speciali įstaiga – STT, tai kaip čia gali vertint - tik teigiamai.“, VIII

„Tie patys estai <...> neturi tokios [STT] kaip mes ar latviai.“, V

„Tiesa, vienas iš tokių teigiamų dalykų, tai galbūt tai, kad STT anksčiau buvo susikoncentravusi į korumpuotų asmenų baudžiamąjį persekiojimą (ką jie ir dabar daro), bet dabar dalį jie skiria prevencijai.“, IV

Tačiau:

⁷ <http://www.stt.lt/lt/menu/apie-stt/>

„Tarptautiniame lygyje pasigirsta kalbų, kad tokiai tarnybai dienos yra suskaičiuotos, vieną dieną bus pasakyta, kad valstybės ištekliai yra švaistomi veltui.“, VIII

Apskritai vertinant Lietuvos valstybės vykdomo korupcijos mažinimo veiksmingumą, ekspertų yra pabrėžiamas nepakankamas jos veiksmingumas.

„Tai, kad apskritai tokia veikla vykdoma yra gerai. Bet jos veiksmingumas – nepakankamas. Daugiau primena formalumą, kurio reikia laikytis, susidėti pliusus eilutėse prie „įvykdyta“.“, II

Ši nuomonė paremiama tiek „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ tyrimų duomenimis, tiek Lietuvos korupcijos suvokimo indeksu, kurie nerodo esminių teigiamų permainų (kai kur net užfiksuotas situacijos pablogėjimas). Taigi matome, jog „esame įstrigę vietoj“ (interview nr. 7, nr. 10), nors tam tikros prielaidos sėkmingai korupcijos prevencijai yra:

„Reikėtų prisiminti, kad Lietuvai stojant į ES, nepriklausomi tarptautiniai ekspertai Lietuvos antikorpucinę politiką, įstatyminę, institucinę bazę įvertino labai teigiamai, kaip vieną iš galimų pavyzdžių kitoms ES valstybėms.“, IX

Su korupcijos prevencijos veiksmingumo nepakankamumu susijęs deklaratyvumo vykdamas numatytas priemonės aspektas. Ekspertų nuomone, tai akivaizdi problema Lietuvoje ir ją iliustruoja įvairūs pavyzdžiai: tiek valstybės įstaigose dirbančių tarnautojų neinformuotumas, tiek tam tikri viešų asmenų (aukšto rango valstybės tarnautojų) elgesio akibrokštai (pvz., buvusio LR Vyriausybės vadovo viešas pareiškimas atsistatydinti, jei korupcijos situacija Lietuvoje, o konkrečiai korupcijos suvokimo indeksas nepasikeis į gerąją pusę (žr. interview nr. 7)) ar tokios dviprasmiškos situacijos kaip antai:

„Prisiminkime, 2007 m. visų parlamentinių frakcijų atstovai buvo pasirašę antikorpucinę deklaraciją, kurioje pasižadėjo kovoti su ja. Tuo metu nebuvo aišku, ką tai iš tikrųjų reiškia [t.y. teisiniuose aktuose nebuvo korupcijos apibrėžimo].“, V

„Teko bendrauti su aukštas pareigas ministerijose užimančiais žmonėmis ir kai jų paklausi apie tas strategijas, jie nieko nežino. Tai reiškia, yra vėl tas pats: yra sukuriama programa dėl

to, kad ją reikia sukurti, bet niekas nei galvoja jos įgyvendinti, nei žino kaip ją įgyvendinti, nei stengiasi ją įgyvendinti.“, X

Suprantama, jog kai reikalavimai yra tik „šabloniniai“, tuomet ir jų įgyvendinimas tebus dirbtinis, kurio rezultatai apsiribos „popieriniu“ įgyvendinimu. Problema egzistuoja, tačiau nesant pagrindo, nuo kurio galima atsispirti pradėdant realius veiksmus, korupcijos mažinimas lieka:

„ <...> vis tik daugiau tokie šūkiei ir lozungai, kurie yra rinkiminės kampanijos dalis.“, IV
„Taip, nes deklaruojama korupcijos prevencija dėl to, kad tai yra politinės rinkodaros instrumentas. Žmonės yra nepatenkinti dėl korupcijos problemos ir jie tos korupcijos mato visur, nori ją sunaikinti. Politikai antrina žmonių norui, žadėdami tai, ko jie nepadarys. Vienas pvz., tai ministro G.Kirkilo pažadas atsistatydinti, jei KSI nepasikeis [į gerąją pusę]. Baigėsi tuo, kad jis apkaltino indekso rengėjus.“, VII

Minėtas pamatas, ekspertų nuomone, jau ne kartą įvardyti aukščiau ir nuolat pasikartojantys atsakymuose į jiems pateiktus klausimus ir komentuojant esamą korupcijos mažinimo ir jos prevencijos Lietuvoje įgyvendinimo situaciją: politinės valios nebuvimas, korupcijos problemos reikšmės nesuvokimas, atsainumas, strategijos (t.y. nuoseklumo, vientisumo, metodiškumo, aiškumo) trūkumas.

Lietuvos Respublikos Nacionalinės kovos su korupcija programos 2009 m. – 2010 m. prioritetinių veiksmų (tikslų ir uždavinių) bei efektyvumo rodiklių vertinimas

Siekiant įvertinti konkrečius valdžios patvirtintus numatomus prioritetinius korupcijos mažinimo veiksmus ir jų veiksmingumo vertinimo galimybes, ekspertai buvo prašomi pakomentuoti naujausios Lietuvos Respublikos Nacionalinės kovos su korupcija programos⁸ 2009 m. – 2010 m. (toliau NKKP) tikslus, uždavinius bei programos efektyvumo vertinimo kriterijus.

⁸ LR Seimo Nutarimas „Dėl seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ pakeitimo“, 2009 m. gegužės 14 d. Nr. XI-259, Vilnius. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/in ter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=344124&p_qu ery=&p_tr2=

Bendriausias ekspertų komentaras vertinant naujosios NKKP tikslus bei uždavinius būtų tas, jog iškelti veiksmų prioritetai parodo platų užmojį (su šiuo metu Lietuvoje skiriamais finansų ir žmogiškųjų išteklių resursais bei tam tikru pasimetimu „dėl ko visa tai darome?“ – per platų, t.y. daugiau deklaratyvų nei realiai įgyvendinamą), kuris, viena vertus, atrodo graži vizija, kuri numato daug teigiamų dalykų, tačiau nėra išbaigtas, t.y. dažnai nekonkretus, netikslus, todėl vertintinas kritiškai.

„STT padalinys, kuris skirtas kovai su korupcija, jo tikrai nepakanka, turint omenyje dirbančių žmonių skaičių, jų kaitą, tai iš tiesų jie gali tik pavienius atvejus kontroliuoti, kur kalba eina apie korupciją.“, IV

„Norėtuši, kad prie kiekvieno [uždavinio] būtų numatyta aiškiai, kaip būtent bus imtasi tai pasiekti, kokiais aiškiais būdais.“, II

„Man neaišku, kodėl iki šiol NKKP neatsirado tam tikras prioritetiškumas. Dabar susidaro ispūdis, kad mes įsipareigojame viską įgyvendinti. Būtų puiku, kad tos ankstesniosios NKKP įgyvendinimas bylotų, kad štai, mes viską padarėm dešimtukai. Manu, kad taip nėra. Tokiu atveju turim pasvarstyt apie savo pajėgumus ir pakalbėt, pvz., apie tam tikrą darbo dalį kaip prioritetiškiausią.“; „Problema Lietuvoje būna dažnai ta, kad žmonės visą laiką kažkur skuba. Aš tikiu, kad skubėt reikia lėtai. Be abejo, reikia laikytis žodžio, terminų, bet mes juk kalbame ne šiaip apie kažkokių „paukščiukų“ uždėjimą, o apie efektyvų valstybės valdymą. Problema ta, kad žmonės Lietuvoje dažnai daro vieną žingsnį, bet nesugeba paaiškinti, kurio tikslo link arba kaip tas žingsnis įtakos – teigiamai ar neigiamai – tam tikrą sferą.“, V

Kitos išsakytos ekspertų pastabos sietinos su kiekvieno iš respondentų konkrečios veiklos patirtimi, parodo, kokie NKKP ir jos įgyvendinimo aspektai yra probleminiai, remiantis tiek darbo valstybiniame sektoriuje (būtent korupcijos prevencijos srityje) patirtimi, tiek išsimokslinimo sritimi ar dalyvavimo korupcijos situacijos tyrimuose patirtimi.

Taigi viena iš pastabų, jog NKKP tikslai ir uždaviniai neapima žmogiškojo faktoriaus, kur kalbama apie veiksmingos, stabilios ir t.t. valstybės tarnybos formavimą. Kitaip sakant, pabrėžiamas, anot eksperto, didelis trūkumas – valstybės tarnautojų elgesio kodekso neturėjimas nepaisant to, kad jo projektas buvo parengtas, siūlytas, tačiau iki šiol išliko nepriimtas.

„Nėra užfokusuota žmogiškojo faktoriaus valdymas valstybės tarnyboje. Mes turim turėt standartą, kuris yra ne kas kitas kaip tarnautojų elgesio kodeksas. Kaip 10 Dievo įsakymų moko, kaip mes turime apskritai gyventi kaip žmogus, taip tarnautojų elgesio kodeksas sako, kaip mes turim elgtis, kai mes dirbam viešajame sektoriuje, t.y. tarnaujame kitiems žmonėms. Tai yra išskirtinė funkcija, o šitoj vietoj nėra nė žodžio apie tai pasakyta. Mes galim tobulinti išteklių valdymą, perskirstyt kažką, bet pirmiausia reikia darytį įtaką žmogaus požiūriui į jo darbą šioje tarnyboje: kad jis tarnauja mokesčių mokėtojams, o ne atvirksčiai.“, III

Vertinant NKKP iš teisinės pusės, atkreipiamas dėmesys į politinės veiklos skaidrumo užtikrinimo klausimą per teisėkūros ir teisinio reguliavimo spragų šalinimą. Skaidrumo užtikrinimas šioje srityje yra labai svarbus ir tiek pat sudėtingas procesas, todėl galbūt reikėtų atsargiau kelti tokį uždavinį.

„Dar vienas teigiamas bruožas, kalbant apie tikslus, yra tai, kad [numatoma] šalinti teisinio reguliavimo spragas, nes yra daug tų perteklinių įstatymų, kur yra dirbtinės sukurtos kliūtys, kurios iššaukia korupcinio pobūdžio veiką. <...> Dėl politinės veiklos skaidrumo užtikrinimo, čia klausimas amžinas ir tas politinių partijų finansavimo įstatymas pilnas spragų ir jis nėra praktiškai veikiantis.“, IV

Taip NKKP kritikuojama dėl nekompleksiškumo: pastebima, jog trūksta svarbios visuomenės dalies įtraukimo į antikorupcinę veiklą, t.y. privataus sektoriaus. Žinia, jog šios srities atstovai taip pat susiduria su korupcija, kur jos mastai (cirkuliuojančių pinigų kiekio atžvilgiu) pranoksta korupciją tarp eilinių visuomenės narių.

„Kita vertus, taip pat didelė problema yra tai, kad NKKP nekalba apie korupciją privačiam sektoriuj. <...> Sutinku, kad neįmanoma kovoti su korupcija, jei nepripažįsti, kad tą daryti reikia tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuje. Dabar mes nekalbame tiesiog apie valdžią, kuri anksčiau buvo vienose rankose (viešosios srities), dabar kalbame apie valdymą, kuriame dalyvauja ir viešasis, ir privatus sektorius.“, V

Kiti ekspertai tiesiog išvelgia prevencijos programų šabloniškumą, perrašinėjimą tų pačių dalykų, iš esmės jų nekeičiant. Ši pastaba gali būti siejama su realių pokyčių nebuvimu, nesimatymu realaus rezultato (bet kurio kintamojo, numatyto programos efektyvumo kriterijų skiltyje, atžvilgiu).

„Nematau nieko kažko ypatingai naujo, ko nebuvo anksčiau. Gal nebent sistematiškiau išdėstyta, bet tai reikia įgyvendinti...“, VI

„Čia iš esmės tie patys dalykai, kuriuos aš matau metai iš metų kartojant [juos] įvairiuose teisės aktuose. <...> Visa kita yra daug sykių kartota, metai iš metų perrašinėjama.“, VII

Išvelgiama deklaratyvumo viename iš tikslų, kuriuo siekiama „užtikrinti greitą ir išsamų korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų atskleidimą ir tyrimą, garantuojant pažeidėjo atsakomybės neišvengiamumą“.

„Truputėlį paskutinė pastraipa yra deklaratyvi, kadangi užtikrinti pažeidėjo atsakomybės neišvengiamumą praktiškai nepavyksta nei vienai valstybei dėl labai didelio korupcinių veikų latentiškumo.“, IX

„Dabar – apie atskleidimą teisės pažeidimų – tai iš viso keistas dalykas, kadangi tu arba kalbi apie teismų ar ikiteisminio tyrimo procesų reformą, nes tyrimas trunka tiek, kiek reikia, kad nusikaltimas būtų ištirtas, negali jo nei paspartinti, nei palėtinti. Ir čia tas dalykas visiškai deklaratyvus.“, X

Vertindami NKKP numatytus efektyvumo kriterijus, ekspertai sutiko, jog tyrimų duomenys, parodantys korupcijos situaciją arba jos suvokimą gali būti gana efektyviais rodikliais (nors, pvz., korupcijos suvokimo indeksas vertintinas prieštarinčiai). Tačiau yra numatyta, jų nuomone, tokių „rodiklių“, kuriuos sudėtinga vadinti atspindinčiais korupcijos prevencijos įgyvendinimo (veikimo) rezultata. Iš tokių kritikos sulaukusių paminėtinas „asmenų, valstybės ir savivaldybės įstaigose vykdančių kovos su korupcija funkcijas, skaičiaus pokytis“ bei „parengtų naujų ir atnaujintų institucinių kovos su korupcija programų bei įgyvendintų priemonių skaičiaus pokytis“.

„Dėl programų kovos su korupcija, tai kalbant apie NKKP atskirus punktus, kurie priskiriami atskiroms ministerijoms, viskas iš pirmo žvilgsnio atrodo gražiai, bet nėra pačio kontrolės mechanizmo.“; „Tas penktas punktas, susijęs su asmenų, valstybės ir savivaldybės įstaigose, vykdančių kovos su korupcija funkcijas, skaičiaus pokytis, tai iš viso yra tamsus miškas, nes, tarkim, aš asmeniškai nežinau žmonių, kurie būtų atsakingi kokioj savivaldybėj už sferos kuravimą, kur kalba būtų apie korupciją. Aš galvoju, kad tokių žmonių netgi nėra daugelyje tų institucijų.“, IV

„Ar čia reikia suprasti, kad kuo bus daugiau tose įstaigose žmonių, tuo bus mažiau korupcijos? Nežinau, man tai kažkaip...[nesutinka]. Arba vėl – parengtų programų skaičius – tai taip pat juk neatspindi kovos su korupcija.“, X

„Asmenų, kovojančių su korupcija, skaičiaus pokytis – nu tas skaičius nieko gero neduoda... Kas iš to, kad 2 ar 3 žmones [papildomai] priimsim. Tas nieko neduoda. Čia patys vadovai turi kas dieną kalbėt apie vertybes, kurias mes turim išpažint, pirštu rodyti, kam mes turim tarnaut, kad mes tarnaujam mokesčių mokėtojams, savo pavyzdžiu rodyt ir t.t. Tai yra pagrindinis dalykas. Parengtų ir įgyvendintų NKKP priemonių skaičius – čia, sakyčiau, ne pačių programų skaičių esmė, ne jų didume, o įgyvendintų konkrečių priemonių, o ne tai kad parašytų [skaičius]. Programose yra daug kas parašyta, bet jos yra realiai neįgyvendintos. O neįgyvendintos todėl, kad, pradėdant nuo viršaus, gal kai kas nenori, kai kas neišmano.“, III

Taip pat svarbi kriterijų vienašališkumo, jų primetimo tik tam tikrai visuomenės daliai problema. Kaip vertinant uždavinius buvo paminėtas neįtraukimas verslo atstovų, taip čia, būtų aktualu kalbėti apie visų lygių (ne tik aukščiausių, kurie vykdo tiesiogines korupcijos prevencijos funkcijas ir deleguoja programas, įstatymus) valstybės tarnautojų įtraukimą, dialogą. Kitaip tariant, ir čia išvelgiamas kompleksškumo, išbaigtumo trūkumas: panašu, jog vadovaujamosi vienašališka nuomone apie tai, kas yra veiksminga ar efektyvu ir už borto paliekami tie, kurie dalyvaudami, bendradarbiaudami kartu galėtų iš tiesų palengvinti problemų sprendimus per savo patirties dalinimąsi bei tuo pačiu ir per įsitraukimą į diskusiją kaip tiesioginį ir realų dalyvavimą korupcijos prevencijoje.

„Pirmas įspūdis susidaro į juos žiūrint, kad jie vienašališki. Kitaip tariant, atspindi tik kuriančiosios pusės [programą kuriančiosios] interesą. Vėl toks tarsi primetimas programos tik

daliai visuomenės, kuri turi ją vykdyti. Bet norėtusi, kad dalyvautų tame įvertinime ir ta vykdančioji pusė. Kaip parodė paskutinis LKŽ [2008], kuris atliekamas beveik kas metai, o paskutinį kartą buvo įtraukti ir tarnautojai, jie turi aiškia poziciją, yra gana kritiški. Taigi norėtusi, kad efektyvumo vertinime dalyvautų ir jie. Taip pat [programą] kuriančioji pusė – kad nebijotų vertinti savo veiklos ir pripažinti nesėkmių, jei tokių buvo. Juk ne visada pavyksta iš pirmo karto. Norų gali būti gerų, bet ne viskas sėkmingai vykdoma. Tai trūktų kriterijuose abipusiškumo.“, II

Antikorupcinio monitoringo situacijos Lietuvoje vertinimas

Antikorupcinio monitoringo sistemos Lietuvoje vertinimas akivaizdžiai parodo korupcijos mažinimo ir jos prevencijos įgyvendinimo probleminį aspektą: antikorupcinio monitoringo sistema kaip tokia nėra aiškiai apibrėžta, egzistuoja skirtingas supratimas apie tai, kas tai yra ir kaip ji veikia ar turėtų veikti. Apibendrinant ekspertų komentarus, antikorupcinį monitoringą galima nusakyti kaip: 1) Specialiųjų tyrimų tarnybos atliekama valstybės įstaigų „kovos“ su korupcija programų parengimo ir priemonių vykdymo kontrole (tačiau neegzistuojant efektyviems veiksmingumo patikrinimo rodikliams šis procesas panašėja į labiau deklaratyvų normų vykdymą tiek iš vienos (kontroliuojančios), tiek iš kitos (vykdančios) pusės); 2) korupcijos situacijos Lietuvoje stebėseną, atliekant sociologinius tyrimus. Apie platesnį antikorupcinio monitoringo sistemos apibrėžimą užsiminė „Transparency International“ Lietuvos skyriaus atstovas, kuris ją nusakė taip:

„Mano supratimu, tai yra tiek valstybinio, tiek verslo, tiek valstybinių organizacijų sugebėjimas užtikrinti tam tikrą skaidrų įstatymų vykdymą. Kita vertus, kalbant apie privatų sektorių arba net apie valstybinį sektorių, tam tikrų prielaidų socialiai atsakingiems veiksams sukūrimą.“, V

Pastarasis išsakytas požiūris artimesnis Jungtinių tautų antikorupcinio monitoringo sampratai⁹. Tai reiškia, jog Lietuvoje trūksta šios sistemos, kaip tokia nuosekliai veikianti iš esmės ji neegzistuoja, išskyrus tam tikrą veiklą, kurią respondentai paminėjo:

⁹ <http://www.unodc.org/pdf/crime/gpacpublications/manual.pdf>

„STT dalyvauja tame dalyke, jinai užklausia įstaigų, kas yra daroma, kokios programos, kokios patvirtintos, kokios priemonės jau įvykdytos.“, I

„Kas 2 metai maždaug atliekami LT sociologiniai tyrimai. Kaip minėjau, jie pakankamai subjektyvūs, bet vis tiek tai yra visuomenės nuomonės indikatorius. Jie anksčiau buvo atliekami kas metai, dabar gal kas dveji. Manau, kad šia prasme monitoringo (stebėjimo) sistema, kaip tokia, yra. Antras dalykas, tą monitoringą atlieka ir tarptautinės organizacijos. Pvz., atliekamas Eurobarometro tyrimas, kur kas metai skelbiama.“, III

„Aš galvoju, kad jis yra, stebėseną vykdoma, ją vykdo STT, kuri įvertina, kokios sferos yra labiau pažeidžiamos, bet tas monitoringas ir apsiriboja tuo, kad jie tikrai identifikuoja tas sritis ir tas pajėgas, kurias jie gali, meta į tą sritį ir bando parodyti, kad jie kažką daro.“, IV

„NKKP priemonių vykdymo prasme, tai jie stebi ten kaip vykdoma ir mato, kad nevykdoma. Tai stebėseną efektyvi. O kalbant apie korupcijos situaciją, tai tyrimų daug. TILS prisidėjo labai daug, kad daug tų tyrimų – apie 30 – buvo atlikta. Ir STT toliaregiškai pasižiūrėjo į šitą ir tuos tyrimus finansavo, taip pat ir kitos organizacijos. Šiuo požiūriu stebėsenos yra daug.“, VII

Valstybės skiriamų lėšų korupcijos mažinimui (STT) tikslingumo, proporcingumo ir matomumo vertinimas

Apibendrinant lėšų, kuriomis disponuoja Specialiųjų tyrimų tarnyba, kurios paskirtis yra mažinti korupciją, tikslingumo vertinimą, pastebėtina, jog tų lėšų tikslingumas labiausiai sietinas su anksčiausiai nustatyta ir iki šiol pagrindine išlikusia STT funkcija – korupcinėmis nusikalstamomis veikomis įtariamų asmenų baudžiamuoju persekiojimu. Žinant (ar bent bandant įsivaizduoti), kiek gali kainuoti šios funkcijos vykdymui reikalingos priemonės (įvairi technika), ekspertai nelinkę vertinti lėšų netikslingo panaudojimo.

„Štai kaip yra, baudžiamojo persekiojimo pasekmės matomos iškart – va dabar, ką sugavo; švietimas pasijaus po 20 metų, todėl tik tuomet galima bus sakyti, kad tai davė rezultatų; korupcijos prevencija – po 4 -5 metų. Todėl pasakyti, kam kiek turėtų būti skiriama, sunku. Tai priklauso ir nuo to, kokius rezultatus ir kada norim matyti. Užtai čia turi būti žiūrima

kompleksiškai ir vienos srities neišskirčiau. Nors šiaip imliausia pinigams būtų operatyvinė veikla.“, I

„Aš manau, kad tos lėšos tikrai save pateisina (jų yra nepakankamai skiriama techninėms priemonėms įsigyti, t.y. žvalgybinei technikai ir čia reiktų skirti didesnę dėmesį).“, III

„Tai vertinti yra labai sudėtinga, bet, manau, kad dabar lėšos paskirstomos gana objektyviai. Lėšos naudojamos pakankamai taupiai, apskaičiuotai, apmąstytai. Vienas dalykas, patys vadovai rūpinasi tuo, antras dalykas – valstybės kontrolė. Specialiųjų tarnybų lėšas (ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje) labai sunku įvertinti, kadangi yra specialiosios priemonės labai brangios. Manychiau, kad lėšos skirstomos atsižvelgiant į STT prioritetus, valstybės iškeltus korupcijos mažinimo prioritetus. Be abejo, galbūt reiktų truputėlį daugiau lėšų skirti korupcijos prevencijos priemonių vykdymui, visuomenės švietimui, kvalifikacijos kėlimui ir be abejo įgijimui šiuolaikinės specialiosios operatyvinės technikos. Nes korupcijos nusikaltimus yra ženkliai sunkiau tirti nei kitus, ypač aukštų valstybės pareigūnų korupciją, politinę korupciją.“, IX

Keliamas kitas klausimas: ar užtenka lėšų kitoms STT numatytoms veiklos sritims, funkcijoms, t.y. korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui? Nors iš atliktų interviu apibendrinimo negalėtume padaryti kiekybinių išvadų, tačiau vis viena svarbu pasakyti, jog šiuo klausimu, t.y. lėšų proporcingumo ir jų pakankamumo likusioms dviems paminėtoms sritims, kuriose STT taip pat atlieka funkcijas, klausimu, buvo išreikšta vieninga ekspertų nuomonė: akivaizdu, jog korupcijos prevencijai Lietuvoje bei antikorupciniam švietimui skiriama per mažai išteklių (ne tik finansinių, bet ir žmogiškųjų taip pat). Juk šios sritys orientuotos būtent į ilgalaikį poveikį, ateities perspektyvą, brandesnę visuomenę ir efektyvesnę valstybės valdymo užtikrinimą.

„Šiuo metu, mano manymu, prevencijai skiriama per mažai. Nesakau, kad reikia dalį lėšų nuimti nuo baudžiamojo persekiojimo ir pridėti prevencijos veiklai, bet pastarajai sričiai reikia daugiau lėšų. Galbūt pridėti iš kitur, apskritai skirti daugiau...“, II

„Antras dalykas, vertėtų plėsti prevencijos padalinius, t.y. korupcijos prevencijos valdybą, departamentą. Ten dabar kurie yra atėję žmonės – daugiausiai iš policijos struktūrų, labai toli nuo to viso mechanizmo. Tai, mano galva, reiktų stiprinti šitą dalį ir taip pat – antikorupcinį

švietimą. Čia – labai mažos pajėgos. Jos nėra pajėgios to padaryti. Resursai ir pajėgos [STT] yra labai menkos.“, III

„Geras klausimas, nes, kaip sakiau, didžioji dalis pinigų nueina kaip tik operatyviniam darbui, dar mažiau gauna ikiteisminis tyrimas ir mažiausia dalis lieka prevencijai, būtent švietimui. Šioj srity yra problematiška, per mažai yra daroma ir lėšų gali būt skiriama daugiau. Tai yra silpnoji grandis galbūt.“, IV

Be to, iškeltas dar vienas klausimas: ar logiška, jog šios sritys taip pat turi būti STT diskrecijoje kaip ir baudžiamasis persekiojimas? Siekiant veiksmingo rezultato, juk svarbu taikyti veiksmingas priemones, tuo tarpu galbūt yra tinkamesnių veikėjų visuomenei šviesti bei papildomų veikėjų, kurie kartu su STT galėtų veikti prevencinėje veikloje.

„[STT] funkcija tokia kaip amfibijos, kuri gali važiuoti ir gali plaukti: jų funkcija – ir korupcijos prevencija, ir antikorupcinis švietimas, ir baudžiamasis persekiojimas ir daugybė funkcijų viename. Tas dizainas keistas. Aš nežinau, ar švietimą reikia atiduoti agentams su pistoletais? Ar jie yra geriausi švietėjai? Galbūt yra kitų švietimo profesionalų. Pamenu, kad jie fokusavusi į baudžiamąjį persekiojimą, o kitų dviejų funkcijų nelaikė svarbiomis. Bet tai jie yra policininkai, ką jie dabar švies? Kaip švies? Nes, kas yra švietimas? – tai yra edukatoriai, yra reklamos kūrėjai, komunikacijos specialistai. O ten [STT] surinkti žmonės, kurie moka pasiklaust, šaudyt, suimti. Jie kitos profesijos atstovai, tai natūralu, kad pagal surinktą profesinę bendruomenę jie ir gaires sau nusistatė. Čia nei gerai, nei blogai, tiesiog taip yra, toks gyvenimas organizacijos.“, VII

Keliant klausimą dėl NKKP lėšų numatymo ir aiškaus jų paskirstymo viename dokumente bei viešo jo pateikimo, nebuvo vieningos nuomonės. Nors lėšų numatymas ir jų matomumas (viešumas) lyg ir būtų siektinas, tačiau pripažįstama, jog keliems metams į priekį (NKKP ruošama dvejiems metams) tai padaryti būtų sudėtinga. Taip pat yra ir kitų kintamųjų, nuo kurių priklauso korupcijos prevencijos įgyvendinimas ir to iš anksto numatyti dažnai gali būti net neįmanoma (pvz., kiek specialistų tam tikroje srityje reikės pasamdyti ir kt.).

„Čia sudėtinga paskaičiuot, išskirt, kiek konkrečiai sričiai reikia. Be abejo, tai galima padaryti. Yra programų, kuriose tiksliai paskaičiuojama, kiek tai kainuotų. Bet korupcija yra toks dalykas, kuris pasižymi ir dideliu latentišku, tai paskaičiuot, kiek tiksliai tų pinigų reikia vienoj ar kitoj srity, be galo sudėtinga. Tai galima padaryt, bet skaičiai nebūtų tikslūs.“, IV

„Blogai, kad taip yra. Būtų idealu, jei antikorupcinės programos ir priemonės galėtų būti vienas dalykas, nes tada sugebėtume realiau matuoti efektyvumą.“, VII

„Tiksliai numatyti lėšas, kiek jų reikės kovai su korupcija dviems metams į priekį, pakankamai sudėtinga. Tai priklauso nuo korupcijos prevencijos veiksmingumo, reikia diskutuot, analizuot, kur jos efektyvumas didžiausias, kur ji labiausiai reikalinga, kokios perspektyvos.“, IX

Objektyvaus lėšų dydžio, reikalingo korupcijos mažinimui ir jos prevencijai, numatymo galimybės vertinimas

Kadangi korupcija pasižymi aukštu latentišku laipsniu ir šios problemos mažinimas bei jos prevencija priklauso nuo individualių konkrečios visuomenės ypatybių (apie tai kalbėta ankstesniuose darbo skyriuose), yra sudėtinga pasakyti, ar galėtų ir jei taip, tai koks galėtų būti skiriamas objektyvus (iš anksto nustatytas ir įvairioms pasaulio valstybėms taikomas) finansinių išteklių dydis korupcijos prevencijos įgyvendinimui. Ekspertai yra linkę stebėtis tokio objektyvaus dydžio nustatymo galimybe, nors, vis dėlto, reikia pripažinti, jog tokia nuomonė yra (čia neturima omeny tik išsakyta vieno iš apklaustų ekspertų nuomonė, tačiau, pvz., ir Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos paskutinėje metinėje ataskaitoje užsimenama, jog kai kuriose, o tiksliau – „sėkmingai su korupcija kovojančiose pasaulio valstybėse kovai su korupcija yra skiriama 0,5 proc. biudžeto lėšų“¹⁰).

„Pririšti prevencijos programos įgyvendinimo prie konkrečios lėšų sumos negalima. Kaip suprasti, kai numatoma išaiškinti tiek ir tiek [konkretų skaičių] bylų ar pan.? Ką reiškia toks skaičius, iš kur ir kas jį suranda? Kas bus, jei bylų nebus tiek daug, bet bus vienas didelio masto rezonansinis įvykis? Arba daugiau, nei numatyta? Kas tada? Reikės pritemti arba atsiras laisvė rinktis kažką bausti, o kažką pražiūrėti. Taip gaunasi, kad įstatymai apauga pinigais, kuriuos

¹⁰ http://www.stt.lt/documents/2008_veiklos_atsakaita.pdf

reikia įsisavinti, tam ir numatomi tam tikros kvotos, kurias reikia įvykdyti, bet tai yra nelogiška.“, II

„Nežinau, ta suma yra tokia didelė, priklausomai nuo mūsų siekinių, nuo tikslų, kiek mes norim padaryti. Iš esmės mes turime keisti žmonių elgesį. Žiūrėkit, kokia yra reklamos pramonė. Kokia milžiniška pramonė, kurios tikslas yra įtakoti, keisti elgesį. Kokia masė pinigų dedama tam, kad keisti žmonių elgesį! Tai dabar, kaip keisti žmonių elgesį korupcijos atžvilgiu. Čia yra nerealaus sumos. Uždavinyš milžiniškas. Juokinga būtų, jei kažkas pabandytų įvardinti objektyvią sumą.“, VII

Kita nuomonė:

„Be abejo, yra nuomonių, kad objektyviausia būtų, jog nuo BVP būtų skiriamas tam tikras procentas. Tai būtų pastovus, neįtakojantis rodiklis, kurio turėjimas gal net ir skatintų efektyvesnę kovą su korupcija, kadangi nebūtų varžomas kažkieno tai malonės: gaus lėšų, negaus, galės išlaikyti darbuotojus, negalės, galės samdyti tarptautinius ekspertus, negalės. Tai garantuotų veiksmingesnę prevenciją.“, IX

Tačiau apibendrinant ekspertų nuomonę, realiau atrodytų ne tam tikras pastovaus koeficiento numatymas, kurį, beje, būtų sunku pagrįsti, norint pritaikyti vienodai skirtingose valstybėse, o tam tikras dydis, tačiau pagrįstas bent jau tam tikrais skaičiavimais, atsižvelgiant į individualius poreikius, tikslus, situaciją ir pan., bei konkrečios valstybės galimybėmis skirti tam tikrą lėšų kiekį.

„Finansavimas priklauso nuo valstybės tiek finansinio pajėgumo, tiek tų žmonių, kurie dirba, profesionalumo. Nors nemažai pasaulyje esu apvažiavęs, neradau, kad būtų kur toks standartas [lėšų dydžio]. Nėra jo ir negali būti. Kiekviena valstybė sprendžia šį klausimą atsižvelgdama į savo prioritetus kovoje su korupcija, į tuos tris stulpus, kur paskirstyt [lėšas] ir tuo pačiu tai, kiek ji išgali šiandien. Pvz., šiandien sakyti, kad padidinkim STT biudžetą, kada šalyje katastrofiška padėtis, niekam liežuvis neapsiverstų.“, III

„Įvertinant NKKP numatytą paskirstymą funkcijų atskiroms institucijoms, manyčiau, kad galima būtų paskaičiuoti, kiek tiksliai reikėtų pinigų. Tačiau, tai, žinoma, priklausytų nuo korupcinių nusikaltimų: jei viena sfera suaktyvėja, tai sumažėja kitoj vietoj. Kita vertus, sunku nuspėti, kokioj sferoj vėl ta korupcija dominuos. Pvz., privataus sektoriaus nėra nė vienos bylos,

kur kalba eitų apie korupciją, o būtent jame korupcijos lygmuo didžiulis. Bet šiaip preliminariai tą padaryti, manau, galima.“, IV

Apibendrinimas

I blokas

Korupcija pripažįstama aktualia šiuolaikinės Lietuvos visuomenės problema, kuri, nors neiškeliama į pirmą vietą, reikalauja išskirtinio dėmesio, t.y. nuoseklaus, vientiso, konkretaus, konstruktyvaus sprendimų rinkinio arba strategijos. Šią korupcijos prevencijos ir kontrolės įgyvendinimo problemą, adresuojamą valstybei (valdžios atstovams) ekspertai įvardija kaip esminę. Kitos problemos sietinos su prevenciją vykdančiąja grandimi, t.y. jos finansinių, žmogiškųjų išteklių bei motyvacijos stoka ir antikorupcinės veiklos dirbtinumumu, formalumu. Visuomenei adresuojama pagrindinė problema, trukdanti įgyvendinti korupcijos prevenciją Lietuvoje yra, anot ekspertų, jos pilietinis nebrandumas, paveldėtas socialistinio laikmečio mentalitetas bei sumaterialėjimas, kurį propaguoja lyderiai (tie, kurie yra „matomi“), taip rodydami netinkamą pavyzdį juos stebintiems.

II blokas

Lietuvos visuomenės pasirengimą korupcijos prevencijai ekspertai vertina ne vienodai: vieni pabrėžia veikiančią antikorupcinio švietimo sistemą, kiti išvelgia teigiamų užuomazgų korupcijos situaciją Lietuvoje atspindinčiuose sociologiniuose tyrimuose ir tuo remdamiesi teigia, jog Lietuvos visuomenė yra tikrai pasiruošusi korupcijos mažinimui; kiti, priešingai, vertindami ilgalaikes tų pačių sociologinių tyrimų tendencijas, išvelgdami visuomenės sumaterialėjimo, nenoro kažką keisti dėl asmeninių interesų ar kitų priežasčių (apie kurias informacijos suteikia LKŽ tyrimai), pilietiškumo, bendruomeniškumo, pagarbos jausmo trūkumą, teigia, jog pasiruošimas priimti antikorupcinę prevencinę veiklą ir į ją įsitraukti ir keisti savo nuostatas bei elgesį Lietuvos visuomenė nepasiruošusi. Toks prieštaringas situacijos vertinimas nenubrėžia griežtų ribų ir neleidžia daryti klaidinančių vienašališkų išvadų, tačiau išryškina teigiamus ir neigiamus aspektus korupcijos prevencijos įgyvendinimo procese.

III blokas

Lietuvoje vykdomas korupcijos prevencija vertintina kaip nepakankamai veiksminga ir deklaratyvi net praėjus penkiems metams nuo įstojimo į Europos Sąjungą, o tai galėtų ir turėtų būti tam tikras pokyčių, efektyvių rezultatų ryškėjimo etapas. Reikia pripažinti, jog to nesimato ir šiandien dar kalbame apie vakarykštes problemas ir jų nepakankamai efektyvų sprendimą.

Vertinant Lietuvos Respublikos 2009 m. – 2010 m. Nacionalinės kovos su korupcija programą, t.y. joje numatytus prioritetinius veiksmus (tikslus bei uždavinius) ir numatomas veiksmingumo užtikrinimo galimybes, t.y. efektyvumo kriterijus, pabrėžtina nuoseklumo, konstruktyvumo, aiškumo trūkumo problema. Kai kurie aspektai vertintini kaip akivaizdžiai deklaratyvūs. Nepaisant to, žinoma, bendra vizija išdėstyta sistematiškiau nei anksčiau, tačiau vieningai sutariama, jog iš tiesų siekiant korupcijos pažabojimo svarbu ne tai, kas yra deklaruojama, o tai, kas realiai gali būti ir yra įgyvendinama bei ar įmanoma tai patikrinti, jei taip, kokiais būdais tai įmanoma.

Antikorupcinio monitoringo sistemos Lietuvoje vertinimas parodė, jog nėra vieningo sutarimo, kas tai yra. Apsiribojama gana siauru požiūriu: arba korupcijos prevencijos priemonių įgyvendinimo užtikrinimu kontroliuojant antikorupcinę veiklą vykdančiuosius subjektus, arba atliekant korupcijos situacijos monitoringą, pasitelkiant sociologinius korupcijos situaciją nusakančius tyrimus. Galima daryti prielaidą, jog tokios nuoseklios antikorupcinio monitoringo sistemos nėra ar bent ji yra labai fragmentiška, dalinė.

Nors naujausioje NKKP yra nurodomos trys pagrindinės korupcijos prevencijos kryptys, jos taip pat įtrauktos į Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos funkcijas (baudžiamasis asmenų, įtariamų padarius korupcines nusikalstamas veikas, persekiojimas, korupcijos prevencija bei antikorupcinis švietimas), ekspertai sutaria, jog korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui, kurie yra nukreipti į brandžios pilietinės visuomenės ir efektyvaus valstybės valdymo perspektyvą, Lietuvoje lėšų skiriama per mažai.

Svarstant apie galimą objektyvią pinigų sumą, skirtą korupcijos mažinimui ir jos prevencijai, logiškiausia būtų svarstyti, diskutuoti, įvertinti įvairias, kiekvienai valstybei individualias korupcijos situacijos ir kitas aplinkybes ir tuomet bandyti įvardyti sumą. Toks siekis apskritai būtų sveikintinas, tačiau kaip ir visi kiti valstybinio masto sprendimai reikalauja atsakingo, išsamaus ir kompleksiško žvilgsnio.

IV. Išvados

1. Ekspertų diskurse daug dėmesio skiriama korupcijos apibrėžimo ir vertinimo klausimui, svarstant, ar tai tiesiog savitas tam tikroms kultūroms ir visuomenėms būdingas reiškinys, ar nekonvencinio elgesio apraiška, parodanti žmogaus moralės nuosmukį. Esant priimtinesniam, t.y. labiau paplitusiam neigiamam šio reiškinio vertinimui, keliamas korupcijos kaip nusikaltimo klausimas. Žiūrint per kritinės kriminologijos teorinę prieigą, kvestionuojama veikianti baudžiamoji sistema ir jos veikimo mechanizmas, t.y. siekiama dekonstruoti ir taip geriau suvokti socialinį pasaulį bei jo konstruotus. Tai skatina gilų problemos pažinimą ir yra kompleksiško požiūrio į jos sprendimą prielaida. „Gerai informuotų piliečių“ diskursas korupcijos ir jos prevencijos atžvilgiu iliustruoja vienareikšmį korupcijos suvokimą, t.y. kaip itin neigiamą reiškinį, darantį tik griaujamąjį poveikį įvairioms visuomenės gyvenimo sritims. Tuo pagrindžiamas „kovos“ su korupcija reikalingumas, įpareigojant atitinkamus subjektus ją vykdyti. Tuo tarpu „žmonių iš gatvės“ diskurse atsiskleidžia dviprasmiškas korupcijos ir dalyvavimo antikorupcinėje veikloje vertinimas: vadovaujamosi asmeninės laimės, naudos prioritetu (siekiu problemas išspręsti greičiau), nesigilinant į korupcijos kaip problemos rimtumą, poveikį, o apie jos mastą sprendžiama daugiausiai pagal *mass media* teikiamą informaciją. Pasitelkta A. Schutzo idealiųjų žinojimo tipų schema labai aiškiai išryškina pasirinktą korupcijos prevencijos ir kontrolės problemų Lietuvoje aspektą ir leidžia teigti, jog, turint omenyje korupcijos prevenciją ir nepakantumo jai skatinimą kaip vieną iš prioritetinių Lietuvos valstybės veiklos krypčių, kur reikalingas vieningas įvairių visuomenės sektorių sutarimas, esama aptarta problemos vertinimo situacija trukdo bendradarbiavimui, efektyviam korupcijos prevencijos ir kontrolės įgyvendinimui.
2. Atsižvelgiant į aptartus Lietuvos istorinio konteksto ypatumus bei jai būdingus šiuolaikinės visuomenės bruožus, galima daryti išvadą, jog jų derinys sudaro palankias sąlygas korupcijos tolerancijai. Tokiomis sąlygomis korupcijos prevencija reikalauja sisteminio požiūrio, kylančio iš bendro noro keisti esamą situaciją, t.y. iš brandžios pilietinės visuomenės iniciatyvos bei politinės valios, kurių nebuvimas arba stoka yra glaudžiai susiję su korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemomis.

3. Apibendrinant interviu su ekspertais, skiriami šie pagrindiniai korupcijos prevencijos ir kontrolės probleminiai aspektai: pagrindinės korupcijos prevencijos ir kontrolės įgyvendinimo problemos, visuomenės pasirengimo korupcijos prevencijai vertinimas bei Lietuvos valstybės valdžios vykdomos „kovos“ su korupcija probleminiai aspektai. Pagrindinės korupcijos prevencijos ir kontrolės įgyvendinimo problemos sietinos su vieningos, konstruktyvios, sistemiškos valstybės strategijos nebuvimu, kuris sąlygoja tolesnes iš to kylančias problemas, sietinas su valdžios vykdoma *kova* su korupcija, tokias kaip antikorpūcinės veiklos vykdymo deklaratyvumą, aiškesnio, detalesnio lėšų numatymo ir paskirstymo korupcijos prevencijai stoką, antikorpūcinio monitoringo sistemos dalinį funkcionavimą ir kt. Korupcijos prevencijos įgyvendinimą taip pat apsunkina visuomenėje paplitęs korupcijos toleravimas.

Literatūra:

Aleknevičienė J. Kaip keičiasi Lietuvos korupcijos žemėlapis? (rankraštis, atiduotas leidybai) // „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2009.

Ališauskienė R., Dobryninas A., Žilinskienė L. Lietuvos korupcijos žemėlapis 2001 – 2004 // Vilnius: Eugrimas, 2005.

Bluvšteinas J. Kriminologija // Pradai, 1994.

Braithwaite J. White collar crime, *Annual review of sociology* // *Annual reviews*, 1985, vol.11, p.: 1 – 25.

Ferenc I. Globalised criminality, local crime control and prevention, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* // Vilniaus universiteto Sociologijos katedra, 2007, nr. 2 (20), p.: 11 – 31.

Gavėnaitė A. Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos, *Teisės problemos* // Vilnius: Teisės institutas, 2007 nr. 3 (57), p.: 43 – 61.

Grigas R. Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai. Nerimą keliančios trajektorijos (sociosofinė kritinė apžvalga), *Filosofija, Sociologija* // Lietuvos mokslo akademija Nr. 1, 2003, p.22 - 30.

Hagan J. Toward a structural criminology: method and theory in criminological research, *Annual Review of Sociology* // *Annual reviews*, 1986 no. 12, p.: 431 – 449.

Hulsman L. H. C. Critical criminology and the concept of crime, *Criminological perspectives– essential readings* // London: Sage publications, 2003, p.: 310 – 315.

Young J. Incessant chatter: recent paradigms in criminology, 1994. Prieiga per internetą: http://en.wikipedia.org/wiki/Jock_Young . [Žiūrėta: 2009.03.14].

Young J. (2) Left realist criminology: radical in its analysis, realist in its policy. Prieiga per internetą: <http://www.malcolmread.co.uk/JockYoung/leftreal.htm>. [Žiūrėta: 2009.04.10].

Lietuvos korupcijos žemėlapis 2004. Prieiga per internetą: http://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/KZ_2004.pdf. [Žiūrėta: 2009.03.05].

Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005. Prieiga per internetą: http://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/2005__korupcijos-zemelapis__galutinis.pdf. [Žiūrėta: 2009.03.05].

Lietuvos korupcijos žemėlapis 2007. Prieiga per internetą: http://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/korupcijos_zemelapis_2007.pdf. [Žiūrėta: 2009.03.05].

Lietuvos korupcijos žemėlapis 2008. Prieiga per internetą: http://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/korupcijos_zemelapis_2008.pdf. [Žiūrėta: 2009.04.14].

LR Korupcijos prevencijos įstatymas, 2002 m. gegužės 28 d. Nr. IX-904, Vilnius. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=211086. [Žiūrėta: 2009.02.11].

LR Nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“, 2003 m. kovo 20 d. Nr. IX-1383, Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/uploads/media/Programa_01.doc. [Žiūrėta: 2009.02.11].

LR Seimo Nutarimas „Dėl seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ pakeitimo“, 2009 m. gegužės 14 d. Nr. XI-259, Vilnius. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=344124&p_query=&p_tr2=. [Žiūrėta: 2009.05.25].

Piliponytė J. Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika, dr. disertacija, 2006, Vilnius.

Raudonienė A., Palidauskaitė J. Antikorupcinės kultūros gairės Lietuvoje, Kultūrologija: Kultūros savitumas ir universalumas // Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004. 351 p. 55 – 76.

Rose-Ackerman S. Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma // Vaga, 2006

Shapiro S.P. Collaring the crime, not the criminal: reconsidering the concept of white-collar crime, American Sociological review // American sociological association, 1990, vol. 55, no. 3, p.: 346 – 365.

Schutz A. The well-informed citizen: an essay on the social distribution of knowledge, collected papers. Vol. II, Studies in social theory // The Hague, 1964, p.120 -134.

Sutherland E.H. White-collar criminality, American sociological review // Annual reviews, 1940, vol.5, no.1, p.1-12.

Swaaningen R. Critical criminology: visions from Europe // London: Sage publications, 1997.

Thomas J. B. Richard Quinney: American philosopher and criminologist, 2009. Prieiga per internetą: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1340924/Richard-Quinney>. [Žiūrėta 2009.04.10].

Vaitiekus S Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga // Vilnius : Transparency International Lietuvos skyrius, 2002.

Quinney R.A. The social reality of crime // Transaction Publishers, 2001. Prieiga per internetą: <http://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=Dueth4Vuyv4C&oi=fnd&pg=PR9&dq=social>. [Žiūrėta: 2009.03.03].

Wilson T.D. Alfred Schutz, fenomenology and research methodology for information behaviour research, 2002. Prieiga per internetą: <http://informationr.net/tdw/publ/papers/schutz02.html>. [Žiūrėta: 2009.04.10].

Priedai

I Interviu

Respondentas yra Lietuvos Respublikos Specialiujų tyrimų tarnybos atstovas, užimantis vadovaujančias pareigas, turi socialinių mokslų daktaro laipsnį

Apie problemą	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Didelė problema yra aplamai šiuo metu.</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Čia yra labai daug problemų, žiūrint, kas įgyvendina tas priemones. Visų pirma, jei [korupcijos prevencija] įgyvendina valstybės įstaigos, tai žiūri kaip į papildomą funkciją, kuriai neskiriama nei pinigų, nei žmogiškųjų resursų nėra skiriama pakankamai. Antra problema – kompetencijos trūkumas, kalbant apie valstybines įstaigas. Taip pat, kalbant apie STT, tai pajėgumai, kurie yra labai riboti. Prevencijoj turi dirbti tiek žmonių, kurie pajėgtų viską prižiūrėti. Taip pat, aš manau – nenoras kalbėt apie tą korupciją, kažką daryt su korupcija. Nes tai faktiškai susiję su ekonominėm, socialinėm problemom, tai yra persipynę dalykai.</p>
Visuomenės pasirengimas	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija?</p> <p>Ne, žmonės nepasiruošę korupcijos prevencijai.</p> <p>Kokios tokios situacijos priežastys?</p> <p>Specifinės. Tai – pats požiūris į korupciją. Jie nejaučia, kad čia kažką padarė, nes tai yra naudinga – tiek tam pačiam valstybės tarnautojui, tiek tam pačiam nusikaltimą darančiam asmeniui. Jie mato tai kaip tam tikrą gėrį, išėjimą iš situacijos, korupcija yra reikalingas dalykas dažnai. „Kam aš mokėsiu valstybei, geriau aš sumokėsiu pareigūnui. Bus ir man, ir jam nauda.“ Toks požiūris yra išlikęs.</p> <p>Turite omeny savanaudiškumo aspektą daugiausiai?</p> <p>Ir savanaudiškas požiūris, ir čia „vat papuolė, gaila, geras žmogus, o žudikas, tai oi, žudikas!“. Pasekmių žmonės nemato korupcijos momentaliai, iš karto.</p>
LT valstybinio sektoriaus politikos vertinimas	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija, t.y., kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga (kokį balą parašytumėte skalėje nuo 1 iki 10, kur 1 reiškia „kova su korupcija vykdoma labai blogai“, 10 – „puikiai“, pakomentuokite parašytą balą)?</p> <p>Klausimas sudėtingas, nes šiaip yra skirtingi lygmenys. Todėl aš neatsakyčiau, kaip vertinčiau. Nepakankamai vertinčiau, bet balais neatsakyčiau, nes yra kartais labai daug noro, tačiau, žinot, čia</p>

formalūs dalykai, kurie užtrūkdo tai padaryti. Čia yra daug priežasčių. Čia yra klausimas apie visą eilę posakių. Čia aš neatsakyčiau. STT savo pajėgumų ribose veikia, kiek gali.

Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. *1 lentelė*)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus?

Mes juos patys rengėm. Tai jie tokie yra. Manau, čia viskas labai suderinta, viskas labai gerai. Privalumai yra tie, kad tikslai yra aiškiai paskirti pagal kryptį, t.y. prevencijos, baudžiamasis persekiojimas, švietimas, tikslai aiškiai apibrėžti, numatyta, kaip tam tikrą uždavinį pasiekti. Taip bus realiai galima kontroliuoti poveikį tam tikrą. Jie sudaro prielaidas realiai kontrolei veiksmingumo vertinimui, o ne šiaip „didinsim, stiprinsim...“. Čia yra aiškiai įvardinta, kaip mes matuosime tą dalyką. Čia yra kompleksinis požiūris į problemos sprendimą.

Kaip vertinate Nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?

Gerai kriterijai. Nes nesukursi, kaip sukursi vieną kriterijų? Čia yra visuma kriterijų, kurie yra tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai. Nes, pvz., kokybinius apskritai yra labai sunku turēt [?]. O čia daugumoje yra kiekybiniai kriterijai, kurie pamatuojami yra per tyrimus, aiškiai apibrėžti, ir jų visuma sudaro būtent efektyvumo vertinimą pačios programos.

Kaip vertinate antikorupcinio monitoringo situaciją Lietuvoje? [Nesuprato klausimo iš pradžių; patikslinta: „ar tokia sistema egzistuoja ir jei taip, kaip Jūs vertinat jos veikimą?“]

Yra užklausa, kaip ką padarė. STT dalyvauja tame dalyke, jina užklausia įstaigų, kas yra daroma, kokios programos, kokios patvirtintos, kokios priemonės jau įvykdytos. Jie [STT], pvz., rašo „mes priėmėm tam tikrus pakeitimus, kurie sprendžia (?) problemą“. Tačiau gilesniam patikrinimui nėra pajėgumų. Tas dalykas vyksta.

Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?

Tai kad labai smarkiai situacija gerėja. Aš nesutinku su komenterais Dobrynino. Ten pagerėjimas yra ženklus, nes, pvz., pernai metais padarėm švietimo srity daug tyrimų ir pajutom, kad yra ženklus pagerėjimas: žmonių sprendimas neduoti kyšio, problemos sprendimas kyšio pagalba – čia yra ženklus pagerėjimas. Taip pat ir patirties [aspektas] pagerėjo smarkiai. Trečdaliu pakilo, tai, manau, yra ženklus pagerėjimas. Kai sako (Dobryninas, Aleknevičienė), kad pagerėjimas neįvyko, tai aš nemanau, kad čia yra

teisingas pasakymas. Tyrimai rodo, kad yra pagerėjimas, trečdaliu pagerėjimas – aš nežinau, kodėl priešingai sako.

Tačiau žmonių dalis, kurie vis dar pasiryžę duoti kyšį, kad spręstų problemas, yra didelė. Kaip tai pakomentuotumėt?

Na taip, jie taip mano. Čia yra jų nuomonė. Taip formuojama nuomonė, galbūt davė kyšį, gal padėjo kyšininkavimas.. Kai pažiūri, kiek davė kyšį, tai sumažėjimas yra ženklus – pvz., vadovų pernai buvo 17 proc., šįmet – 11 proc. (6 proc. skirtumas, pagerėjimas – trečdaliu). Aš nežinau, ar čia neženklus yra pagerėjimas.

Galbūt tai atsargiai vertinama dėl to, kad tai nėra ilgalaikė tendencija?

Aš manau, kad mes pernai skyrėm pakankamai daug dėmesio, [korupcijos] prevencija [Lietuvoj] nevyksta dar ilgai, faktiškai intensyviai [vyksta] vos keletą metų, užtai sunku atsakyti į tokį klausimą [apie ilgalaikes tendencijas].

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui (apie 85 %), korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui?

Tai kad nėra išvis pinigų skiriama programos įgyvendinimui. Bent aš nemačiau dokumentų, kad programai būtų skirtos lėšos.

O senesnei, vykdytai 2007 m., 2008 m.?

Irgi nebuvo skirta lėšų. Ji vykdyta iš savo [STT] vidinių asignavimų. Kokios čia lėšos? Pvz., reikia parengti pakeitimo projektą. Žmonės praktiškai dirba vien su tuo projektu. Tai kokie čia asignavimai yra? Alga? Tos lėšos, kurios įvardintos STT ataskaitoje [2007m.] skirtos tarnybai, o ne programos įgyvendinimui. Čia visiškai skirtingi dalykai. Konkrečiai prevencijai skirta [iš tų minėtų STT lėšų], atkreipkit dėmesį, tiek tyrimams 2007-2008 m., kurie suvalgė labai daug pinigų ir darbuotojų algoms – viskas. O pažiūrėjus, kiek darbuotojų dirba [STT] tai yra labai nedaug. Maždaug 6 proc. nuo biudžeto. Tai vat Jūs kažką tai painiojat. Nes STT biudžetas yra vienas dalykas, nieko bendro neturi su [korupcijos prevencijos] programa.

Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniam finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)

Valstybėse šiaip yra skiriama 0,5 proc. biudžeto lėšų.

Sutinkat, jog tai yra optimali suma?

	<p>Čia yra tiek skiriama, o ne tai, kad optimali suma. Žiūrint, kokia situacija. Vieniems reikia daugiau, kitiems mažiau, suprantat. Pvz., kur korupcija didžiulė, ten reikia labai daug lėšų skirti švietimui [antikorupciniam], mokymo programoms arba operatyvinei veiklai, kuri yra baisiai brangi. Čia taip nėra optimalaus skaičiaus, reikia žiūrėti situaciją. Kiekvieną situaciją kiekvienu laikotarpiu reikia įvertinti. Valstybėse paprastai skiriama 0,5 proc. biudžeto lėšų, o aš nesidomėjau, kiek turi būti skiriama.</p> <p>Ar išskirtumėt kurią nors sritį kaip prioritetinę iš šių trijų: prevencija, baudžiamasis persekiojimas ir švietimas?</p> <p>Štai kaip yra, baudžiamojo persekiojimo pasekmės matomos iškart – va dabar ką sugavo; švietimas – pasijaus po 20 metų, todėl tik tuomet galima bus sakyti, kad tai davė rezultatų; korupcijos prevencija – po 4-5 metų. Todėl pasakyti, kam kiek turėtų būti skiriama, sunku pasakyti, tai priklauso ir nuo to, kokius rezultatus ir kada norim matyti. Užtai čia turi būti žiūrima kompleksiskai ir vienos srities neišskirčiau. Nors šiaip imliausia pinigams būtų operatyvinė veikla.</p>
--	---

II Interviu

Respondentas turi socialinių mokslų daktaro laipsnį, yra publikacijų korupcijos tema autorius ir korupcijos situacijos Lietuvoje tyrimų dalyvis, taip pat šiuo metu dėsto universitete

<p>Apie problemą</p>	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Rimta problema, kadangi gula ant visų visuomenės narių pečių, yra ilgalaikė (ne kelių metų trukmės).</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Korupcija jau pati yra didelė problema, o jos prevencijos įgyvendinimo problemos... Pirma, tai situacija Lietuvos ta, kad NKKP yra tarsi deleguojama „iš viršaus“, primetama visuomenei, tarsi problema egzistuoja jūsų tarpe, o ne mūsų. Egzistuoja takoskyra tarp įstatymą (programą) kuriančių ir ją vykdančių, trūksta dialogo, susikalbėjimo, noro susikalbėti, aiškumo pripažįstant, kad problema – visuotinė, o ne kažkurios visuomenės dalies. Lietuvoje egzistuoja toks įbauginimo modelis, o ne kalbėjimosi su žmonėmis, aiškinimo. Patiko vienas pavyzdys, kurį neseniai rodė per TV, kaip policininkas dėl eismo taisyklių pažeidimo prieina prie pažeidėjo ir iš pradžių maloniai perspėja apie pažeidimą ir prašo laikytis taisyklių, o ne puola bausti. Čia taip pat yra gili vertybinė problema, kuomet negerbiamas kitas žmogus: jei tu man draugas, aš elgsiuos su tavimi atitinkamai draugiškai, jei ne, ne. Taip pat dvigubų standartų taikymas visuomenėje, t.y. korupcija vertinama kaip blogas, neigiamas reiškinys, tačiau jei man reikia – duosiu kyšį ir nesijausiu kaltas. Dar – įstatymo negerbimas, nebijojimas ir nusivylimas iš esmės daug kuo Lietuvoje – gyvenimu, esama ekonomine situacija, politinėmis partijomis ir t.t.</p>
----------------------	--

<p>Visuomenės pasirengimas</p>	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba <i>kovai</i> su korupcija? 2.</p> <p>Kas daro įtaką tokiai situacijai?</p> <p>Iš esmės man nepatinka tas žodis – „kova“. Gaunasi toks supriešinimas. Žiūrint į LKŽ duomenis, matosi, kad dauguma visuomenės narių yra pasiruošę duoti kyšį, gana palankiai į tai žiūri, bet grįžčiau prie to, kad tai yra vertybinė problema, kurios situacija susijusi su pasirinkimo momentu. Jei galiu rinktis, tai lemiamu momentu neaišku, kurie faktoriai suveiks. Manau Lietuvoje yra daug žmonių, kurie nėra korupcijos šalininkai, tačiau jie mažai matomi, neišgirstame jų. Mes vien klausiam „kas blogai“, o ne „kas gerai? kas jums patinka? Kas jus džiugina?“. Trūksta kalbėjimo, švietimo, kuris galėtų paveikti žmogų ir jis bent susimąstytų – „juk ir aš taip dariau“. Vertybės nesikeičia labai greitai, tam reikia laiko, o kad jos keistųsi reikia duoti žmogui progą susimąstyti apie tai.</p>
<p>LT valstybinio sektoriaus politikos vertinimas</p>	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą <i>kovą</i> su korupcija, t.y., kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga?</p> <p>Tai, kad apskritai tokia veikla vykdoma yra gerai. Bet jos veiksmingumas – nepakankamas. Daugiau primena formalumą, kurio reikia laikytis, susidėti plusus eilutėse prie „įvykdyta“.</p> <p>Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. 1 lentelė)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus?</p> <p>Kas galėtų paneigti, kad tie tikslai „tobulinti, kurti, šalinti spragas“ ir t.t. yra blogi? Jie yra gražūs, teigiami, bet norėtusi, kad prie kiekvieno būtų numatyta aiškiai, kaip būtent bus imtasi tai pasiekti, kokiais aiškiais būdais. Taip pat, pvz., įstatymų peržiūra [dėl spragų] yra didžiulis darbas, o taip suformuluoti įstatymus, kad nė po jokio kablelio nebūtų įmanoma jo kitaip interpretuoti, kažin ar įmanoma... Taip pat tos numatytos veiklos sritys yra visos reikalingos, veikla visose turi būti vykdoma. Juk nepaneigsi, kad ir baudžiamasis persekiojimas svarbu, ir prevencija, ir švietimas.</p> <p>Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?</p> <p>Pirmas įspūdis susidaro į juos žiūrint, kad jie vienašališki. Kitaip tariant, atspindi tik kuriančiosios pusės [programą kuriančiosios] interesą. Vėl toks tarsi primetimas programos tik daliai visuomenės, kuri turi ją vykdyti. Bet norėtusi, kad dalyvautų tame įvertinime ir ta vykdančioji pusė. Kaip parodė paskutinis LKŽ [2008], kuris atliekamas beveik kas metai, o paskutinį kartą buvo įtraukti ir tarnautojai, jie turi aiškia poziciją, yra gana kritiški. Taigi norėtusi, kad efektyvumo vertinime dalyvautų ir jie. Taip pat [programą] kuriančioji pusė – kad nebijotų vertinti savo veiklos ir pripažinti nesėkmių, jei tokių buvo. Juk ne visada pavyksta iš pirmo karto. Norų gali būti gerų, bet ne viskas sėkmingai vykdoma. Tai trūktų kriterijuose</p>

abipusiškumo.

Kaip vertinate antikorupcinio monitoringo situaciją Lietuvoje?

Kas yra antikorupcinis monitoringas? Tai iš esmės nuolatinis vertinimas, kaip sekasi vykdyti prevenciją. Tokio iš esmės Lietuvoje nėra. Buvo numatyta ir savivaldybių lygmenyje parengti NKKP, jos gal gana sėkmingai vienur, o kitur ne taip sėkmingai parengtos, bet tuo ir baigta, įvykdyti formalumai. Nėra matuojama, kaip sekasi, ko pasiekta.

Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?

Nesikeičia tiek visuomenės požiūris, tiek praktika. Taip yra dėl per mažai vykstančio atviro kalbėjimo šia [korupcijos prevencijos] tema. Taip pat lemia lietuvių nepasitenkinimas įvairiais gyvenimo aspektais, iš kurių ne tik materialinis darbo atlyginimas yra svarbu. Čia tik tokia prielaida. Niekas nepasikeistų, jei dabar pakeltų atlyginimą. Yra gilesnė problema – žmogaus negerbimas, profesijos negerbimas. Net ne profesijos, o žmogaus, kuris bet kokioje srityje atlieka savo darbą profesionaliai. Tai paaiškėjo kalbant su verslininkais apie sovietmečio laikus, kuomet buvo paplitę dirbti pusantrą etato. Kam pusantrą? Kodėl valstybė negali nustatyti didesnės sumos, kurią „kainuoja“ profesija. Atsiranda toks kiekybinis vertinimas, siekiant geriau gyventi. Ir dabar tas pats – jei anksčiau gydytojui reikėjo mokytis 10 metų, kad tapti profesionaliu, geru, gerai atliekančiu savo pareigas gydytoju, tai dabar tam reikia apie 14 metų į save investuoti, o kas už tai gaunama...? O žmogus, rinkdamasis profesiją visada puikiai apskaičiuoja, ką jis už tai gaus. Ir jei jis su tokiu pačiu išsilavinimu užsienyje yra pripažintas ir gali gauti žymiai daugiau, tuomet čia jaučiasi neįvertintas. Kyla nuoskauda, kuri skatina nusivylimą valdžia ir tarsi duoda leidimą sau elgtis ne pagal įstatymą.

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui, korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui?

Kadangi egzistuoja tokia institucija, tai jai turi būti skiriama lėšų. Jie vykdo numatytas savo veiklas, nori išsilaikyti, bet apie konkrečius skaičius sunku kalbėti. O dėl lėšų paskirstymo, tai iš pradžių kai jie atsirado, pagrindinė veikla ir buvo baudžiamasis persekiojimas. Vėliau, kai supratom, kad ne tik reikia bausti ir gąsdinti, atsirado prevencija ir švietimas. Šiuo metu, mano manymu, prevencijai skiriama per mažai. Nesakau, kad reikia dalį lėšų nuimti nuo baudžiamąjo persekiojimo ir pridėti prevencijos veiklai, bet pastarajai sričiai reikia daugiau lėšų. Galbūt pridėti iš kitur, apskritai skirti daugiau... Kai bus geri norai, atsiras ir kiti sprendimai, iš tikrųjų imtis prevencijos, o ne vykdyti formalumus ir sudėti plusus prie

	<p>įvykdyto plano.</p> <p>Kaip vertinate tai, jog atskirai NKKP lėšos nėra skiriamos (pvz., nėra numatyta aiškiai viename šaltinyje, kiek tiksliai bus skiriama konkrečių priemonių įgyvendinimui...)? Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniai finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)</p> <p>Nežinau, kiek tiksliai skiriama NKKP, gal jūs pasakysite man. O šiaip trūksta to numatymo, kiek pinigų reikia kiekvienam tikslui pasiekti ir kokiais būdais jo sieksime. Čia reikia labai gerai pagalvoti, kaip bus prieinama iki tikslo įgyvendinimo. Priešti prevencijos programos įgyvendinimo prie konkrečios lėšų sumos negalima. Kaip suprasti, kai numatoma išaiškinti tiek ir tiek [konkretų skaičių] bylų ar pan.? Ką reiškia toks skaičius, iš kur ir kas jį suranda? Kas bus, jei bylų nebus tiek daug, bet bus vienas didelio masto rezonansinis įvykis? Arba daugiau, nei numatyta? Kas tada? Reikės pritemti arba atsiras laisvė rinktis kažką bausti, o kažką pražiūrėti. Taip gaunasi, kad įstatymai apauga pinigais, kuriuos reikia įsisavinti, tam ir numatomi tam tikros kvotos, kurias reikia įvykdyti, bet tai yra nelogiška. Turėtų būti kažkoks fondas, kuris leistų prireikus paimti daugiau pinigų, duotų laisvę prevencijos įgyvendinimui. Aišku, tai yra sudėtingas klausimas, nes sudaromas valstybės biudžetas, bet galėtų būti numatomas tam tikras rezervas. Konkrečias sumas būtų sunku įvardinti. O kalbant apie STT išreikštą poreikį į 0,5 proc. biudžeto, tai turbūt nei vienoje srityje Lietuvoje (švietimo ar kokioje kitoje) nėra skiriama tokia biudžeto dalis, kaip skiriama išsivysčiusiose valstybėse...</p>
--	--

III Interviu

Respondentas yra buvęs Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojas, užėmęs vadovaujančias pareigas, turi socialinių mokslų daktaro laipsnį

<p>Apie problemą</p>	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Mano giliu įsitikinimu, išskyrus šandien susiklosčiusią ekonominę situaciją, atlyginimų mažėjimą, bedarbystę, kurie yra vieni iš prioritetinių problemų, tai ši yra antroji vietoj, manyčiau, korupcijos problema Lietuvoj.</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Bendriausia korupcijos priemonių įgyvendinimo problema yra, drįsčiau teigti, mūsų parlamento politinės valios stoka priimti reikiamus sprendimus. Tai – pirmas dalykas. Antras dalykas – turėt politinę valią, kad</p>
----------------------	--

	<p>jie būtų įgyvendinti.</p>
<p>Visuomenės pasirengimas</p>	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija?</p> <p>Pagal paskutinius 2-3 metų [be paskutinio KŽ] sociologinius tyrimus, kurie rodė, kad maždaug apie 2/3 žmonių smerkia šį socialinį reiškinį, t.y. korupciją, kaip blogybę, bet beveik tiek pat žmonių pasiryžę duoti kyšį, kad išspręst savo problemą. Tai kaip matome, visuomenė visiškai nepasirengusi kovai su korupcija. Didelė dalis net toleruoja ir dalyvauja šiame negerame procese.</p> <p>Kokios tokios situacijos priežastys?</p> <p>Manau, kad situacija, kuri klostėsi per daugelį metų. Nemanau, kad viską galima priskirti tik sovietinei epochai kaip jos produktą; dar ankstesni sociologiniai tyrimai rodo, kad tai jokių būdu ne sovietinės epochos padarinys, o tiesiog žmonių, drįsčiau teigti, pasidavimas materialiniams dalykams, visuomenės sumaterialėjimas, prarandant bet kokias pilietiškumo apraiškas, jau nekalbant apie dorovines, moralines vertybes.</p>
<p>LT valstybinio sektoriaus politikos vertinimas</p>	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija, t.y. kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga?</p> <p>Manau, kad visos pastangos iš tų institucijų, tokių kaip STT, buvo dėtos pakankami didelės ir reikšmingos, kadangi buvo remtasi daugelio pasaulio valstybių ekspertais, kurie teikia pačias naujausias ir efektyviausias priemones, kad būtų jos įgyvendintos Lietuvoje. Tačiau didžiąja dalimi, drįsčiau teigti, galbūt 70 proc. niekaip nepavyko įtikinti mūsų parlamento, kad jie tas priemones priimtų. Jos kaip svetimkūnis buvo jų atmetamos. Čia, aš dars kart noriu pabrėžti, yra mūsų parlamento politinės valios stoka, gal ir nepakankamas brandumas ir nesupratimas, kiek ši problema yra aktuali Lietuvai, kiek ji bloga, žalos daro Lietuvai visame politiniame kontekste.</p> <p>Ar, Jūsų manymu, skiriasi Lietuvoje vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija? Kaip skiriasi?</p> <p>Drįsčiau teigti, kad dar yra nemažai valstybės institucijų, kurios iš tikrųjų tik deklaruoja kovą su korupcija. Pirmiausia kova su korupcija turėtų prasidėti nuo „pirmųjų“ asmenų, kiekvienos institucijos savo pavyzdžio rodymu. Antras dalykas, yra labai blogai, kad mes po šiai dienai neturime vieno labai svarbaus kodekso – tarnautojų elgesio kodekso. Tie žmonės, kurie dirba valstybės tarnyboje, viešajame sektoriuje, jų veikla šiuo – moraliniu, vertybių išlaikymo – aspektu yra visiškai neregamentuota ir čia ji traktuojama taip, kaip nori. Nuo 2002 m. dėtos pastangos 5 metus iš eilės, kad būtų priimtas normalus elgesio kodeksas, kuris buvo parengtas su labiausiai pasaulyje išprususių ekspertų pagalba, po šiai dienai jis nepriimtas.</p> <p>Kas rodė iniciatyvą dedant minėtas pastangas?</p> <p>Praktiškai iniciatyva ėjo iš vykdančių institucijų, tokių kaip STT, kuri tuo metu dirbo pakankamai aktyviai</p>

toje srityje ir teikė pasiūlymus tiek Prezidentui, tiek Vyriausybei, tiek Seimo komitetams ir sakė, kad reikia spręsti problemą, tačiau niekas nejudėjo.

Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. *1 lentelė*)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus?

Antras ir trečias tikslai, viskas normaliai. Jie yra tie trys sudėtiniai stulpai. Tik dėl tyrimo („...formuoti profesionalią, stabilią, veiksmingą valstybės tarnybą, modernizuojant išteklių valdymą) – nėra užfokusuota žmogiškojo faktoriaus valdymas valstybės tarnyboje, mes turim turėt standartą, kuris yra ne kas kitas kaip tarnautojų elgesio kodeksas. Kaip 10 Dievo įsakymų moko, kaip mes turime apskritai gyventi kaip žmogus, taip tarnautojų elgesio kodeksas sako, kaip mes turim elgtis, kai mes dirbam viešajame sektoriuje, t.y. tarnaujame kitiems žmonėms. Tai yra išskirtinė funkcija, o šitoj vietoj nėra nė žodžio apie tai pasakyta. Mes galim tobulinti išteklių valdymą, perskirstyt kažką, bet pirmiausia reikia daryti įtaką žmogaus požiūriui į jo darbą šioje tarnyboje: kad jis tarnauja mokesčių mokėtojams, o ne atvirkščiai. Ir tam turi būti standartas – koks elgesys jam [tarnautojui] tinka, o koks ne. Ir apie standartą turi būti vos ne kasdien šnekama. Kai mano kolegos [STT] pamatė, kad niekas nekreipia dėmesio į šį tarnautojų elgesio kodeksą, jie ir pamiršo jį [šioje programoje]. Bet tokio svarbaus dalyko negalima pamiršti.

Toliau – uždaviniai. Čia kažkaip vienas iš tų uždavinių, užmirštama JTO konvencija prieš korupciją. Joje yra dalis numatomų priemonių privalomos, o kitos – rekomendacinio pobūdžio. Tai tos, kurios yra rekomendacinio pobūdžio, yra mažai įgyvendintos. Ekspertas Goranas [?] yra atlikęs mūsų [LT] teisės aktų analizę, siekiant išsiaiškinti, kiek jie atitinka šią JTO konvenciją prieš korupciją. Tai vat uždaviniuose nėra nė žodžio apie tai, kad bus stengiamasi iki galo įgyvendinti rekomendacinio pobūdžio priemonės. O šis dokumentas yra labai svarbus.

Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?

Aš manyčiau iš tų visų efektyvumo rodiklių, galbūt keletą išskirčiau kaip prioritetiškai svarbius. Vienas dalykas, jei žiūrėt, kad auga pranešančių apie korupcinio pobūdžio nusikaltimus žmonių skaičius, tai rodo visuomenės sąmonėjimą. Visas tas kalbėjimas apie korupciją, auklėjimas, švietimas, jei duoda teigiamą rezultatą, tai yra konkretus indikatorius, pažymintis šios situacijos padėtį, būklę. Toliau - Lietuvos KSI. Irgi yra be galo svarbus, nors tai yra pakankamai subjektyvus rodiklis, kadangi žmonės, kurie atsakinėja į anketos klausimus, daugiausia remiasi informacija, kuri yra žiniasklaidoje. Tai mažiau atspindi, kas yra realiai. Todėl į šį rodiklį žiūriu kaip į problemos egzistavimą, bet jokiū būdu ne „vaistinė“. Ir kada kalbama apie konkrečias procentines išraiškas, tai net kalbėt taip negalima. Žmonės, kada 1000 jų apklausiam, atėjus

į šeimą, apklausėjas turi įgyt pasitikėjimą, klaust subtilius klausimus, tokius klausimus, kurių niekada negalima klausti (pvz., apie religiją, atlyginimo dydį). Lygiai tas pats čia. O jūs ateinat iš gatvės, užduodat intymų klausimą. Todėl tie atsakymai yra labai subjektyvūs, bet nėra tiesiog kitos išeities, nes visas pasaulis žaidžia pagal šias taisykles ir mes privalom žaist. Kitas rodiklis, tai tyrimų rezultatai, atskleidžiantys korupcijos paplitimą. Tas paplitimas irgi yra pakankamai subjektyvus. Žiūrėkim dabar iš eilės. Toliau – tyrimų rezultatai, parodantys nepakantumą korupcijai. Tai dabar, jei 2/3 pasiruošę duoti kyšį ir tuo pat metu smerkia šią problemą, žinoma, nepasakysi, kad šitas rodiklis rodo nepakantumą korupcijai. Toliau – tyrimu rodikliai, parodantys pasitikėjimą valstybės institucijomis. – Irgi pakankamai subjektyvu. Žiniasklaidos įtaka didžiulė yra. Taigi tas rodiklis nėra objektyvus. Todėl tie rodikliai – „so so“. [Kitas numatytas rodiklis] asmenų, kovojančių su korupcija, skaičiaus pokytis – nu tas skaičius nieko gero neduoda... Kas iš to, kad 2 ar 3 žmones [papildomai] priimsim. Tas nieko neduoda. Čia patys vadovai turi kas dieną kalbėt apie vertybes, kurias mes turim išpažint, pirštu rodyti, kam mes turim tarnaut, kad mes tarnaujam mokesčių mokėtojams, savo pavyzdžiu rodyt ir t.t. Tai yra pagrindinis dalykas. Parengtų ir įgyvendintų NKKP priemonių skaičius – čia sakyčiau ne pačių programų skaičių esmė, ne jų didume, o įgyvendintų konkrečių priemonių, o ne tai kad parašytų [skaičius]. Programose yra daug kas parašyta, bet jos yra realiai neįgyvendintos. O neįgyvendintos todėl, kad, pradedant nuo viršaus, gal kai kas nenori, kai kas neišmano. Vėl grįžtu, kad svarbiausia visuomenės nepakantumai, kuris pasireiškia pranešimais, čia konkretus rodiklis. Nėra pakankamai tikslus, bet mes nieko nesuradom geriau už KSI. Čia [numatytame sąraše] neregistruoja iškeltų bylų skaičius ir pritaikytų sankcijų – manau, kad tai yra trūkumas, kad šito rodiklio čia nėra. Visiškai nepaliesta baudžiamojo persekiojimo priemonė. Nors programos pavadinime yra žodis „kova“, šio rodiklio visai nėra.

Kaip vertinate antikorporcinio monitoringo situaciją Lietuvoje? Ar tokia sistema Lietuvoje, Jūsų nuomone, yra? Ir jei taip, kaip ją vertinate?

Manau, kad nusistovėjo tvarka kitose valstybėse, Lietuvoje tokia nėra. Kas 2 metai maždaug atliekami LT sociologiniai tyrimai. Kaip minėjau, jie pakankamai subjektyvūs, bet vis tiek tai yra visuomenės nuomonės indikatorius. Jie anksčiau buvo atliekami kas metai, dabar gal kas dveji. Manau, kad šia prasme monitoringo (stebėjimo) sistema, kaip tokia, yra. Antras dalykas, tą monitoringą atlieka ir tarptautinės organizacijos. Pvz., atliekamas *eurobarometras*, kur kas metai skelbiama. Bet jis irgi yra labai subjektyvus: apklausia kažkokia viešosios nuomonės tyrimų kompanija, jie nežino visų tų procesų, yra atitrūkusi, [rezultatus] priima kaip už gryną pinigą. Antras dalykas, ta visa metodika, parengimai tokių kompanijų, kaip ji vertinama, kaip tai įtakoja, ji tokia laikosi kaip ir konfidenciali. Tai nėra gerai. Užsienio valstybėse tai labai kritikuojama. Tame tarpe ir „Transparency International“ nepateikia aiškių kriterijų, metodikos, kaip viskas yra pamatuojama. Žmonės turi žinoti, kitaip prapuola pasitikėjimas.

Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?

Manau, kad aukščiausia mūsų valdžia neturi politinės valios: tiek priimant reikiamus teisės aktus (ypač tai susiję su politinių partijų, politinių kampanijų finansavimu). Net pats Prezidentas siūlė, kad reikia atsisakyti juridiniams asmenims leisti finansuoti politines partijas, kampanijas, tai Seimas atmetė. Mes [STT] 2002 m. siūlėm puikiausią politinių partijų finansavimo įstatymą ir likus mėnesiui iki rinkimų kai kurios nuostatos buvo įtrauktos, bet visa kita buvo atmesta. Tai rodo, kad didžioji blogybių dalis prasideda nuo politinių partijų, politinių kampanijų finansavimo. Toliau jau eina per valstybės tarnautojus, jų supratimą, nesąžiningumą, jų nepadorumą, moralinių vertybių neturėjimą ir t.t. Čia daugybė priežasčių. Bet pagrindinė – neturėjimas politinės valios priimti sprendimus ir po to, kad jie būtų įgyvendinti.

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui (apie 85 %), korupcijos prevencijai bei antikorupeciniam švietimui?

Aš manau, kad tos lėšos tikrai save pateisina (jų yra nepakankamai skiriama techninėms priemonėms įsigyti, t.y. žvalgybinei technikai ir čia reiktų skirti didesnę dėmesį). Antras dalykas, vertėtų plėsti prevencijos padalinius, t.y. korupcijos prevencijos valdybą, departamentą. Ten dabar kurie yra atėję žmonės – daugiausiai iš policijos struktūrų, labai toli nuo to viso mechanizmo. Tai, mano galva, reiktų stiprinti šitą dalį ir taip pat – antikorupecinį švietimą. Čia – labai mažos pajėgos. Jos nėra pajėgios to padaryti. Resursai ir pajėgos [STT] yra labai menkos (palyginimas su Honkongu). Šitoj srity reiktų didinti.

Kaip vertinate tai, jog atskirai NKKP lėšos nėra skiriamos (pvz., nėra numatyta aiškiai viename šaltinyje, kiek tiksliai bus skiriama konkrečių priemonių įgyvendinimui)?

Aš žiūriu teigiamai, kadangi tai suteikia savarankiškumą šiems trimis stulpams. O kada suplakama į vieną katilą [numatytos lėšos viename dokumente], valstybė sako „aha, galima pasirinkti, kas yra reikalinga“. Bet, žiūrint procentaliai, kiek lėšų yra naudojama prevencijai ir antikorupeciniam švietimui, tai yra labai maža dalis. Pagrindinė dalis, bijau suklyst, bet ar kokie 93 proc. lėšų eina baudžiamajai funkcijai. O dėl lėšų matomumo, manau, kad jos turi būti viešos.

Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniam finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)

	<p>Niekas pasaulyje neišrado tokių mechanizmų [kaip nustatyti konkrečią, pakankamą pinigų sumą kovai su korupcija]. Jei lyginsim, kiek iš nacionalinio biudžeto (kaip visą laiką mes lyginam), Honkongo ICIC, tai ten yra maždaug 3 kartus didesnis finansavimas nei Lietuvoje. Tai aš manau, kad, šiuo požiūriu, mes ženkliai atsiliekam. Šis dydis nėra objektyvus, nes kiekvienas finansavimas priklauso nuo valstybės tiek finansinio pajėgumo, tiek tų žmonių, kurie dirba, profesionalumo. Nors nemažai pasaulyje esu apvažiavęs, neradau, kad būtų kur toks standartas [lėšų dydžio]. Nėra jo ir negali būti. Kiekviena valstybė sprendžia šį klausimą atsižvelgdama į savo prioritetus kovoje su korupcija, į tuos tris stulpus, kur paskirstyt [lėšas] ir tuo pačiu tai, kiek ji išgali šiandien. Pvz., šiandien sakyti, kad padidinkim STT biudžetą, kada šalyje katastrofiška padėtis, niekam liežuvis neapsiverstų. O tokio normatyvo kaip tokio, nėra. Tos valstybės, kurios yra baisiai korumpuotos, pvz., Siera Leonė, Bangladešas ar PAR yra nesulyginamos ir kiekviena valstybė turi savaip spręsti šiuos klausimus.</p>
--	---

IV Interviu

Respondentas turi teisės mokslų daktaro laipsnį, yra publikacijų baudžiamosios teisės, organizuoto nusikalstamumo, korupcijos temomis autorius, šiuo metu taip pat dėsto universitete

<p>Apie problemą</p>	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Iš tikrųjų tai ta problema gana aktuali Lietuvoje, lyginant su kitomis problemomis. Dabar, aišku, yra ekonominės priežastys lenkia. Vakar pokalbio su atstovais iš STT metu paaiškėjo, kad korupcijos lygmuo kelių policijoje keičiasi: buvo daugiau papirkimų nei kyšio davimų. Dabar situacija vėl pasikeitė – daugiau kyšininkavimų, papirkimų sumažėjo. Tai rodo, kad korupcijos problema grįžta į pradinę padėtį ir yra aktuali.</p> <p>Kokios yra pagrindinės, Jūsų nuomone, korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemos Lietuvoje?</p> <p>Yra prevencijos įstatymas, bet pasigendu pačios strategijos. Daug punktų prirašyta tame įstatyme ir Vyriausybės programoje, bet nėra strategijos. Pati STT, kuri kuruoja kovą su korupcija, paprasčiausiai neaprepia fiziškai visų sričių, todėl šokinėja nuo vienos vietos į kitą, sunku kontroliuoti korupciją. Kita problema- pačių darbuotojų, dirbančių STT, nedidelė operatyvinio darbo patirtis. Kita problema – daugelis pareigūnų yra neparuošti psichologiškai, nes, pvz., kuomet jie atiduoda bylą ikiteisminiam tyrimui ir tą asmenį, įtariamą kyšininkavimu, išteisina arba mažą bausmę paskiria, jie nusivilia ir tas numuša iniciatyvą jiems (tai yra jų pačių žodžiai ir iš tiesų tai matosi). Taip pat gal jiems kvalifikacijos trūksta.</p>
<p>Visuomenės pasirengimas</p>	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija?</p> <p>Lyginant su tuo, ką turėjom anksčiau, tai be abejonės yra daug gerų iniciatyvų ir akcijų, kurios akivaizdžiai</p>

	<p>rodo, kad žmonės yra supratę, bent dalis visuomenės, kad žmonės stengiasi palaikyti tą idėją. Tačiau didžioji dalis, susijusi su sprendimų priėmimu, ypač savivaldybėse, sveikatos apsaugos srityje akivaizdu, kad mums toli, kol išgyvendinsim šią ydą.</p> <p>Kas daro įtaką tokiai situacijai?</p> <p>Daug yra tokių biurokratinių dalykų, kur kiekvienas žmogaus žingsnis yra sureguliuotas ir tas „vieno langelio“ principas daugeliu atvejų neveikia ir tam, kad žmogus įgyvendintų kažkokį tikslą, jis turi pereiti daugybę valdininkų kabinetų. Tas toks dirbtinis sureguliuavimas lemia, kad žmogus priverstas spręsti problemą greičiau duodant kyšį.</p>
<p>LT valstybinio sektorius politikos vertinimas</p>	<p>Kaip vertinate Lietuvos valdžios (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija? Kiek, Jūsų manymu, ji realiai veiksminga?</p> <p>Kiekviena nauja Vyriausybė, jos vadovas žada padaryti tvarką valstybėje, ypač kovojant su korupcija, tai vis tik daugiau tokie šūkių ir lozungai, kurie yra rinkiminės kampanijos dalis, bet... Šiaip valstybė turi požiūrį, kaip tai padaryti, tik klausimas, kaip sakiau, nėra strategijos. Turim teisės aktų gerų – ir BK, ir BPK, kurie žada mums daug gerų dalykų padaryti kovojant su korupcija, tačiau tokios strateginės krypties nesimato nei iš Vyriausybės pusės, nei iš atskirų ministerijų, kur palengvintų tą korupcijos kontrolę. Tiesa, vienas iš tokių teigiamų dalykų, tai galbūt tai, kad STT anksčiau buvo susikoncentravusi į korumpuotų asmenų baudžiamąjį persekiojimą (ką jie ir dabar daro), bet dabar dalį jie skiria prevencijai. O būtent – paskaitų skaitymas įvairiose institucijose ir įvairiausios akcijos, švietimo pagalba yra naudinga. Gal tai yra viena iš priežasčių, kaip žmonės žino, kur kreiptis, kam pranešt. Šiuo aspektu prevencija gan neblogai atrodo.</p> <p>Ar, Jūsų manymu, skiriasi Lietuvoje vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija? Kaip skiriasi?</p> <p>Manau, kad skiriasi ir skirtumas yra tas, kad jie deklaruoja, kad „mes kovojam“ ir Vyriausybės programoje bei korupcijos prevencijos įstatyme viskas aiškiai išdėstyta, kokių priemonių reikia imtis kovojant su korupcija, tačiau vykdymo grandis yra silpna ir to priežastys yra, kad trūksta iniciatyvos ne tik iš pačios Vyriausybės pusės, bet ir kontrolės kitų institucijų. Galbūt pavienės ministerijos ar atskiros institucijos daugiau mažiau vykdo tuos įsipareigojimus, bet daugelis tiesiog pro pirštus žiūri. Vėlgi viskas atsiremia strategines prioritines kryptis, kurių nesimato...</p> <p>Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. 1 lentelė)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus?</p> <p>Vienas iš tų tikslų, kur sakiau, geras, tai švietimas, siekis supažindinti Lietuvos gyventojus su pavojais.</p>

Kitose valstybėse nuo šio punkto ir pradedama. Dabar dėl korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų atskleidimo, be abejonės, įpareigoja ir įstatymai atitinkamus pareigūnus, tačiau garantuoti, kad pažeidėjas neišvengtų atsakomybės yra gan sudėtinga, sunku pasiekti (pažiūrėję į teisminę praktiką, pamatysim, kad vos keli asmenys nuteisti realia laisvės atėmimo bausme, o bausmės yra nemažos už šio tipo nusikalstamas veikas). Dar vienas teigiamas bruožas, kalbant apie tikslus, yra tai, kad [numatoma] šalinti teisinio reguliavimo spragas, nes yra daug tų perteklinių įstatymų, kur yra dirbtinės sukurtos kliūtys, kurios iššaukia korupcinio pobūdžio veiką. Tada žmogus, norėdamas pasiekti tikslą, administravimo srityje priverstas duoti kyšį. Uždaviniai. Dėl politinės veiklos skaidrumo užtikrinimo, čia klausimas amžinas ir tas politinių partijų finansavimo įstatymas pilnas spragų ir jis nėra praktiškai veikiantis. Įdiegimas antikorpucinių saugiklių yra geras dalykas. Dėl, aišku, valstybės tarnautojų atrankos principai yra įdiegti ir veikia, ko gero, gan veiksmingai. Kalbant apie subjektų, kurie vykdo korupcijos prevenciją, pajėgumą, tai policijos ir pasienio institucijos turi savo padalinius kurie vykdo tą funkciją [korupcijos prevenciją], o STT padalinys, kuris skirtas kovai su korupcija, jo tikrai nepakanka, turint omenyje dirbančių žmonių skaičių, jų kaitą, tai iš tiesų jie gali tik pavienius atvejus kontroliuoti, kur kalba eina apie korupciją. Bendradarbiavimas, veiklos koordinavimas ,tai be abejonės yra STT įstatymas, ten viskas lyg ir gerai. Pats vykdymų funkcijų užtikrinimas yra gan normalus, o dėl įdiegimo antikorpucinių programų švietimo sistemoje tai irgi jie dirba, yra korupcijos prevencijos valdyba, kur paskutiniu metu matosi rezultatai, jie daro įstatymų antikorpucines ekspertizes, vertina rizikos faktorius, kurie gali pasireikšti. Čia tikrai yra tos tarnybos privalumas ir puiku, kad jinai tokia yra. Dėl teisės aktų, nustatančių atsakomybę už korupcinio pobūdžio pažeidimus, tai, mano galva, daugeliu atvejų, kas susiję su tarptautinių teisės aktų ir konvencijos prieš korupciją nuostatom, tai viską turim, bent jau BK. Aišku, yra spragų kvalifikuojant tas veikas, nes kai kurių požymių vertinimas (vertinamasis kriterijus) toks, kad gali sukintėti į kurią nori pusę. Taigi yra problemų su kvalifikavimu, bet šiaip teisės aktus turim normalius ir galima juos taikyti, jie taikomi, tačiau kartais abejonių kelia paskutinė instancija, tai yra teismų priimti sprendimai dėl korupcinių veikų.

Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?

Dabar dėl to KSI, tai aš turiu savo poziciją. Jis nėra tikslus. Pati jo nustatymo sistema man nelabai aiški, bet nori ar nenori, jis yra ir Lietuva pagal jį yra ne kokioj pozicijoj ir tai rodo, kad stovim vienam lygmenyje [tame pačiame taške]. LKŽ yra labai naudingi ir parodo situaciją ne tik miestų atžvilgiu, bet ir labiausiai pažeidžiamų tų sferų valstybės. Dėl programų kovos su korupcija, tai kalbant apie NKKP atskirus punktus, kurie priskiriami atskiroms ministerijoms, viskas iš pirmo žvilgsnio atrodo gražiai, bet nėra pačio kontrolės mechanizmo. Dabar tai perėmė Teisingumo ministerija iš VRM, žiūrėsime, ar pasikeis kas nors užtikrinant tų atskirų funkcijų vykdymą atskirose institucijose. Kai kuravo VRM, tai daugiau buvo popierinė programa,

tiesiog susirinkdavo tarpžinybinė kovos su korupcija tarnyba ir aptardavo problemas, bet kažkokių realių poslinkių nebuvo daroma. Tai būtų įdomu pažiūrėt, kaip dabar su TM pozicija, kuriai, ko gero, netgi arčiau būtų kuruoti šią NKKP, kadangi tai susiję ir su teisėkūra. Dėl asmenų, parnešusių apie teisės pažeidimus, tai, kiek žinau, tai per metus susidaro virš 600 pranešimų, skaičiuojant su anoniminiais elektroniniu paštu ateinančiais pranešimais – apie 1000 per metus, bet realiai apie korupcinio pobūdžio veikas iš jų yra apie trečdalis iš to 1000. Dabar tie nepakantumą korupcijai rodantys tyrimų rezultatai, tai man teko tokių tyrimų keletą matyti, visuomet anketoms (apklausoms) esant anonimiškoms žmonės prisipažįsta davę kyšius, o kalbant apie nepakantumą, sako, kad norėtų, jog korupcijos nebūtų ir yra priešiška prieš ją nusiteikę ir neduotų kyšio, jei valstybės pareigūnai sprendimus priimtų laiku, užtikrintų jo vykdymą. Tai vat toks irgi sudėtingas gana klausimas. Tas penktas punktas, susijęs su asmenų, valstybės ir savivaldybės įstaigose, vykdančių kovos su korupcija funkcijas, skaičiaus pokytis, tai iš viso yra tamsus miškas, nes, tarkim, aš asmeniškai nežinau žmonių, kurie būtų atsakingi kokioj savivaldybėj už sferos kuravimą, kur kalba būtų apie korupciją. Aš galvoju, kad tokių žmonių netgi nėra daugelyje tų institucijų.

Kaip vertinate antikorupcinio monitoringo situaciją Lietuvoje?

Aš galvoju, kad jis yra, stebėseną vykdoma, ją vykdo STT, kuri įvertina, kokios sferos yra labiau pažeidžiamos, bet tas monitoringas ir apsiriboja tuo, kad jie tikrai identifikuoja tas sritis ir tas pajėgas, kurias jie gali, meta į tą sritį ir bando parodyti, kad jie kažką daro. Tarkim sulaikymai dėl kyšininkavimo atvejų, susiję su savivaldybių administracijos veiksmais. Tarkim, jie pradeda kuruoti tą sritį, iškelia ikiteisminius tyrimus, baudžiamosios bylos pasiekia teismus ir sustoja, kadangi ta stebėsenos schema jau rodo, kad reikia mestis ir į kitą sritį. Stebėseną vykdoma, bet tokiais šuoliais. Vienoj srity kažką padaro, kitoj ir rodo, kad jie kontroliuoja tą situaciją, nors iš tiesų taip nėra.

Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?

Taip, iš tiesų negerėja dėl to, kad tos sąlygos, kurios egzistuoja dabar Lietuvoj, sukuria palankią terpę korupcijai. Tos priežastys nešalinamos. Patys žmonės suinteresuoti nieko nedaryt. Tas toks neveiklumas byloja apie tai, kad žmonės nenori naujovių, iniciatyvų ir vienas būdas, kuris palengvintų situacijos sprendimą, yra kyšio davimas, yra toks mentalitetas visuomenės, jis dominuoja. Be abejo ir pačios institucijos, politikai rodo, kaip negalima elgtis, bet patys taip elgiasi. Sudėtingas klausimas. Manau apskritai su korupcija kovoti negalima, reikia bandyti ją kontroliuoti. STT bando tai daryt. Vienoj ar kitoj srity jai tai pavyksta, bet, be abejo, to nepakanka.

Kaip vertinate pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą?

Didelė tų lėšų dalis nueina į tą kontržvalgybos sferą, kur yra apie 100 operatyvinių darbuotojų, kurie vykdo tą monitoringą (tokį slaptą, taip sakykim, nes yra ir tas viešas, kurį daro prevencijos valdyba), tai manau, tie pinigai (ta suma) šiai dienai atitinka tam, ką jie daro, nes tai yra brangus procesas (pvz., telefoninių pokalbių klausymas, slaptas sekimas, agentūrinis darbas ir t.t. daug kainuoja). Dėl lėšų neracionalaus panaudojimo, galvoju, kad taip nėra, nes matosi, kad yra didžiulė žmonių kaita, kuri rodo, kad žmonės didžia dalimi nėra patenkinti atlyginimu ir keičia tarnybą vien dėl to. Galvoju, kad pinigai racionaliai naudojami.

Kaip vertinate jų paskirstymą: baudžiamajam persekiojimui, korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui?

Geras klausimas, nes, kaip sakiau, didžioji dalis pinigų nueina kaip tik operatyviniam darbui, dar mažiau gauna ikiteisminis tyrimas ir mažiausia dalis lieka prevencijai, būtent švietimui. Šioje srityje yra problematika, per mažai yra daroma ir lėšų gali būti skiriama daugiau. Tai yra silpnoji grandis galbūt.

Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniam finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)

Jei žiūrėtume, kaip biudžete paskaičiuojamos tikslios sumos, įvertinant NKKP numatytą paskirstymą funkcijų atskiroms institucijoms, manyčiau, kad galima būtų paskaičiuoti, kiek tiksliai reikėtų pinigų. Tačiau, tai, žinoma, priklausytų nuo korupcinių nusikaltimų: jei viena sfera suaktyvėja, tai sumažėja kitoje vietoje. Kita vertus, sunku nuspėti, kokioje sferoje vėl ta korupcija dominuos. Pvz., privataus sektoriaus nėra nė vienos bylos, kur kalba eitų apie korupciją, o būtent jame korupcijos lygmuo didžiulis. Bet šiaip preliminariai tą padaryti, manau, galima ir Latvijos KNAB'as yra paskaičiavę (įvertino atskiras programos dalis, išskyrus, nepamenu, ar įtrauktas paskaičiavimas korupcinių nusikalstamų veikų tyrimas, jo kaštai, kadangi čia būtų sudėtinga)

Kaip vertinat tai, kad nėra numatyta viename dokumente skiriamų NKKP lėšų sumos?

Čia sudėtinga paskaičiuoti, išskirti, kiek konkrečiai sričiai reikia. Be abejo, tai galima padaryti. Yra programų, kuriose tiksliai paskaičiuojama, kiek tai kainuotų. Bet korupcija yra toks dalykas, kuris pasižymi ir dideliu latentiškuumu, tai paskaičiuoti, kiek tiksliai tų pinigų reikia vienoje ar kitoje srityje, be galo sudėtinga. Tai galima padaryti, bet skaičiai nebūtų tikslūs.

V Interviu

Respondentas yra „Transparency International“ Lietuvos skyriaus atstovas, užimantis vadovaujančias pareigas

Apie problemą	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Aš, kaip TILS atstovas, būčiau linkęs kalbėti apie ypatingą šios problemos rimtumą, nes manau, kad didesnis korupcijos pasireiškimas mūsų visuomenėje sąlygoja daug kitų problemų. Ir iš tiesų mes kalbame apie neefektyviai veikiančią visą mechanizmą. Beje, tą patį pažymi ir LKŽ respondentai, kurie, kalbant apie korupcijos priežastis, sako, kad prastas demokratinis valdymas yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl šiuo metu mes matom tokią korupcijos situaciją Lietuvoj.</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Manau, kad labai daug kas neturi noro kažką daryt. Be abejo, tai yra ne tik priežastis, bet ir pasekmė [nenoras]. Bet dažnai kalbame, kad žmonės deklaruoja politinės valios trūkumą. Kas tai yra? – Nori arba nenori. Lietuvoje – nenori. Ar tai galima kažkaip pakeisti? Tikiu, kad taip. Daug kalbama apie tai, kad kova su korupcija yra kova su vėjo malūnais. Manau, kad korupcijos pažabojimas visų pirma yra socialinis reiškinys. O tai, be abejo, užtrunka daugiau nei metai ar du. Ir net jau dabar būčiau linkęs matyti tam tikrų teigiamų pokyčių: žmonės daugiau kalba apie tai, jie sutinka, kad tai nėra tabu. Kita problema – efektyvaus įstatymų vykdymo problema. Mums kartais sako „jūs turit viską gerai surašyta ant popieriaus, programos, STT yra ar bent turėtų būti viena iš pavyzdinių institucijų, kurių yra labai mažai visoje Rytų ir Centrinėje Europoje“. Antikorupcinės veiklos pradininkas Lietuvoje (Belvilis?) paklausė, kaip mums sekasi. Atsakiau, kad KSI nei kitų tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių, žmonės linkę kyšininkauti ir mano, kad tai padeda išspręsti problemas. Dar reiktų žiūrėt į STT veiklą: kiek jie skiria baudžiamajam persekiojimui, kiek švietimui, kiek prevencijai [suprask, čia yra problemų]. Austrijos antikorupcinės organizacijos vadovas [STT atitikmuo] sakė, jog jų organizacijos 50 proc. biudžeto lėšų tenka antikorupciniam švietimui. Pas mus STT, mano žiniomis, tam skiriama apie 15 proc. Taigi kalbame apie labai skirtingus pinigus. Kita vertus, galbūt žmonės mano, kad esami ir galimi korupcionieriai lieka nenubausti ir vėlgi grįžtam prie to paties įstatymų vykdymo, nebaudžiamumo: žmonės supranta taip, kad jei lyderiai, kurie turėtų rodyt pavyzdį, ramiai išėina iš vienos ar kitos situacijos, ar čia jau yra tokia didelė nuodėmė ir ar mes patys negalim to daryt? Čia yra auksinė aksioma: kai esi „didelis“, turi elgtis pavyzdinai, nes esi matomas, tautos veidas.</p>
Visuomenės pasirengimas	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija? Kokios tokios situacijos priežastys?</p> <p>Žiūrint į LKŽ, žmonės atrodo yra labiau linkę įsitraukti į antikorupcinę veiklą. Pvz., mus [TILS] nustebino</p>

	<p>ir tai, kad požiūris į pranešėjus apie korupciją yra teigiamas. Į juos žiūrima kaip į žmones, kurie yra pilietiškai atsakingi ir aktyvūs. Priežasčių, kodėl taip yra, galima spėliot. Manau, jų yra daug. Viena vertus, turim nedaug laiko, kad išlaikyt tą pirmos klasės ES egzaminą, kur po 5 m. [įstojimo] turim baigti kalbėti apie „implementation gap“, t.y. apie tai, kad įstatymai yra, bet jų vykdymas nėra toks, kokį norėtumėm matyt. Turim tiesiog imt ir daryt, nes kitaip...Aišku, kad valios nėra. Tikiu, kad su dabartine Vyriausybe matysime pokyčius, nes dabartinė konservatorių-krikščionių demokratų programos antikorpacinė dalis [kovai su korupcija skirta] tikrai atspindi TILS nuostatas, pasiūlymus. Tai reiškia, kad dabar Vyriausybei belieka juos įgyvendinti. Nes anksčiau kalbėjom apie tai, kad tų nuostatų net nebuvo.</p>
<p>LT valstybinio sektorius politikos vertinimas</p>	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija, t.y., kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga?</p> <p>Man regis [kova su korupcija] buvo dažniau ant popieriaus nei realiam gyvenime. Teko kalbėtis su paskutinės kovos su korupcija programos rengėjais. Supratau, kad ankstesnė NKKP buvo įgyvendinta 85 proc. Paklausiau, ką tai reiškia ir ar tai žymi, kad tie visi reikalavimai ir nuostatos buvo įgyvendinti [pabrėžtinai išarta], o ne šiaip priimti, pasirašyti ir padėti kažkur į stalčių. Iš jų supratau, kad pataikiau į problemos esmę, nes panašu, kad ir jiems patiems tai atrodo daugiau kaip kažkoks šabloninių reikalavimų įgyvendinimas. Galų gale, jei paskutinė [ligšiolinė] NKKP būtų efektyviai įgyvendinta, ar mes šiandien kalbėtume apie tuos pačius iššūkius, tas pačias problemas po 5 m.? Aš nenorėčiau tuo tikėt.</p> <p>Ar, Jūsų manymu, skiriasi Lietuvoje vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija? Kaip skiriasi?</p> <p>Susidaro įspūdis, kad taip, taip ir buvo [veiksmai buvo labiau deklaracija, o ne realybė]. Prisiminkime, 2007 m. visų parlamentinių frakcijų atstovai buvo pasirašę antikorpacinę deklaraciją, kurioje pasižadėjo kovoti su ja. Tuo metu nebuvo aišku, ką tai iš tikrųjų reiškia. Per tą laiką [iki dabar] esminių pokyčių neįvyko. Ir šiuo atveju mes kalbame apie du skirtingus dalykus. Viena vertus, turim eilę įstatymų, kuriuos reikia tobulinti. Bet esmė yra štai kur. Mano supratimu Lietuva vis dar nepasinaudojo galimybe tapti lydere antikorpacinėje srityje. Pvz., šiuo metu kalbame, norime, kad Lietuva priimtų pareiškėjų apsaugos įstatymą. Mes [Lietuva] jau ratifikavome JTO konvenciją prieš korupciją, kurios kaip tik 32-33 straipsniai kalba, kad būtų gerai, kad šalis, ratifikavusi šią konvenciją, apsaugotų pareiškėjus. Šalių, kurios turi pareiškėjų apsaugos įstatymus, yra labai mažai. Tačiau jos laikomos lyderėmis. Tarp jų šiuo metu jau yra Rumunija, Gana. Pagal KSI, Rumunijos situacija yra prastesnė nei Lietuvos. Ir ji laikoma lydere antikorpacinėje veikloje. Manau nėra jokios priežasties, kodėl ir Lietuva negalėtų tapti tokia lydere. Kartai yra labai gerai išskirti į tą traukinį, kuris rodo kelią kitiems. Nes tai rodo ne tik tavo norą keisti padėtį, bet tu rodai ir gerą pavyzdį.</p> <p>Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir</p>

uždavinius, žr. 1 lentelė)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus?

Man neaišku, kodėl iki šiol NKKP neatsirado tam tikras prioritetiškumas. Dabar susidaro įspūdis, kad mes išsipareigojame viską įgyvendinti. Būtų puiku, kad tos ankstesniosios NKKP įgyvendinimas bylotų, kad štai, mes viską padarėm dešimtukai. Manu, kad taip nėra. Tokiu atveju turim pasvarstyt apie savo pajėgumus ir pakalbėt, pvz., apie tam tikrą darbo dalį kaip prioritetiškiausią. Kita vertus, taip pat didelė problema yra tai, kad NKKP nekalba apie korupciją privačiam sektoriui. Tie patys estai, kurie nėra patys pažangiausi korupcijos pažabojimo klausimu, tiek atskiros organizacijos kovai su korupcija klausimu – jie neturi tokios [STT] kaip mes ar latviai, jie yra įtraukę privatų sektorių į tą diskusiją. Sutinku, kad neįmanoma kovoti su korupcija, jei nepripažįsti, kad tą daryti reikia tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuje. Dabar mes nekalbame tiesiog apie valdžią, kuri anksčiau buvo vienoje rankose (viešosios srities), dabar kalbame apie valdymą, kuriame dalyvauja ir viešasis, ir privatus sektorius [pateikė pavyzdį apie valstybės perleidžiamą tam tikrą iki tol buvusių valstybės veiklos sferoje paslaugų teikimą į privataus sektoriaus rankas ir problemas, kylančias dėl teisinio nereguliavimo privataus sektoriaus atskaitomybės visuomenei, viešumo]. Trečioji pastaba būtų ta, kad neaišku, kiek naujoji NKKP bus veiksminga. Situacija per metus laiko nuo tada, kai ši NKKP buvo diskutuojama labai pasikeitė ir mano manymu kai ką šioje NKKP reikėtų tobulinti, atsižvelgiant į susiklosčiusią situaciją. Kalbėjau su STT, kuri yra linkusi tiesiog turėti [pabrėžtinai] programą. Problema Lietuvoje būna dažnai ta, kad žmonės visą laiką kažkur skuba. Aš tikiu, kad skubėt reikia lėtai. Be abejo, reikia laikytis žodžio, terminų, bet mes juk kalbame ne šiaip apie kažkokių „paukščiukų“ uždėjimą, o apie efektyvų valstybės valdymą. Problema ta, kad žmonės Lietuvoje dažnai daro vieną žingsnį, bet nesugeba paaiškinti, kurio tikslo link arba kaip tą žingsnį įtakos – teigiamai ar neigiamai – tam tikrą sferą, pvz., visą teisėkūros kontekstą, ar užteks pajėgumų viskam įgyvendinti, kas užsibrėžta [politinių partijų finansavimo įstatymo pvz.]. Aukštinė taisyklė yra tai, kad krizės metu ypač didelį dėmesį reikia skirti efektyviai stebėsenai. Nes kaip tik šiuo metu (nors man nepatinka šitas terminas) žmonės gali būti linkę dar labiau sukčiauti ir ieškoti tiesiausio kelio. Jie paprasčiausiai norės sutaupyti valstybės sąskaita. Kalbėti, kad visi žmonės yra susivokę ir nori sumokėti visus mokesčius, būtų naivu. Žiūrint į LKŽ matome, kad dalis žmonių nedavė kyšio, nes nebuvo atsidūrę tokioje situacijoje, o kiti norėjo pagreitinti kažkokią procedūrą (jei gerai pamenu, kalbame apie trečdalį respondentų). Tai šiuo atveju žinia aiški. Būna imti ir daryti. Kartais atrodo, kad būnam pasimetę procese, vietoj to, kad siekti rezultatų ir atsispirti nuo jų.

Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?

Esminė pastaba yra ta, kad mums vis dar kelia nuostabą tai, kad antikorupcinės institucijos Lietuvoje labai

noriai prisiriša prie korupcijos suvokimo indekso. Tai, be abejo, yra savotiškas komplimentas „Transparency International“. LKŽ aiškiai išmatuoja žmonių patirtį. Korupcijos suvokimo indeksas matuoja suvokimą. Tai padeda suprasti, kurioje padėtyje mes esame pasaulio lygmeniu, bet jeigu mes norime dirbti su Lietuvos skaidrumu ir antikorupcinėm iniciatyvoms ir t.t. Lietuvos mastu, mums reikia atsižvelgti į žmonių tikrą patirtį, suprasti, kokios yra tos jų tikrosios problemos. Kita vertus, (tai bendra pastaba mūsų šalies teisėkūrai) iki šiol mes nesame iki galo įvaldę teisinių aktų poveikio vertinimo. Galbūt tai irgi būtų visai neblogas mechanizmas, nuo kurio būtų galima atsispirti ir vertinti bet kokį dokumentą.

Kaip vertinate antikorupcinio monitoringo situaciją Lietuvoje? Ar tokia sistema Lietuvoje, Jūsų nuomone, yra? Ir jei taip, kaip ją vertinate?

Aš būčiau linkęs kalbėti apie antikorupcinę stebėseną ir monitoringą plačiau [nei prevencijos programų vykdymo stebėseną ir prognozes]. Mano supratimu, tai yra tiek valstybinio, tiek verslo, tiek valstybinių organizacijų sugebėjimas užtikrinti tam tikrą skaidrų įstatymų vykdymą. Kita vertus, kalbant apie privatų sektorių arba net apie valstybinį sektorių, tam tikrų prielaidų socialiai atsakingiems veiksams sukūrimą. Šiuo atveju mes su jumis galime kalbėti ne tik apie tai. O kaip valstybė, vyriausybė, STT tai vertina ir supranta, kaip buvo įvykdyta kovos su korupcija programa? Manau, kad reikia žiūrėti šiek tiek kompleksiščiau. Pavyzdžiui, kaip veikia STT ar FNTP, VMI pagalbos linijos, kiek žmonių skambina. Labai gražu, kai žmonės skambina ir praneša apie korupcinio pobūdžio teisės pažeidimus. Bet mano klausimas yra, ar yra užtikrinta jų apsauga? Ar tai nėra tas pats, kaip prašyti žmogaus nušokti nuo tilto ir sakyti „mes gal tave pagausim ir gal tau nieko neatsitiks“. Be abejo, yra įstatymai, kurie apsaugo kaip liudytoją ar žurnalisto..[situacija], bet yra kitų situacijų, kai tu esi trečiasis asmuo ir nepatenki nei į vieną iš tų kategorijų. Tokie žmonės nėra apsaugoti. Jeigu mes kalbame apie tą tikrąjį monitoringą, aš būčiau linkęs kalbėti apie veiksmus, kuriuos kiekviena iš šių trijų institucijų grupių daro tam, kad būtų užtikrintas geresnis įstatymų vykdymas. Be abejo, geresnius įstatymus ir žmonių supratimą, kaip tai turėtų būti daroma. Šiuo metu mes kaip tik ir turime situaciją, kai Lietuvoje yra tas vadinamasis „implementation gap“. Labai dažnai matai, kad lygtai įstatymas yra, bet neužtenka pajėgumų, nes viskas turėtų būti daroma kitaip. Apie tai jau kalbėjome.

[Apie instrumentus, kurie gali būti panaudoti vykdyti tam tikrą stebėseną] Tyrimai yra labai gražu, ir taip, jie yra būtini. Bet aš kalbėčiau apie de facto analizę, kur tu supranti, kad [programa, įstatymas] tikrai veikia. Piliečių įsitraukimas, tarkim. Tai nebūtinai turi būti vien sociologiniai tyrimai, bet aš matau, kad STT, su kuriais apie tai kalbėjome anksčiau, įdėjo daug sociologinių tyrimų. Tai yra gerai, bet vien jų nepakanka.

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip

vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui, korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui?

Manau, kad ne, nėra skiriama pakankamai dėmesio jaunų piliečių švietimui. Taip, reikėtų skirti daugiau. Ar tai turėtų daryti valstybė? Kodėl gi ne. Ar tai galėtų daryt ir NVO? Taip, žinoma. Problema ta, kad valstybė neturi efektyvaus NVO, pilietinės visuomenės įtraukimo į savo gyvenimo procesus mechanizmo. Nėra kompleksinio požiūrio sprendžiant klausimą, kaip padaryti, kad vidurinioji klasė taptų aktyvesnė, kaip įtraukti žmones, kaip įtikinti, kad bet kokia kova – ne prieš, o norėčiau sakyti už – prasideda nuo kiekvieno iš mūsų? Manau, kad valstybė privalo išaiškinti kiekvienam piliečiui, kad gyvendami demokratinėje visuomenėje mes privalom pirmiausia suvokti tai, kad niekas nepasikeis, jei mes kaltinsim kitus. Pradedam nuo davęs, pradedam daryt patys. Ar tai yra tokia graži pilietinė akcija kaip „Darom 2009“, ar supratimas, kad „aš nešiukšlinsiu savo kieme“, ar supratimas, kad „aš neduosiu kyšio policininkui, nes tai yra neteisinga ir geriau sumokėti baudą“. Aš nenoriu moralizuoti ir sakyti, kaip turėtų elgtis asmuo atsidūręs konkrečioje situacijoje (pvz., ligos ar šeimos išlaikymo ekstremalioje situacijoje), bet noriu, kad žmonės susimąstytų apie pasekmes ir valstybė yra lyderė, valdžia, lyderių grupė, kuri privalo parodyt gerą pavyzdį ir suteikti žmonėms galimybę suprasti.

Kaip vertinate tai, jog atskirai NKKP lėšos nėra skiriamos (pvz., nėra numatyta aiškiai viename šaltinyje, kiek tiksliai bus skiriama konkrečių priemonių įgyvendinimui...)?

Manau, kalbant apie kažkokį veiksma, apie tai, ką norime padaryti, turime mąstyti strategiškai ir, be abejo, turime suprasti, kokio poveikio mes norime. Jeigu valdžia, šiuo atveju valdžios institucijos, atsakingos už NKKP vykdymą, mano, kad tai yra efektyviausias būdas, aš būčiau linkęs kelt klausimą, ar taip iš tiesų yra. Tai nėra pastaba tik antikorupcinių institucijų, iniciatyvų atžvilgiu. Mano supratimu, valstybinės organizacijos, įvairūs socialiniai, ekonominiai partneriai per mažai tarpusavyje šnekasi. Ir labai dažnai susidaro išpūdis, kad valstybės lygmeny skirtingos ministerijos, skirtingos ministerijom pavaldžios įstaigos labai mažai bendrauja. Ir labai dažnai daro viską tiesiog paraleliai, bet nebūtinai kartu. Man tiesiog norėtųsi tikėtis, kad šiuo atveju taip nėra.

Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniam finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)

Manau, kad jūs iškėlėte labai gerą ir įdomų klausimą, bet šiuo atveju man būtų labai įdomu išgirsti, jeigu kažkas iš tikrųjų žinotų, kiek tai turėtų būt. Manau, ko šiuo metu kaip tik nėra, ko nesu girdėjęs, tai dialogo apie tai, kiek iš tikrųjų reikėtų skirti tokiam darbui. Kita vertus, tas „kiek“ nėra vienintelis klausimas.

Turim kalbėti apie tai „o kam ir kodėl?“. Be abejo, mums atsakys, kad turime kovos su korupcija programą. [☺]

Tai labai teisingas klausimas. Ar kas nors yra paskaičiavęs, kiek reikia tam pinigų.. ir kokio poveikio mes tikėtumėmės dabartinėmis lėšomis ir apie kokį poveikį iš tiesų turėtume kalbėt. Ar yra priežasčių, kodėl aštuoneta metų LKŽ duomenys nesikeičia... Iš tikrųjų situacija nesikeičia. Kodėl Lietuvoje korupcijos suvokimo indeksas irgi lieka beveik toks pat.. Ar mes kalbame apie tai, kad mes vis dėlto kažką darom prasčiau negu turėtume, ar mūsų kažkas tiesiog nesupranta... Neturiu atsakymo. Jeigu jūs išgirsite tą skaičių, šaunu. Mano atsakymas iš tikrųjų būtų toks, kad pradėdant apie tai kalbėtis, reikia objektyviai suvokti, ko mums reikia. Suprantu, kad dabartinė Vyriausybė galbūt dar nori kažką padaryt. Kaip jau minėjau jums vakar, dar per anksti kažką vertinti. Atsirado tokia darbo grupė, kurioje kaip tik ir nagrinėjami tam tikri antikorporcinio pobūdžio klausimai. Į tą grupę įeina VSD, ir STT, ir Vyriausybės atstovai, Seimo antikorporcinės komisijos žmonės, ir mes [TILS].. Kokie bus tos darbo grupės darbo rezultatai kol kas negaliu prognozuoti. Galiu pasakyti tik tiek, kad patys nuėjom ten su noru kažką padaryt, su tam tikrom idėjom ir esam pasiruošę skirti tam laiko. Bet apie tai galėtume pakalbėti gal rudenį, kai bus aiškiau matyti, ar ta darbo grupė pasiteisino, nes dažnai darbo grupės yra kuriamos (arba žmonės bijo, kad darbo grupės yra kuriamos) vien dėl akių. Taip, darbo grupė yra, labai gerai, sprendžiam šitą klausimą, o rezultato niekas ir nenori. Tikiu, kad šiuo atveju taip nėra. Nesinorėtų tikėt.

Manau, kad šiaip, kai žmonės kalba apie korupciją ir skaidrumą, jie galvoja, kad tai yra tikslas savaime. Taip nėra. Tai yra tiesiog priemonė geresnio valdymo link. Iš tikrųjų labai dažnai neskaidrumas nereiškia korumpuotumo. Žmogus paprasčiausiai gali nežinoti, nesuprasti, kaip reikia atsiskaityti, ką reikia daryti, kaip reikia parodyti savo veikimą. Kartais jam reikia tiesiog padėti. Kita vertus, tikras neskaidrumo lygis gali sąlygoti, sukurti tam tikrą palankią terpę korupcijai ir šiuo atveju mes norime žinoti, kur leidžiami mūsų pinigai, mes norime žinoti, kad jie leidžiami kuo efektyviau ir manome, kad turime visą teisę paklausti žmonių, kurie yra paskirti valdyti mūsų pinigus. Man tokie atsakymai „mes negalime jums pasakyti“ kelia šypsena. Mano įsitikinimu, yra trijų rūšių paslaptys: komercinės, valstybinės ir privačios. Labai dažnai valstybės tarnautojai nesugeba atsakyti, kokia čia yra paslaptis ir tada prasideda tie žaidimai: 15 – 20 dienų, nes pagal įstatymą tiek laiko galima skirti atsakymui į klausimą. Taigi manau kad iš esmės turime kalbėti apie tai, kad skaidrumas, atskaitomybė yra priemonės. Tai tiek.

VI Interviu

Respondentas yra „Transparency International“ Lietuvos skyriaus valdybos narys

<p>Apie problemą</p>	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Labai aktuali. Viena aktualesnių, taip būtų galima sakyti. Nes daugelis kitų socialinių problemų kyla, kad yra didelė korupcija.</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Pirma, politinės valios stoka, antra – įgyvendinimo pasyvumas, trečia – visuomenės suvokimo trūkumas.</p>
<p>Visuomenės pasirengimas</p>	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija? Kokios tokios situacijos priežastys?</p> <p>Nuosekliai ir metodiškai [prevencijai/kovai] – taip [pasiruošę]. Su labai aiškiu švietimu. Jei matytų, kad valdžioje kažkas keičiasi, tai ir patys gal ne taip elgtųsi. Bet kai mato, kad kaimynui sekasi dėl to, kad jisai davė kyšį, o jam nesiseka dėl to, kad jis jo nedavė, gali daryti ką nori, bet jie [visuomenė] nepalauks tavo [valdžios] programos.</p>
<p>LT valstybinio sektoriaus politikos vertinimas</p>	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija, t.y., kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga (kokį balą parašytumėte skalėje nuo 1 iki 10, kur 1 reiškia „kova su korupcija vykdoma labai blogai“, 10 – „puikiai“, pakomentuokite parašytą balą)?</p> <p>Jinai neveiksminga, nes nėra politinės valios ir nuoseklumo. Balas – 6-5.</p> <p>Ar, Jūsų manymu, skiriasi Lietuvoje vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija? Kaip skiriasi?</p> <p>Taip, ir smarkiai skiriasi. Deklaruojama viskas idealiai, bet nevykdoma tai, kas deklaruojama.</p> <p>Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. 1 lentelė)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus?</p> <p>Nematau nieko kažko ypatingai naujo, ko nebuvo anksčiau. Gal nebent sistematiškiau išdėstyta, bet tai reikia įgyvendinti... Ta prasme, kad pasakyta, tai pasakyta, bet reikia įgyvendinti. Nors kažką įgyvendintų nuo pradžios iki galo, tai jau būtų plusas. Bet, kita vertus, reikia ir kompleksiskumo, reikia kad žmonės matytų labai konkrečius pavyzdžius, kad gandas nesklistų. Nematau programų prasmės, kurios neįgyvendintos. Jos kuriamos jau dvidešimt metų, bet nėra įgyvendinamos, tad kas iš to?</p> <p>Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?</p>

Korupcija yra toks dalykas, kuris yra pasislėpęs ir tu jo neįrodysi, neapčiuopsi. Gali skaičiuoti, kad mažiau kyšių davė arba kyšių sumos sumažėjo ar pan., bet tai neparodo nieko, nes didžiausias vėžys yra ta paslėpta korupcija – žiniasklaidos, politinė korupcija, verslas kaip dirba su žiniasklaida, su politinėm partijom. Kaip tu įrodysi? Tai paviršutiniai rodikliai. Kas, kad tyrimai rodys didesnę nepakantumą korupcijai, na ir kas? Aš labai nepakanti korupcijai, ir kas?

Kaip vertinate antikorupcinio monitoringo situaciją Lietuvoje? Ar tokia sistema Lietuvoje, Jūsų nuomone, yra? Ir jei taip, kaip ją vertinate?

Gerai, kad aš žinau, kad tuo užsiima STT, bet, nesimato to monitoringo iš tikrųjų.

Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?

Niekas nesikeičia dėl to, kad niekas nedaroma. Jei sistemingai būtų daroma, galbūt keistųsi. Gal kai kuriose srityse stengiamasi, bet tai tėra tokie taškiukai, kurie realios situacijos nekeičia. Aišku, ką daro „Transparency“ tai labai gerai, jie diagnozuoja, parodo, kur didžiausios problemos, bet nevyriausybinė organizacija išguiti korupcijos negali iš Lietuvos. Ji gali kelti sąmoningumo lygį, gali kelti problemas [klausimus], bet tai ne trijų žmonių jėgoms pakeisti esamą padėtį. Tai yra sisteminė problema ir ją reikia spręsti sistemiškai.

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui (apie 85 %), korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui?

Kadangi korupcija yra visuomenės gyvenimo būdo problema ir vargu bau ar teisėsaugininkai gali ją išspręsti baudžiamosiom priemonėm – baudžiamuoju persekiojimu ir panašiai. Tam reikia panaikinti korupcijos prielaidas. Gerai, kad STT kažką daro, VSD kažką daro, bet prielaidos yra teisės aktuose, taisyklėse, žmogaus gyvenimo būde, įpročiuose, tai – sisteminė problema. Ir kad ir kokia institucija būtų – antiinstitucinė, viršinstitucinė... - jina viena negali padaryti to, ką reikia sistemiškai daryti. Turi būti politinė valia, tam tikri agentai visuomenėje, pvz., žiniasklaida, nes pirmiausia žiniasklaidos korupcija skatina visas kitas korupcijas. Ir jei STT nekreipia dėmesio į žiniasklaidą, tai su kuo tada jie kovoja? Ar čia du ar dešimt milijonų skirsi, pinigai bus išleisti neefektyviai ir viskas be sisteminio požiūrio, kas pasireikštų pirmiausia politine valia: kad nebūtų tokių projektų kaip LEO LT, kad nebūtų ydingo partijų finansavimo, politinių kampanijų finansavimo, turi būti draudžiamas žiniasklaidos finansavimas iš valdiškų institucijų, reikia įgyvendinti efektyviai reklamos monitoringo priežiūros programą. Biurokratai įgyvendina tai, kas jiems duodama, bet nėra suformuluota aiškių programų tai jie daro kaip išmano ir kuo lengviau.

	<p>Kaip vertinate tai, jog atskirai NKKP lėšos nėra skiriamos (pvz., nėra numatyta aiškiai viename šaltinyje, kiek tiksliai bus skiriama konkrečių priemonių įgyvendinimui...)?</p> <p>Tai vėl rodo, kad sisteminio požiūrio nėra, nėra sistemingai kovojama su korupcija. Korupcija suvokiama kaip kažkokia viena iš socialinių problemų, bet nesuvokiama kaip tų [kitų] problemų priežastis. Daugybę problemų būtų galima išspręsti, jei būtų efektyviai kovojama su korupcija.</p> <p>Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniai finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)</p> <p>Manau, kad ne, nes ne viską lemia pinigai. Jų yra labai daug išleidžiama vėjais. Viską lemia valia, požiūris ir noras tikrai kažką keisti.</p>
--	---

VII Interviu

Respondentas yra buvęs „Transparency International“ Lietuvos skyriaus darbuotojas, užėmęs vadovaujančias pareigas

<p>Apie problemą</p>	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Sociologiniai tyrimai pabrėžia, kad korupcija žmonėms, žmonių sąmonėj yra labai svarbi: įvairios apklausos rodo, kad tai yra kartais pirma, kartais antra, kartais trečia problema pagal svarbumą. Bet mano supratimu iš tikrųjų korupcija yra, kaip populiariai žmonės supranta, neteisybė, kai kažkas piktnaudžiauja galia siekdamas asmeninės naudos. Tai yra nelygybės išraiška. Tai yra nuo Prancūzijos Revoliucijos laikų puoselėtos idėjos „laisvė, lygybė, brolybė“ paminimas. Tu matai, kad nėra lygybės. Ir savo situaciją paaiškini, kad nėra lygybės, kad sistemos veikia blogai. Tai jei taip traktuosime tą korupciją, tada tai būtų toks apibrėžimas, nes pirma yra iššūkis [atsakyti], kas tai yra. TI apibrėžimas yra labai platus. Tiek privačiam, tiek viešam sektoriuj jis apima labai daug. Tai kitas terminas, bendresnis, kuris gali būti vartojamas po „korupcijos“, tai „blogis“. Esant tokiam termino platumui labai sunku šnekėt apie jo mastą.</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Pirma, kad neprisirišama prie konkrečių rodiklių, siekiant sumažinti realią korupciją. Kuomet mes galime per tyrimus gauti žmonių korupcijos suvokimo ar netgi patirties duomenis, labai svarbu prisirišti prie kažkokios situacijos, kaip mes jį suvokiam ir tomis programomis siekiama sumažinti. Natūralu –</p>
----------------------	---

	<p>pamatuojam, kaip ta problema tau atrodo ir paskui žiūrime, kad ta problema sumažėtų. Nes jei tu pradėsi nuo kito galo, gali išleisti masę pinigų, daryti labai daug, bet galų gale liksi su tokiu blogu skoniu burnoje. Vadinasi, pirma, nebandoma veikti konstruktyviai remiantis matavimais. Antra, trūksta įvairių antikorupcinio veikimo sričių integravimo. Tai tiek korupcijos prevencija, tiek antikorupcinis švietimas, tiek baudžiamasis persekiojimas. Tai tokie trys instrumentai, kurie turėtų būti kartu harmoningai, suderinamai taikomi ir daroma tai su išmone. Tai deja to nėra. Tai yra kitas iššūkis – efektyvių programų stoka.</p>
Visuomenės pasirengimas	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija? Tyrimai rodo, kad 2 iš 3 žmonių yra pasirengę duoti kyšį, kad galėtų išspręsti problemą. Ne, nėra pasirengę.</p> <p>Kokios tokios situacijos priežastys?</p> <p>Žmonės konstatuoja, kad yra labai daug neteisybės, bet jei ta neteisybė reikalinga jiems, jie renkasi tą neteisybę. Tai vidinio integralumo stoka. Svarbu daryti tai, ką kalbi, kas tau yra svarbu. To integralumo, tikėjimo savimi labai trūksta. Bet čia yra kita vertybė. Dar kita vertybė, kurios labai trūksta yra mąstymo „laimėkim kartu“ stoka, krikščioniško mąstymo, bendruomeniškumo stoka. Tai yra labai svarbi priežastis to [korupcijos].</p>
LT valstybinio sektoriaus politikos vertinimas	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija, t.y., kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga (kokį balą parašytumėte skalėje nuo 1 iki 10, kur 1 reiškia „kova su korupcija vykdoma labai blogai“, 10 – „puikiai“, pakomentuokite parašytą balą)?</p> <p>Sunku konstatuoti, koks tas kovos veiksmingumas, tačiau pagal TI KSI mes galime pasakyti, kad praktiškai esame įstrigę vietoje (KSI maždaug toks pat nuo 2001 m.). Tai būtų iššūkis vienas. O iš tikrųjų negaliu pasakyti apie nė vieną programą, kad ji davė kažkokių rezultatų, kad jina kažkaip veikė. Iš esmės sakyčiau, kad Lietuvos valstybė sugebėjo tą korupciją kažkaip valdyti, pažaboti. Nematau jokių ryškių priemonių, kurios galėtų būti išskirtos kaip duodančios kažkokią ženklią reikšmę. Taip, STT veikimas gąsdina, taip, antikorupcinis švietimas paskatina susimąstyti, bet nebūtinai. Taip kad visam Lietuvos politiniam elitui neduočiau nė vieno balo.</p> <p>Ar, Jūsų manymu, skiriasi Lietuvoje vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija? Kaip skiriasi?</p> <p>Taip, nes deklaruojama korupcijos prevencija dėl to, kad tai yra politinės rinkodaros instrumentas. Žmonės yra nepatenkinti dėl korupcijos problemos ir jie tos korupcijos mato visur, nori ją sunaikinti. Politikai antrina žmonių norui, žadėdami tai, ko jie nepadarys. Vienas pvz., tai ministro G.Kirkilo pažadas atsistatydinti, jei KSI nepasikeis [į gerąją pusę]. Baigėsi tuo, kad jis apkaltino indekso rengėjus. Tai paskutinis epizodas.</p>

Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. *1 lentelė*)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus? Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?

Čia iš esmės tie patys dalykai, kuriuos aš matau metai iš metų kartojant [juos] įvairiuose teisės aktuose. Labai gerai, kad yra efektyvumo vertinimo kriterijai – KSI, tyrimai. Labai gerai, mes tai laikome TILS nuopelnu, dr.J.Piliponytės, A.Dobrynino ir kitų nuopelnu, kad prisirišama prie kažkokių vertinimo kriterijų, o visa kita yra daug sykių kartota, metai iš metų perrašinėjama.

Kaip vertinate antikorpucinio monitoringo situaciją Lietuvoje? Ar tokia sistema Lietuvoje, Jūsų nuomone,yra? Ir jei taip, kaip ją vertinate?

NKKP priemonių vykdymo prasme, tai jie stebi ten kaip vykdoma ir mato, kad nevykdoma. Tai stebėseną efektyvi. O kalbant apie korupcijos situaciją, tai tyrimų daug. TILS prisidėjo labai daug, kad daug tų tyrimų – apie 30 – buvo atlikta. Ir STT toliaregiškai pasižiūrėjo į šitą ir tuos tyrimus finansavo, taip pat ir kitos organizacijos. Šiuo požiūriu stebėsenos yra daug.

Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?

Dėl to, kad nėra jokių veiksmų, kurie galėtų įtakoti. Iš vienos pusės mes turime laisvos rinkos tokią, kaip sako Sorošas, leistinumą...kopiją, t.y. mes suprantame, kad tau viskas galima, jei turi pinigų. Ir tie, kurie turi pinigų jie rodo savo elgesiu ir gyvenimo būdu, kad pinigai yra šios visuomenės variklis, esmė, ne kas kita. Žiniasklaida – irgi – nors ji keikia tą korupciją, bet taip tarsi ir suprantama iš potekstės, kad čia ta problema niekur neišnyks, kad su tuo reikėtų susitaikyti, priimti ir iš esmės trūksta kažkokios kitokios bendruomenės ir alternatyvos ryškios vizijos, nesiūloma vertybių alternatyva. Nematau jokių tokių ryškių veiksmų, kurie galėtų įtakoti situaciją. Nors, kita vertus, mano asmeninis įspūdis, kad, pvz., mano aplinkoj žmonių, kurie pasirengę pasipriešinti korupcijai, daugėja.

Lietuva turi labai mažą patirtį ir nesupranta, kas turi eiti. Patys žmonės gyvendami, jei nesilaikai mąstymo „laimėkim kartu“, tada bandai visus apgauti. Tai vis sugrižta tos visos tavo nelaimės situacijos ir tau reikia nugyvent tikrai pakankamai daug, kad tu suprastum, kad vis dėlto nereikėjo taip daryti. Tos praktinės išminties mes tiesiog neturėjom laiko paragauti.

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui (apie 85 %), korupcijos prevencijai bei

antikorupciniam švietimui?

Nežinau, neturiu atsakymo. Mes esam atlikę STT vidaus vertinimą, tai jų funkcija tokia kaip amfibijos, kuri gali važiuoti ir gali plaukti: jų funkcija – ir korupcijos prevencija, ir antikorupcinis švietimas, ir baudžiamasis persekiojimas ir daugybė funkcijų viename. Tas dizainas keistas. Aš nežinau, ar švietimą reikia atiduoti agentams su pistoletais? Ar jie yra geriausi švietėjai? Galbūt yra kitų švietimo profesionalų.

[Apie proporcijas] Pamenu, kad jie fokusavusi į baudžiamąjį persekiojimą, o kitų dviejų funkcijų nelaikė svarbiomis. Bet tai jie yra policininkai, ką jie dabar švies? Kaip švies? Nes, kas yra švietimas? – tai yra edukatoriai, yra reklamos kūrėjai, komunikacijos specialistai. O ten [STT] surinkti žmonės, kurie moka pasiklaustyti, šaudyti, suimti. Jie kitos profesijos atstovai, tai natūralu, kad pagal surinktą profesinę bendruomenę jie ir gaires sau nusistatė. Čia nei gerai, nei blogai, tiesiog taip yra, toks gyvenimas organizacijos. Tas pats, kas paimti kariuomenės būrį ir pasakyti, kad jų tikslas – mokyti vaikus gyventi taikiai. Na, jie gali, bet specifiškai. Žinoma, kad reikia ir prevencijos daugiau, ir švietimo, bet jie ilgu metu pagrindine veikla laiko baudžiamąjį persekiojimą. Kažkas iš viršaus – VRM ar kas kitas turėtų pasakyti, kad visos veiklos sritys [antikorupcinis švietimas, prevencija ir baudžiamasis persekiojimas] turėtų būti vykdomos kartu, harmoningai.

Kaip vertinate tai, jog atskirai NKKP lėšos nėra skiriamos (pvz., nėra numatyta aiškiai viename šaltinyje, kiek tiksliai bus skiriama konkrečių priemonių įgyvendinimui...)?

Blogai, kad taip yra. Būtų idealu, jei antikorupcinės programos ir priemonės galėtų būti vienas dalykas, nes tada sugebėtume realiau matuoti efektyvumą. Jei gydytume pacientą skirtingais vaistais, tai būtų gerai žinoti, kas padėjo. Tai čia iš tokios gyvenimo logikos pusės būtų naudinga.

Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniai finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)

Nežinau, ta suma yra tokia didelė, priklausomai nuo mūsų siekinių, nuo tikslų, kiek mes norim padaryti. Iš esmės mes turime keisti žmonių elgesį. Žiūrėkit, kokia yra reklamos pramonė. Kokia milžiniška pramonė, kurios tikslas yra įtakoti, keisti elgesį. Kokia masė pinigų dedama tam, kad keisti žmonių elgesį! Tai dabar, kaip keisti žmonių elgesį korupcijos atžvilgiu. Čia yra nerealių sumos. Uždavinys milžiniškas. Juokinga būtų, jei kažkas pabandytų įvardinti objektyvią sumą.

VIII Interviu

Respondentas yra buvęs Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojas, užėmęs vadovaujančias pareigas. Turi socialinių mokslų daktaro laipsnį. Šiuo metu dėsto universitete

Apie problemą	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Iš tikrųjų gal šitas klausimas nėra toks aktualus, koks jį buvo, visų pirma, jei pradėtume lyginti 1997 m. ar 2000 m. su 2009 m. Nors pagal TILS KSI nepakito, tai reiškia, kad ta pati problema [korupcija] egzistuoja iki šiol. Jei žiūrėti, kokios yra dabartinės bylos, skandalai – šiuolaikinės yra sudėtingesnės, lyginant su 1997 m. STT ar kitos tarnybos sulaikydavo „smulkesnes žuvis“ nei dabar. Dabar sulaikomos visai kitokio tipo „žuvys“: teisėjai, savivaldybių tarybų nariai, savivaldybių administratoriai ir t.t. Tai reiškia, kad ši problema tarp kitų socialinių problemų nublanksta. Bet aš manau, kad šiuo metu, kai mes esam jau ES, vis dėlto nereikia mums jos taip eskaluoti, kad tai yra prioritetinga problema, kuriai dabar reikėtų skirti lėšas, prikurti programų ir t.t. Aš galvoju, kad ji yra ne pirmoj vietoj. Kurioj – sunku pasakyti. Bet lyginant Lietuvos situaciją su kitom valstybėm, atrodo, kad šią problemą kartais mes per daug sureikšminam.</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Viena problema iš tikrųjų yra labai rimta. Kas dedasi „viršuje“, t.y. tos pagrindinės institucijos atsakingos už NKKP vykdymą veikia pagal tai, kaip yra sureguliuota įstatymais. Sakykim, STT turi savo funkcijas ir jas įgyvendina; Vyriausybė užsiiminėja koordinacija, monitoringu ir t.t., Seimo antikorupcijos komisija vėlgi turi savo funkcijas. Ir tik kai mes nusileidžiame į žemesnį lygį, susiduriame su situacija: įstatyme parašyta, kad už savo įstaigos veiklą atsako jos vadovas. Va čia susiduriame su didelėmis problemomis. Pirmiausia, nėra skirta pakankamai finansavimo. Taip pat šioms problemoms spręsti jie neturi atitinkamų žmogiškųjų išteklių ir kartais susidaro įspūdis, kad įgyvendinamos priemonės yra daugiau deklaratyvios. Mes turime korupcijos rizikos analizę ir dabar aš esu savo virtuvėj šeimininkė ir kaip joje susitvarkyti geriausiai žinau aš, o ne STT, ne Seimas. Bet aš realiai to nedarau, o tik „piešiu rožinėm spalvom“ toms institucijoms, kurios užsiima kontrole. Nėra to grįžtamojo ryšio, kad ne tik paukščiuką užsidėt, bet iš tikro noras susitvarkyt pas save sistemoj. Priemonės, nurodytos NKKP, yra labai geros ir jei jos būtų įgyvendintos, tai gal būtų situacija kitokia.</p>
Visuomenės pasirengimas	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija? Kokios tokios situacijos priežastys?</p> <p>Visuomenė pas mus dar ir kaip pasiruošusi. Pažiūrėkit, ką mes darom: mokyklose jau apie korupciją šnekama, universitetuose taip pat šnekame, turime specialias programas [universitetuose], taip pat turime administracijos darbuotojų (valdininkų) kvalifikacijos kėlimo kursus, centrus (Viešojo administravimo</p>

	<p>institutas, Fin.Min. mokymo centras, VMI centras. Esmė, kad korupcijos prevencijos priemonės greit neįgyvendinamos ir greit rezultato neduoda. Mes tą rezultatą pamatysim tik po kokių 5 metų. Visur apie tai šnekam ir galvoju, kad visuomenė netgi labai pasiruošus. Palyginus su kitom šalim, kur net dauguma visuomenės nesupranta, kad tai yra kyšis, o mano, kad tai paprasčiausia padėka, „patepimas“, kad greičiau viskas vyktų.</p>
<p>LT valstybinio sektorius politikos vertinimas</p>	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija, t.y., kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga? Kaip vertinate antikorupcinio monitoringo situaciją Lietuvoje? Ar tokia sistema Lietuvoje, Jūsų nuomone, yra? Ir jei taip, kaip ją vertinate?</p> <p>Kai pas mus yra atskira speciali įstaiga – STT, tai kaip čia gali vertint - tik teigiamai. Jei [įstaigos] tarpusavy kažko nesusikoordinuoja, tai čia yra kitas dalykas. Čia persipina politika ir STT nepriklausomybė, nes STT yra nepriklausoma institucija ir ja manipuliuoti politikams yra pakankamai sunku. Tai STT būdama atsakinga už antikorupcinės politikos formavimą, bet nėra ta pagrindinė, kuri gali nesiklaudyti kitų: turi klausytis Seimo, Vyriausybės (nes per Vyriausybę „nusileidžiama“ ant žemės: ministerijos, įstaigos, savivaldybės...pastarosios atskirai, bet tai jau yra kitas lygmuo). Jei dabar žiūrėt kokia buvo Prezidento Adamkaus politika, tai kiekviename metiniame pranešime buvo akcentuojama, kad kova su korupcija turi būti stiprinama. Ir STT kryptingai tai darė pagal tam tikrus nusistatytus prioritetus (kad nebūtų taip, kai daroma visur ir viskas ir nebūtų jokių rezultatų), jų ataskaitose matosi kryptingumas. Gal yra problemų, susijusių su monitoringu, stebėseną. Nes vis dėlto daug daroma, o kas visa tai kontroliuoja? Kas tikrina, ar tai kokybiškai ar nekokybiškai padaryta, ar tai iš tikro, ar deklaratyviai padaryta...? Kita vertus, o kokie kriterijai? Nusistatykim sau normalius kriterijus, tada žinosim, kaip tai buvo įgyvendinta. Jei tie kriterijai pas mus yra silpni, kokie buvo toje pačioje pirmoje NKKP, tik statistiniai duomenys, pagal kuriuos apie korupcijos lygį nieko nepasakysi. Juk korupcija tarp visų kitų nusikaltimų – pati patentiškiausia veika. Tai ne tas pat, kas vagystė, kur aišku, kas yra auka, kas nusikaltėlis.</p> <p>Ar, Jūsų manymu, skiriasi Lietuvoje vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija? Kaip skiriasi?</p> <p>Aš įsitikinusi, kad kokių 80 proc. Lietuvoje vykdoma kova su korupcija yra deklaruojama, o ne iš tiesų daroma [vykdoma]. Jei žiūrėt į rezultatus – kiek ir kokių bylų yra iškelta, sakykim, viskas tvarkoj. Tai jei mes žiūrime statistiką, kiek asmenų nuteista, tai bus labai mažas procentas (turiu omeny ne pačias švelniausias sankcijas). Neturiu omeny, kad kiekvienas korupcionierius turi sėst į kalėjimą, bet kad bausmė realiai būtų pritaikyta. Tai jei įvertintume visus tuos išteklius – žmogiškuosius, biudžeto – kiek yra vis dėlto skiriama kovai su korupcija, ir po to įvertintume, kiek tų sugautų žmonių [pažeidėjų], kurie buvo nubausti, pabandytume tuos dalykus sulyginti, tai būtų turbūt santykis 1:10. Nesakau, kad nereikia nieko daryti, bet tarptautiniame lygyje pasigirsta kalbų, kad tokia tarnybai dienos yra suskaičiuotos, vieną dieną</p>

bus pasakyta, kad valstybės ištekliai yra švaistomi veltui. Nes pas mus nėra to „asset recovery“, kaip čia išversti..Jei, sakykim, aš esu kyšininkas ir visko daug prisipirkau, įgijau daug turto, bet nieko nerašiau savo vardu. Vat kaip tą turtą valstybei išieškoti? Čia fundamentalus klausimas, reikalaujantis kažin kokių [gilių, didelių] tyrimų ir įstatymų sutvarkymo.

Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. *1 lentelė*)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus?

Na va, čia 5-as punktas [uždavinių], kur aš minėjau, čia labai gerai. Toliau – apie antikorupcinių saugiklių sistemos diegimą – tai jau veikia ir gana neblogai, gal net nereikia diegti daugiau nieko naujo. Galbūt kažkiek tą sistemą tobulinti, nes kai dirbi, aišku, surandi kažkokių spragų, bet tai jau smulkmenos. Todėl nežinau, ar šiuo momentu šis uždavinys būtų labai svarbus. [Apie politinių partijų finansavimą] Kiek girdžiu apie politinių partijų finansavimo mechanizmą pas mus, kiek buvo atvažiavę visokių ekspertų, tai galvoju, kad kažin ar šitas uždavinys turėtų būti pirmas programoje (politinė korupcija, žinoma, egzistuoja, bet yra sunkiai apčiuopiama).

Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?

Dėl to KSI, tai yra daug kritikos pažerta. Vienos valstybės į jį nereaguoja, kitos per daug sureikšmina. Bet kaip bebūtų, kenkia valstybei tai, kad KSI yra žemas – tie patys investuotojai gali atsisakyti investuoti į tas šalis. Bet tai daugiau rūpi toms šalims, kurios yra žemiau šimtuko. Tos, kurios yra aukščiau, mažai kreipia dėmesio į tai, ar jos yra 26-oje, ar 1-oje vietoje. Taigi į KSI reikia atsižvelgti, bet nereikia pervertinti. Kitas kriterijus, dėl kurio kyla abejonių – žmonių, vykdančių kovos su korupcija f-jas, skaičiaus pokytis. Nemanau, kad, pvz., didesnis žmonių skaičiaus padidėjimas reikš efektyvesnę kovą. Gali būti vienas žmogus ir padaryti daug, o gali būti šimtas ir nepadaryti nieko.

Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?

Dėl to, kad prevencinės priemonės greito rezultato neduoda. Dar yra toks dalykas kaip manipuliavimas visuomenės nuomone ir nepriklausoma žiniasklaida. Kai ji nepriklausoma, gal kažkiek ji suaštrina tas problemas, kurios iš tiesų nėra tokios didelės. Dėl to tas nuomonės indeksas [KSI] nesikeičia taip greitai. Vienareikšmiškai atsakau – tam reikia daugiau laiko.

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip

	<p>vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui (apie 85 %), korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui?</p> <p>Tiek žmogiškųjų išteklių atžvilgiu, tiek biudžeto paskirstymo atžvilgiu, turėtų būti skiriama vienodai, o ne taip: 70 proc. - baudžiamajam persekiojimui, 20 proc. - prevencijai ir 10 proc. - švietimui. Aš galvoju viskas turi būt tolygiai.</p> <p>Kaip vertinate tai, jog atskirai NKKP lėšos nėra skiriamos (pvz., nėra numatyta aiškiai viename šaltinyje, kiek tiksliai bus skiriama konkrečių priemonių įgyvendinimui...)?</p> <p>Gal toks yra? Gal tik mes jo nežinome, pvz., STT gal tokį turi ir tvarkosi. Aš nesu kompetentinga atsakyti į šį klausimą, čia STT virtuvė.</p> <p>Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniai finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)</p> <p>Kai kurios valstybės apskritai apie jokių konkrečių dydžių nekalba, pvz., tokios kurios nėra ES narės ir vykdo pavienius projektus, bet neturi vientisos antikorupcijos politikos, remiasi donorų lėšomis ir pan. Tačiau Lietuva yra ES narė ir pati turi skirti tam kažkokias [tam tikrą dydį] lėšas. Korupciniai nusikaltimai sunkėja, viskas praktiškai vyksta elektroninėje erdvėje, per ofšorines kompanijas, sąskaitas banke ir t.t., tai tas, kuris tiria korupciją, turi būti pakankamai kvalifikuotas ir sistema turi dirbti. Tai mes negalim sakyti, kad tam lėšų nereikia, bet esmė ta, kad jas reikia pagrįsti: kiek mums reikia žinybų, kiek reikia žmonių, kiek reikės atlyginimams, stažuotėms, kvalifikacijos kėlimui, technikai nusipirkti ir t.t., tada galėsime apskaičiuoti, kiek reikės ir tų lėšų.</p>
--	--

IX Interviu

Respondentas – buvęs Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojas, užėmęs vadovaujančias pareigas, turi teisės mokslų srities išsimokslinimą, šiuo metu dėsto universitete

Apie problemą	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Korupcijos prevencijos problema yra pakankamai aktuali, netgi labai aktuali, ji aktualesnė nei daugelyje ES valstybių. Lietuva nėra išimtis, kadangi daug korupcijos apraiškų praktiškai neištirta. Korupcija būdinga įvairioms valstybių valdymo formoms, tik skiriasi korupcijos nuostatos. Patirtis rodo, kad kuo valstybėj aukštesnis pragyvenimo lygis, kuo aktyvesnė politinė visuomenė, kuo aukštesnė socialinė gerovė, tuo</p>
---------------	--

	<p>korupcijos lygis yra žemesnis. Tai Skandinavijos šalys, Vakarų valstybės. Postkomunistinės valstybės yra didesnio korupcijos lygio, taip pat Azijos, vidurio Azijos valstybėse korupcijos lygis yra aukštesnis.</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Pagrindinė korupcijos prevencijos įgyvendinimo problema, mano nuomone, būtų ta, kad valstybės, kurios buvo eilę metų Sovietų Sąjungos įtakos sferoje ir jos okupuotos, kur veikė komandinė ekonomika, kur nebuvo laisvos žiniasklaidos, kur galiojo dėsnis, kad postas užtikrina aukštą pragyvenimo lygį, kur veikė vienpartinė sistema, buvo smarkiai pažeistas visuomenės mentalitetas, iš žmonių buvo neteisėtai atimta nuosavybė ir visuomenė manė, kad jie po truputėlį atsiima iš valstybės – grobdami įvairiausiais būdais ir tai sąlygojo korupciją. Ir kol nepakeisime visuomenės mentaliteto, pirmoj eilėj politinio mentaliteto, ir apskritai, teisėtvarkos sistemos darbuotojų mentaliteto, taip pat ir jaunosios kartos piliečių mentaliteto, tol rezultatų, kurių mes tikimės iš korupcijos prevencijos, neturėsime. Tam reikalingas aukštesnis ekonomikos išsivystymas, ženkliai aukštesnis pragyvenimo lygis, ir be abejo, tvirta politinė valia, įgyvendinat visus antikorporucinius įstatymus ir numatytas prevencines priemones. Pagal korupcijos suvokimo indeksą arba TILS tyrimus, apie 70 proc. respondentų gyventojų smerkia korupciją, 64-66 proc. pasirengę duoti kyšį, jeigu tai bus naudinga jų interesams. Todėl, pirmoj eilėj mes turėtume auginti, brandinti ir skatinti aktyvią pilietinę visuomenę, nesitaikstančią su korupcijos apraiškom, netoleruojančią jokių korupcinių veiklų, ir tuo pačiu, be abejo, stiprinti kontrolę, ne tik baudžiamosios teisės, bet ir civilinės teisės, didinti atsakomybę moralinę, kultūrinę, etinę, politinę, nes vien baudžiamosiomis represinėmis priemonėmis ženkliai sumažinti korupciją ilgesniam laikotarpiui nepavyko nei vienai valstybei. Be abejo, kaip dabar manoma, kad pavojingiausia, kuo gali susirgt politikai, teisėsaugos pareigūnai ir visuomenė, tai nuomonė, kad korupciją galima greit sumažinti ar išnaikinti. Tai ilgalaikis procesas, tam reikalingas ne vienas ir ne du dešimtmečiai, kai mes pasieksime tą lygį, kaip kai kurių Skandinavijos valstybių.</p>
<p>Visuomenės pasirengimas</p>	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija?</p> <p>Paskutiniai visuomenės nuomonės tyrimai rodo, kad visuomenė yra jau mažiau linkusi į korupciją. Po truputėlį, kad ir nelabai žymiai, bet visuomenės mentalitetas keičiasi į gerąją pusę. Vis daugiau yra pasitikėjimo STT, prokuratūra ir, be abejo, tikrai dar gana didelis skaičius nelabai pasitikinčių politikais.</p> <p>Kokios tokios situacijos priežastys?</p> <p>Situacijos gerėjimui daro įtaką, be abejo, šviečiamoji antikorporucinė veikla, vykdoma LR Vyriausybės ir kitų institucijų pagal NKKP, na ir tai, kad žmonės, pabuvę užsienio valstybėse, gaudami informacijos mato, kad galima gyvent esant ženkliai mažesnei korupcijai, kaip gyvena Skandinavijos valstybės, Vakarų Europos valstybės ir kitos valstybės.</p>

<p>LT valstybinio sektoriaus politikos vertinimas</p>	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija, t.y., kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga?</p> <p>Pakankamai sudėtinga yra vertinti, nors, reikėtų prisiminti, kad Lietuvai stojant į ES, nepriklausomi tarptautiniai ekspertai Lietuvos antikorpucinę politiką, įstatyminę institucinę bazę įvertino labai teigiamai, kaip vieną iš galimų pavyzdžių kitoms ES valstybėms. Mes, mano nuomone, po truputėlį judame dėl objektyvių priežasčių, dėl dedamų pastangų link galimo korupcijos mažėjimo. Kai kuriose srityse korupcijos situacija pagerėjo, visuomenės nuomonė po truputėlį keičiasi, tačiau tikėtis, kad esant dabartinei situacijai, t.y. sunkmečiu korupcija mažės, yra naivoka. Galioja taisyklė bet kurioje valstybėje, kad jeigu valstybė neužtikrina piliečiams aukšto pragyvenimo lygio pagal savo pragyvenimo standartus, tai piliečiai pasistengs neleistiniais neįstatyminiais būdais pasivogt tam, kad išgyventų patys, išlaikytų šeimą.</p> <p>Ar, Jūsų manymu, skiriasi Lietuvoje vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija? Kaip skiriasi?</p> <p>Manau, kad vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija nėra vienas ir tas pats. Skirtumai, be abejo nemaži. Ne veltui, yra toks posakis, kad net ir labiausiai susikorumpavę politikai arba kiti asmenys gali kviest kovot su korupcija.</p> <p>- Kodėl taip yra ?</p> <p>Todėl, kad Lietuvos visuomenė mentalitetas nėra toks, kaip Vakarų valstybių, Skandinavijos bloko valstybių – jų valstybės politikų, tarnautojų. Kaip rodo statistiniai LKŽ duomenys, apie žinomas nusikalstamas korupcines veikas, deja, pranešė tik apie 4 proc. verslo atstovų ir 3 proc. gyventojų. Trūksta, kaip minėjau, politinės valios, pilietinės brandos dalyvaut kontroliuojant ir mažinant korupciją.</p> <p>Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. 1 lentelė)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus? Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?</p> <p>Ankstesnę programą 2002- 2007 m. tarptautiniai ekspertai vertino teigiamai, kaip vieną iš geresnių programų. Jos ir dabartinės NKKP 2010 metams projektas (t.y. jo veiksmingumas) buvo įvertintas STT ir rodo, kad veiksmingumas korupcijos prevencijos priemonių apsiriboja apie 50 proc. numatytų planų įgyvendinimo: apie 30 proc. įvykdoma pilnai, o apie 20 proc. priemonių nepilnai. Be abejo, sakyčiau, kad 2 punktas yra tikslas [korupcijos pobūdžio nusikalstamų veikų greito atskleidimo ir tyrimo užtikrinimas], yra siekis, tikslas, kurio reikia siekti, užtikrinant pažeidėjo atsakomybės neišvengiamumą. Truputėlį paskutinė pastraipa yra deklaratyvi, kadangi užtikrinti pažeidėjo atsakomybės neišvengiamumą praktiškai nepavyksta nei vienai valstybei dėl labai didelio korupcinių veikų latentiškumo. Tarptautiniai ekspertai, taip pat Lietuvos ekspertai, STT kalba apie tai, kad korupcijos latentškumas gali būti apie 95 proc. ir daugiau, todėl</p>
---	---

JTO konvencija kovos su korupcija istorijoje į pirmą vietą iškėlė ne baudžiamąjį represinį persekiojimą, o korupcijos prevenciją. Siekiama užtikrinti ne tik baudžiamąją atsakomybę, nes pilnai jos užtikrinti nepavyksta, bet ir civilinę, administracinę, drausminę, moralinę, politinę, kultūrinę – visų teisės rūšių. Numatyti uždaviniai ir efektyvumo vertinimo kriterijai yra numatyti pakankamai svarbūs. Jie įtraukti atsižvelgus į Lietuvos ir į pasaulinę patirtį.

Kaip vertinate antikorupcinio monitoringo situaciją Lietuvoje? Ar tokia sistema Lietuvoje, Jūsų nuomone, yra? Ir jei taip, kaip ją vertinate?

Antikorupcinio monitorinio situacija kaip ir kitose valstybėse yra pakankamai sudėtinga. Mano nuomone, korupcijos suvokimo indeksas nepilnai atspindi objektyvią nuomonę, tai yra tik verslo atstovų ir ekspertų nuomonė. Dažniausiai piliečių nuomonę apie korupcijos mastus įtakoja skandalai žiniasklaidoje. Visuomenė yra linkusi, kaip rodo įvairiausi tyrimai, dažnai sureikšminti korupciją, arba kai kuriais atvejais jos neįvertinti.

Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?

Mano nuomone, kai kuriose srityse, vis tiktai nors dar neženkliai, tačiau pastebimas korupcijos mažėjimo simptomas. Bet kai kuriose srityse, ypač statybų sektoriuje, medicinos sektoriuje, sveikatos apsaugos sektoriuje korupcijos mažėjimo simptomų dar nepastebima.

- Kodėl ?

Korupcija yra veika, dažnai naudinga abiem asmenims. Kuo asmuo yra turtingesnis, tuo korupcija jam yra naudingesnė. Statybų sektoriuje duodant 100 tūkst. litų kyšio grąža gali būti apie pusė mln. litų. Be abejo, tam svarbiausia sumažinti administracinę ir politinę korupciją. Tam, kad Lietuvoj sumažint politinę korupciją, buvo numatyta, bet neįvykdyta - uždrausti fiziniams, juridiniams asmenims finansuoti politines partijas. Viena iš pirmųjų pavyzdžių parodė Vokietija. Tai padėtų sumažinti ženkliai politinę korupciją. Antras dalykas, kuris irgi nebuvo priimtas Seime, o buvo tik atskiros nuomonės (kuris galėtų padėti mažinti korupciją), tai priimti įstatymą dėl aukštųjų valstybės tarnautojų, pareigūnų ar politikų turto pagrįstumo įrodymo. Ne valstybė, bet pats asmuo turėtų įrodyti, kad jo įgytas nekilnojamasis turtas (namai, jachtos ir t.t.) yra įgyti už darbo užmokestį, teisėtai gautas lėšas. Ne vienoje valstybėje tai yra jau. Laikoma, kad tai būtų pakankamai geras įnašas kovai su aukšto rango pareigūnų korupcija. Jei to įgyto turto kilmė neįrodoma, turtas pereina valstybės dispozicijon. Bauda turėtų būti to turto vertė rinkoje arba iki 80 procentų jo vertės, priklausomai nuo įstatymų leidėjų. Tokio įstatymo projektas buvo, leidėjai numatė, bet įstatymo po šiai dienai neturim. Be abejo, dar dėl pilietinės visuomenės aktyvumo, šiek tiek trikdo ir trukdo tai, kad iki šios dienos neturim pareiškėjo, pranešusio apie korupcines nusikalstamas

veikas, apsaugos nuo administracinio susidorojimo įstatymo, kurį turi eilė Vakarų valstybių.

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui (apie 85 %), korupcijos prevencijai bei antikorupeciniam švietimui?

Tai vertinti yra labai sudėtinga, bet, manau, kad dabar lėšos paskirstomos gana objektyviai. Lėšos naudojamos pakankamai taupiai, apskaičiuotai, apmąstytai. Vienas dalykas, patys vadovai rūpinasi tuo, antras dalykas – valstybės kontrolė. Specialiųjų tarnybų lėšas (ne tik Lietuvoj, bet ir visame pasaulyje) labai sunku įvertinti, kadangi yra specialiosios priemonės labai brangios. Manau, kad lėšos skirstomos atsižvelgiant į STT prioritetus, valstybės išskeltus korupcijos mažinimo prioritetus. Be abejo, galbūt reikėtų truputėlį daugiau lėšų skirti korupcijos prevencijos priemonių vykdymui, visuomenės švietimui, kvalifikacijos kėlimui ir be abejo įgijimui šiuolaikinės specialiosios operatyvinės technikos. Nes korupcijos nusikaltimus yra ženkliai sunkiau tirti nei kitus, ypač aukštų valstybės pareigūnų korupciją, politinę korupciją.

Kaip vertinate tai, jog atskirai NKKP lėšos nėra skiriamos (pvz., nėra numatyta aiškiai viename šaltinyje, kiek tiksliai bus skiriama konkrečių priemonių įgyvendinimui...)?

Tiksliai numatyti lėšas, kiek jų reikės kovai su korupcija dviems metams į priekį, pakankamai sudėtinga. Tai priklauso nuo korupcijos prevencijos veiksmingumo, reikia diskutuoti, analizuoti, kur jos efektyvumas didžiausias, kur ji labiausiai reikalinga, kokios perspektyvos.

Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniai finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)

Manau, kad Lietuva, atgavus Nepriklausomybę, nuo pirmųjų Nepriklausomybės atkūrimo dienų dėjo nemažas pastangas ir dėmesį korupcijai mažinti, bet visos šalys skiria tiek lėšų, kiek išgali jų skirti. Be abejo, yra nuomonių, kad objektyviausia būtų, jog nuo BVP būtų skiriamas tam tikras procentas. Tai būtų pastovus, neįtakojantis rodiklis, kurio turėjimas gal net ir skatintų efektyvesnę kovą su korupcija, kadangi nebūtų varžomas kažkieno tai malonės: gaus lėšų, negaus, galės išlaikyti darbuotojus, negalės, galės samdyti tarptautinius ekspertus, negalės. Tai garantuotą veiksmingesnę prevenciją. Kai Lietuva ekonomiškai atsigaus, bus pajėgi kovai su korupcija skirti daugiau lėšų.

X Interviu

Respondentas yra „Transparency International“ Lietuvos skyriaus valdybos narys

Apie problemą	<p>Kaip vertinate korupcijos kaip problemos aktualumą Lietuvoje, lyginant su kitomis socialinėmis problemomis?</p> <p>Labai rimta problema.</p> <p>Kokias įvardintumėte pagrindines korupcijos prevencijos įgyvendinimo problemas Lietuvoje?</p> <p>Galbūt informacijos, finansų stoka, antras – suvokimo, t.y. švietimo stoka. Gyventojai ne visada suvokia, kad davimas, pvz., kelio policijai pinigų yra korupcija. Ir nebuvimas valstybės aiškios politikos. Turėtų būti aiški strategija valstybės mastu su aiškia priemonėmis. Pažiūrėjus, pvz., kas dabar buvo padaryta su viešaisiais pirkimais, tai turėtų būti priemonė, bet pagal tai, kaip viskas buvo padaryta, panašu, kad buvo daugiau noras tik „pliusiuką“ pasidėti, bet dalykas nebuvo apgalvotas, suvienodintas, nebuvo reikalaujama griežtai jo įgyvendinimo ir turim reikalą, kuris galėtų tapti gera priemone, bet spėju, kad netaps.</p>
Visuomenės pasirengimas	<p>Kiek, Jūsų nuomone, Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi korupcijos prevencijai arba kovai su korupcija?</p> <p>Nepakankamai, akivaizdžiai nepakankamai, nes, tyrimai rodo vis dėlto, vieną problemą labai aiškiai: nemažai žmonių vis dar laiko korupciją priemone, kuri gali pateisinti tikslus, kaip normalų dalyką.</p> <p>Kokios tokios situacijos priežastys? Kodėl korupcijos situacija Lietuvoje negerėja (sociologinių tyrimų tendencijos nerodo esminių teigiamų pokyčių – LKŽ 2008, KSI 2008)?</p> <p>Dėl žmogaus prigimties [☺]. Jei rimtai, visuomenė elgiasi kaip valdžia, aš galvoju. Arba atvirkščiai – valdžia elgiasi kaip visuomenė. Kadangi valdžia kai kuriuos atvejus praleidžia pro pirštus ir neskiria pakankamai dėmesio, tai lygiai taip pat ir visuomenė, nematydama tų tokių aiškių, tikslingų pastangų, elgiasi taip pat. Ir nėra aiškios politikos, aiškaus tikslo [šia kryptim]. Pvz., mes turim poną Dagį, kuris turi aiškią konservatyvią šeimos koncepciją ir dėl jos „mušasi“. Tuo tarpu, kalbant apie korupcijos „strategiją“ [kurios nėra], kažkas prisimenama ir vėl pamirštama, bet aiškios politikos – tikslų, žingsnių keleriems metams į priekį su įstatymais, su viskuo – nėra. Tai kai nėra plano, negali būti ir rezultato.</p>
LT valstybinio sektoriaus politikos vertinimas	<p>Kaip vertinate Lietuvos valstybės (valstybinio sektoriaus) vykdomą kovą su korupcija, t.y., kiek, Jūsų vertinimu, ji veiksminga?</p> <p>Blogai vertinu, nes nėra aiškios strategijos. Nėra numatyta priemonių, nėra numatyta tų priemonių patikrinimo – ar jos davė rezultatą. Bet ką darydamas, tu turi turėti galimybę pasitikrinti. Tokia patikrinimo galimybė galėtų būti LKŽ arba KSI, kurie dabar aiškiai rodo, kad situacija ne gerėja, o dar blogėja. Reiškia priemonės yra nepakankamos, politika nepakankama.</p> <p>Ar, Jūsų manymu, skiriasi Lietuvoje vykdoma ir deklaruojama kova su korupcija? Kaip skiriasi?</p>

Manau, kad skiriasi. Vis tiek, deklaruojama yra daugiau visą laiką. Yra prikurta kovos strategijų. Jei, pvz., pažiūrėsime bet kuri ministerijos puslapį, visur yra kovos su korupcija strategijos. Bet man teko bendrauti su aukštas pareigas ministerijose užimančiais žmonėmis ir kai jų paklausi apie tas strategijas, jie nieko nežino. Tai reiškia, yra vėl tas pats: yra sukuriama programa dėl to, kad ją reikia sukurti, bet niekas nei galvoja jos įgyvendinti, nei žino kaip ją įgyvendinti, nei stengiasi ją įgyvendinti. Taigi deklaracija yra graži, visos ministerijos turi sukurti programas ir jas sukurti ir tarsi mes kovojam, bet įgyvendinimo iš tikrųjų nėra.

Kaip vertinate korupcijos prevencijos ir kontrolės veiksmų prioritetus (t.y., kovos su korupcija tikslą ir uždavinius, žr. 1 lentelė)? Trumpai pakomentuokite. Kokius išvelgiate kovos su korupcija prioritetinių veiksmų privalumus ir trūkumus? Kaip vertinate nacionalinėje(-se) kovos su korupcija programoje(-se) numatytus (kovos) rezultatyvumo (efektyvumo) vertinimo kriterijus (prašom pakomentuoti)?

Na, tarkim šie du [uždavinių] punktai man yra šiek tiek juokingi. Tam, kad (va, pirmoj vietoj) būtų galima „šalinti teisinio reguliavimo spragas“, tai turėtų būti instrumentas tam daryti. Mes to instrumento neturim. Ir tarkim Seime, dabar gal ir niekas nežino, nes mes visada sužinom „po to“, kad koks nors įsakymas buvo palankus „kažkam“ – žemės perkėlimui, dar kažkam. Ten yra tas tyrimas, kur tikrina STT tuos projektus, bet man atrodo, kad tai nėra pakankamas instrumentas. Dabar – apie atskleidimą teisės pažeidimų – tai iš viso keistas dalykas, kadangi tu arba kalbi apie teismų ar ikiteisminio tyrimo procesų reformą, nes tyrimas trunka tiek, kiek reikia, kad nusikaltimas būtų iširtas, negali jo nei paspartinti, nei palėtinti. Ir čia tas dalykas visiškai deklaratyvus. Švietimo srityje ... na taip, taip, tik aš nematau, kaip tai daroma. O paskutinis skandalas dėl švietimo kampanijos „nelik šešėlyje, nemokėk vokelyje“ kai pati kampanija kovai prieš korupciją tampa tyrimo objektu dėl skaidrumo, tai viską pasako pats faktas apie save.

Toliau vėl – „sukurti antikorupcinės kontrolės mechanizmą, užtikrinantį politinės veiklos skaidrumą“ – kur tas dalykas?, kas tą turėtų daryti?, iki kada tas turi būti padaryta?.. Va šitie dalykai, kai jie taip parašyti, juos gali numatyti NKKP laikotarpio pabaigoj taip pat parašyti ir jų niekas neatsimins. Ką aš ir pirma kalbėjau, turi būt labai aišku, kas daro, kur tai veikia, koks yra matavimo vienetas, kaip tikrini, koks yra efektyvumas to mechanizmo.

[Apie kriterijus]. [5 kriterijus] – Ar čia reikia suprasti, kad kuo bus daugiau tose įstaigose žmonių, tuo bus mažiau korupcijos? Nežinau, man tai kažkaip...[nesutinka]. Arba vėl – parengtų programų skaičius – tai taip pat juk neatspindi kovos su korupcija. Tai aš įsivaizduoju, šitie dalykai pirmieji [tyrimų duomenys, indeksai], jie galbūt parodo korupcijos suvokimą, bet aš pasakyčiau, turbūt turėtų būti ir efektyvumas matuojamas, gal net su pinigais susiję. Grįžtu prie viešųjų pirkimų, ten galbūt galima patikrinti viešuosius pirkimus, kadangi veikiama konkrečiai: jei, pvz., visos ministerijos būtų paskelbę viešuosius pirkimus pagal vieną modelį, galėtum palyginti, kaip perkamos joms reikalingos paslaugos, daiktai ir pan. Viešas matymas tų dalykų leistų matyti ir palyginti ir tuo truputį „spustelėt“, išeliminuos problemas, klausiant, kodėl vienur

mokėta brangiau nei kitur. Bet kai nori palyginti nesulyginamus dalykus, tai nesigauna lyginimas.

Kaip vertinate antikorupcinio monitoringo situaciją Lietuvoje? Ar tokia sistema Lietuvoje, Jūsų nuomone, yra? Ir jei taip, kaip ją vertinate?

Tiek LKŽ, tiek KSI (jei apie tai kalbam), atspindi tam tikrą situaciją. Tai nėra labai objektyvus rodiklis, nes jisai subjektyviais žmonių atsakymais. Matas iš tiesų sunkus dalykas. Tyrimai – taip. Aš taip pat galvočiau, kad turėtų būti stebėjimas ir per valstybės įstaigas pagal išleidžiamų pinigų sumas, dalyvių skaičius konkursuose, kuris gal bent šiek tiek atspindėtų. Pvz., paskutiniai konkursai, kurie buvo skirti žiniasklaidai, matyti, jog buvo skirti konkrečioms žiniasklaidos priemonėms. Kaip tokių dalykų išvengti, nežinau, bet manau, kad įmanoma.

Kaip vertintumėte pastaraisiais metais valstybės skiriamų lėšų (STT) kovai su korupcija tikslingumą? Kaip vertinate jų paskirstymą (proporcijas): baudžiamajam persekiojimui (apie 85 %), korupcijos prevencijai bei antikorupciniam švietimui?

Tai man vertinti būtų sudėtinga, kadangi reiktų stebėti jų veiklą, gilintis. Apie proporcijas taip pat. Tačiau vieną dalyką, kurį matau, (susijusį su STT veikla), nežinau, ar tai susiję su pinigais, ar ne, bet yra keista, kad ta institucija atranda daugiausiai korupcijos rajonuose, mažuose miesteliuose, o ne Vilniuj. Korupcijos skandalai Vilniuje yra išimtinai reti. Turėjom vieną savivaldybę, kuris iki šiol nesibaigęs ir praktiškai viskas. Niekaip negaliu patikėti, kad Vilniuj nėra korupcijos. Su tokia koncentracija valstybės įstaigų ir tokia koncentracija pinigų, jos tikrai yra ir verslininkai skundžiasi. Kodėl STT neatranda Vilniaus, man paslaptis.

Kaip vertinate tai, jog atskirai NKKP lėšos nėra skiriamos (pvz., nėra numatyta aiškiai viename šaltinyje, kiek tiksliai bus skiriama konkrečių priemonių įgyvendinimui...)?

Nežinau, ar nėra tokio dokumento, bet iš esmės lygia tas pats, ką kalbėjom, kad nėra aiškios programos visiems. Ir kai palieki kovą su korupcija vietinių reikalui – „susikurkit programą“, tai nebegali kalbėt apie tų programų tikslingumą. Jei nėra aiškios schemos, kaip viskas turi būti atliekama (aiški strategija „iš viršaus“) ir kaip viskas paskui grįžta, tai negali pamatuoti nei pinigų tikslingumo, nei programų efektyvumo, nes nėra, kas už tai atsako.

Ar galima ir, jei taip, tai kokiomis sąlygomis (koku atveju) galima kalbėti apie pakankamą ir objektyvią pinigų sumą, skirtą kovai su korupcija? (Pastaba: STT išreiškia poreikį dar didesniai finansavimui (2008 m. STT veiklos ataskaita), neva sėkmingai su korupcija kovojančiose valstybėse šiai veiklai skiriama kelis kartus daugiau lėšų.)

Nežinau. Kaip tą „objektyvų“ reiktų pamatuoti – ar pagal užbaigtų tyrimų skaičių ir žiūrėt, kiek kainuoja vienas tyrimas, bet jie juk skirtingai kainuoja. Pagaliau tai gali būti neobjektyvu, nes neaišku, kiek reikšminga yra tirti bylą, kur dėstytojas iš studento paėmė 200 Lt kyšį. Taip, tai yra korupcija, bet ar nuo to reikia pradėti ir čia koncentruotis? Mano supratimu ir STT gal pasirenka tuos gal kiek lengvesnius atvejus, kad ta didžioji korupcija kažkaip apeinama šonu, o koncentruojamasi į smulkias bylas. Ir jei paskui konstatuojama, kad per metus atlikome du šimtus tyrimų, o įsigilinus į jų turinį paaiškėja jų mažareikšmiškumas, kartais kyla klausimų apie pinigų tikslingumą ir tai yra labiau subjektyvus, t.y. politinis vertinimas, ne objektyvus. Be to, ne paslaptis, kaip dirba STT atsižvelgiant į tai, kokia partija yra valdžioje. Kai viena partija valdo, įtarimai dėl korupcijos metami buvusiai valdžioje ir atvirkščiai, kai valdžia vėl pasikeičia. Tai rodo, kad nėra valstybės politikos, yra tam tikra politinė politika, kas yra labai blogai, taip neturėtų būti.